

T.C.
Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

**KUR'ÂN-I KERÎM'DE HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YAPILAN
TESELLÎLER**

(Yüksek Lisans Tezi)

102653

Halil ALDEMİR

102653

Danışman:
Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ

İSTANBUL
2001

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	2
ÖNSÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE PEYGAMBERLİK VE HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

A) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE PEYGAMBERLİK VE PEYGAMBERLER.....	11
---	----

1- PEYGAMBERLİK.....	11
2- PEYGAMBERLER.....	13
3- PEYGAMBERLERİN GÖNDERİLİŞ GAYESİ.....	15
4- PEYGAMBERLERİN SEÇİLMESİ.....	16
5- PEYGAMBERLERİN TEBLİĞ VE DAVETLERİ.....	17

6- PEYGAMBERLERİN DAVETLERİ KARŞISINDA İNSANLARIN TAVRI.....	18
B) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE HZ. MUHAMMED (S.A.V.).....	20
1- HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) PEYGAMBERLİĞİ.....	20
a) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Vahiy Karşısındaki Görevleri.....	21
b) Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Gösterilmesi Gereken Tavr.....	22
2- HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) BEŞER OLUŞU.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE VAHİY SÜRECİNDE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) ÇEKTİĞİ SIKINTILAR

A) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTI ÇEKMEŚİ.....	28
B) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTI VE ÜZÜNTÜLERİNİN NEDENLERİ.....	30
1- VAHYİN KESİLMESİ.....	30
2- MÜŞRİKLERİN DAVET KARŞITI SÖZLERİ.....	33
a) Müşriklerin Kur'an'da Yer Alan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yönelik İddiaları.....	34
b) Müşriklerin Tefsir Kitaplarında Rivayet Edilen Sözleri.....	36

3- MÜŞRİKLERİN DAVET KARŞITI TUTUMLARI.....	37
4- VAHYİN İLK DÖNEMİNDE MÜŞRİKLERİN ELİNDE BULUNAN DÜNYA NİMETLERİ.....	40
5- İNSANLARIN HİDAYETE ERMEMESİ.....	41
C) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTILARININ ŞİDDETİ.....	44
1- HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) ÜZÜLMESİ VE GÖĞSÜNÜN DARALMASI.....	45
2- TAVİZ VERME DÜŞÜNCESİ.....	47
3- NEREDEYSE CANINDAN OLACAK KADAR ÜZÜLMESİ.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE TESELLÎ VE HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YÖNELİK TESELLÎ ŞEKİLLERİ

A) TESELLÎNİN ANLAMI.....	53
B) KUR'AN İLİMLERİ VE TESELLÎ.....	54
C) KUR'ÂN-I KERÎM'DE MÜ'MİNLERE YÖNELİK TESELLÎ.....	57
1- ASHÂB-I KİRÂMA YÖNELİK TESELLÎ.....	57
2- KADINLARA YÖNELİK TESELLÎ.....	58
3- MAZLUM VE FAKİRE YÖNELİK TESELLÎ.....	60
4- ALİME, ZÜHD EHLİNE VE EMR-İ Bİ'L-MARUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER YAPANA YÖNELİK TESELLÎ.....	61
D) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) TESELLÎ EDİLMESİ.....	63
1- HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) TESELLÎYE İHTİYAÇ	

DUYMASI VE ONA YÖNELİK İLK TESELLÎ.....	63
2- İNSANLARIN İNKARI KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	64
3- TEKZİP KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	66
a) Peygamberlerin ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Yalanlanması.....	66
b) Tekzibe Maruz Kalan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yapılan Tesellî..	69
4- ALAY KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	71
5- HZ. PEYGAMBER'DEN (S.A.V.) ÜZÜLMEMESİ İSTENİLEREK YAPILAN TESELLÎ.....	74
6- HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) NEREDEYSE CANINDAN OLACAK KADAR ÜZÜLMESİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	76
7- MÜŞRİKLERİN ATALARINI TAKLİT ETMELERİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	78
8- HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) TEBLİĞ GÖREVİ HATIRLATILARAK YAPILAN TESELLÎ.....	79
9- MÜŞRİKELRİN TUZAKLARI KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ..	81
10- MUHALİFLERİNİN MUCİZE TALEPLERİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ.....	83
11- İNANMAYANLARIN SÖZLERİ KARŞISINDA HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YAPILAN TESELLÎ.....	84
12- HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) GEÇMİŞİ HATIRLATILARAK YAPILAN TESELLÎ.....	86
13- TAVİZ DÜŞÜNCESİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YAPILAN TESELLÎ.....	87
14- GEÇİÇİ DÜNYA NİMETLERİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ..	88
15- KUR'AN İLE YAPILAN TESELLÎ.....	89
16- HAKKIN ESAS OLDUĞU BELİRTİLEREK YAPILAN TESELLÎ....	91
17- HİCRET MÜNASEBETİYLE YAPILAN TESELLÎ.....	92
18- EHL-İ KİTÂBA VE MÜNÂFIKLARA KARŞI YAPILAN TESELLÎ..	93
19- ALLAH'IN İLİM SIFATI İLE YAPILAN TESELLÎ.....	95

20- İBÂDETE YÖNELTİLEREK YAPILAN TESELLÎ.....	97
21- KISSALAR İLE YAPILAN TESELLÎ.....	99
a) Kur'an Kıssaları ve Tesellî.....	99
b) Adem Kıssası ile Yapılan Tesellî.....	100
c) Nûh Kıssası ile Yapılan Tesellî.....	101
d) Yûsuf Kıssası ile Yapılan Tesellî.....	102
e) Mûsâ Kıssası ile Yapılan Tesellî.....	103
 SONUÇ.....	 105
BİBLİYOGRAFYA.....	108

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm nâzil olduğu andan itibaren günümüze kadar tefsir edile gelmiştir. Müfessirler değişik açılardan Kur'ân-ı Kerîm'e yaklaşılarak âyet-i kerîmeleri yorumlamışlardır. Bundan dolayıdır ki, değişik tefsir ekolleri çıkmıştır. Rivâyet ve dirâyet ana başlığı altında iki grupta toplayabileceğimiz tefsir ilmi, filolojik, fikhî, işârî, mezhebî ve ilmî gibi alt başlıklara da ayrılabilir. Bunlardan biri de son zamanlarda sıkça üzerinde durulan konulu tefsirdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yapılan Teselliler başlığı altında sunduğumuz tez de konulu tefsir grubuna girer. Tezimizde Kur'an'a göre vahiy sürecinde Hz. Peygamber'i (s.a.v) üzen hususları tespit edip bu durumlarda Allah Teâlâ tarafından kendisine yapılan tesellileri inceledik. Yapmış olduğumuz ön hazırlık safhasında Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'le (s.a.v.) ilgili âyetlerin değişik başlıklar altında tez konusu yapıldığını gördük. Biz de onun vahiy sürecinde çektiği sıkıntıları ve Rabbi tarafından tesellî edilmesini araştırmayı hedefledik. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'de geniş yer tutan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sîretiyle ilgili bir bölümü araştırmaya çalıştık.

Konumuzun tabiatı gereği sık sık meâllerden yararlandık. Bilindiği gibi ülkemizde hazırlanmış bir çok meâl bulunmaktadır. Ancak biz, tezimizi hazırlarken Prof. Dr. Ali Özek başkanlığındaki ilmî heyet tarafından hazırlanan Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli adlı çalışmayı esas aldık. Bununla birlikte zaman zaman daha güzel ifadeleri yakalamak için Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı adlı meâl-tefsir çalışmasından ve Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli'nden istifade ettik.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'e göre peygamberlik ve peygamberler ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'e göre vahiy sürecinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çektiği sıkıntılar ve bu sıkıntılarının şiddeti incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de tesellî ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellî şekilleri üzerinde durulmuştur.

İlmî usul ve akademik ölçüler çerçevesinde hazırlamaya çalıştığımız ilk araştırma mahsulümüz olan bu tezimizde, hata ve kusurlarımız olabilir. Bunların düzeltilmesi konusunda fikir beyan edip yardımcı olan herkese şükranlarımı sunarım. Araştırmam boyunca ilmî çalışmaları ve idarî görevleri arasında bana vakit ayırarak yardımcı olan danışman hocam Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ Bey'e, baştan sona tezimizi okuyarak değerli mülâhazalarını esirgemeyen Sayın Doç.Dr. Ziya YILMAZER, Yard. Doç. Dr. Mustafa ALTUNDAĞ ve Dr. Ömer ÇELİK Bey'lere, ayrıca yetişmemde emeği olan fakültemizin diğer öğretim elemanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Halil ALDEMİR

01/06/2001

İstanbul

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
trc.	: Tercüme
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri
yy.	: Baskı yeri yok

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE PEYGAMBERLİK VE HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

A) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE PEYGAMBERLİK VE PEYGAMBERLER

1- PEYGAMBERLİK

Peygamberlik, Kur'an'ın ana konularından biridir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuya, peygamberlere, geçmiş milletlere ve peygamberlerle onların gönderildikleri kavimler arasındaki münasebetlere genişçe yer verilmiştir.

Arapça İslâm kaynaklarında peygamberlikten bahsedilirken genelde “*nübüvvet*” kelimesi kullanılmıştır. Milletimizin dini kültürüne “*peygamberlik*” diye intikal eden “*nübüvvet*”, terim olarak şöyle tanımlanabilir: Kainatı yaratan Allah'm, dinî ve dünyevî konularda insanları bilgilendirip buyruklarını haber vermek üzere seçtiği bir insanı elçilikle görevlendirmesidir¹. Peygamberlik ilâhî bir lütuf, rabbânî bir bağıştır. Yüce Allah kullarından dilediğini seçerek peygamber olarak görevlendirir².

Bütün semâvî din mensupları inandıkları dinin esaslarını ilâhî kaynaktan alıp kendilerine ulaştıran bir peygambere, Allah anlayışının yanı sıra peygamber anlayışına da sahip olmuşlardır³.

Kelam âlimlerine göre peygamberlik aklen imkân çerçevesinde olup, muhal telakki edilecek bir şey değildir. Onların delillerine baktığımız zaman peygamberliğin ispatının, hem ulûhiyet makamı hem de vahyin muhatabı bulunan insan açısından

¹ - el-İsfehânî, Râgıb, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, Beyrut-Dimeşk 1992, s. 789; Taftâzânî, Sa'duddin, *Şerhu'l-Makâsıd*, Beyrut 1989, V, 5; Topaloğlu, Bekir; Yavuz, Yûsuf Şevki; Çelebi, İlyas; *İslâm'da İnanç Esasları*, İstanbul 1999, s. 161.

² - Âl-i İmrân, 3/73-74; En'am, 6/124; Sâd, 38/47.

mümkün olduğunu götürürüz⁴. İnsanlık tarihinde peygambersiz bir toplumun bulunmadığı, her ümmete mutlaka müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderildiği Kur'an'da vurgulanan gerçeklerden biridir⁵. Bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şu şekilde anlatılmıştır: *"Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet içinde mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur."*⁶ Kelam mezhepleri de tüm insanlığa peygamberler gönderildiği konusunda görüş birliği içindedir⁷. İnsanlar fizikî ve ruhî bakımdan farklı farklı yaratılmışlardır. Bu farklılıklarından dolayı kimi insanların fizik ötesi bir alemle irtibat kurmaları mümkündür. Aklen bunu imkânsız kılan bir engel yoktur. Kur'an-ı Kerim, peygamberlikle görevlendirilen insanların bedenî ve rûhânî kabiliyetler yönünden üstün bir yaratılışa sahip kıldıklarına işaret ederek diğer insanların fizik ötesi alemle irtibat kurma açısından mahrum bırakıldıklarını açıklamış, böylece nübüvvetin aklî imkân dahilinde bulunduğu işaret etmiştir. Haberin, özellikle de yalan üzere birleşmelerini aklın imkânsız gördüğü bir topluluğun verdiği haberin kesin bir bilgi kaynağı olduğunu kabul eden herkes bilir ki; peygamberlik olayı toplumların yaşadığı bir gerçek olup insanlık tarihi içinde bir peygamberler sınıfı mevcuttur. İnsanların peygamberler hakkındaki yaygın kültürü ve bu kültürün belgeleri, peygamberlik müessesesinin tarihî gerçekliğini ve peygamberler sınıfının varlığını kanıtlamak için yeterlidir⁸.

Aklî ve naklî delillerle sabit olan peygamberliğe iman gereklidir. Peygamberlere iman Kur'an⁹, Sünnet¹⁰ ve İslâm âlimlerinin icmâ'ı ile sâbittir¹¹. Peygamberlere iman İslâm inanç esaslarından birini teşkil eder. Kur'an'da adı geçen peygamberlere ayrı ayrı iman etmek farzdır. Allah Teâlâ peygamberlerin *"bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına iman etmeyiz"* diyenleri kafir olarak kabul etmiş ve onlara alçaltıcı bir azab

³ - Yavuz, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul ts., s. 31.

⁴ - el-Gazzâlî, Ebu Hâmid, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, Beyrut 1993, s. 223-230; el-Lâmişî, Ebu's-Senâ Mahmûd b. Zeyd, *Kitâbu't-temhîd li kavâidi't-tevhîd*, Beyrut 1995, s. 86-89; Adudüddin el-İcî, Abdurrahmân, *el-Mevâkıf*, Beyrut 1998, III, 350-276; Taftâzânî, a.g.e., V, 8-10; Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 167.

⁵ - Ra'd, 13/7; Nahl, 16/36.

⁶ - Fâtır, 35/24.

⁷ - Yavuz, a.g.e., s. 23.

⁸ - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 168-170.

⁹ - Bakara, 2/285, Âl-i İmrân, 3/179, Nisâ, 4/136,150,152.

¹⁰ - el-Buhârî, *"İmân"*, 37; Ahmed b. Hanbel, *"Müsned"*, I, 28.

¹¹ - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 181.

hazırladığını bildirmiş, kendisine ve hiçbirini diğerinden ayırmadan peygamberlerine iman edenleri mükâfatlandıracağını müjdelemiştir¹².

İnsanlık tarihi kadar eski olan peygamberlik Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm onu peygamberlerin sonuncusu olarak tavsîf etmiştir¹³. Başta Ehl-i sünnet olmak üzere Mu'tezile, mutedil Şîa ve Hâricî âlimler nübüvvetin Hz. Peygamber (s.a.v.) ile son bulunduğunu kabul etmektedir. Ancak nübüvvetin sona ermesini te'vil ederek, sadece teşriî nübüvvetin sona erdiğini iddia eden aşırı denilebilecek bazı mutasavvıflar ile Bâtıniyye ve İsmâiliyye grupları hatm-i nübüvveti aykırı telakkiler benimsemişlerdir. Bu aykırı görüşler Bâbîlik, Bâhaîlik ve Kâdiyânîlik tarafından yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır¹⁴.

2) PEYGAMBERLER

Dilimizde peygamber olarak adlandırılan Allah Teâlâ'nın elçilerinden Kur'ân-ı Kerîm'de "*nebî*" veya "*resûl*" diye bahsedilir. Nebî kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de on yedisi Mekki, elli sekizi Medeni sûrelerde olmak üzere değişik şekillerde yetmiş beş defa geçmektedir. Resûl kelimesi ise üç yüz otuz üç defa geçmektedir. Ayrıca resûl ile eş anlamlı mürsel kelimesi de otuz beş defa geçmektedir¹⁵.

Bu iki kavram arasında bir takım farklar olduğu belirtilmiş, resûl kelimesinin nebî kelimesinden daha kapsamlı olduğu; resûllere yeni bir kitab ve yeni bir şeriatın verilmesi ile izah edilmiştir¹⁶. Ancak konuyla ilgili âyetleri dikkatle incelediğimiz zaman Kur'ân-ı Kerîm'in bu iki kavram arasında fark gözetmediğini görürüz. Çünkü hem nebîler hem de resûller Allah tarafından gönderilmiş ve vahye mazhar olmuş

¹² - Nisâ, 4/150-152.

¹³ - Ahzâb, 33/40.

¹⁴ - Yurdagür, Metin, "Hatm-i Nübüvvet", *DİA*, XVI, 478-479; Yavuz, a.g.e., s. 27.

¹⁵ - Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-müfreh li elfâzi'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*, Beyrut 1991, s. 859-860, 399-402.

¹⁶ - Taftâzânî, a.g.e., V, 6; Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, Beyrut 1996, I, 860; Yavuz, a.g.e., s.17-18; es-Sâbûnî, a.g.e., s. 14-15,

kimselerdir. İlgili âyet-i kerîmelerde kendilerine yeni bir şariat ve kitap verilmeyen bir çok peygamberden resûl olarak bahsedilmesi Kur'an'ın bu iki kavram arasında fark gözetmediğinin en büyük delilidir. Mesela Lût, İsmâil, İshâk, Ya'kûb, Süleymân ve Yûnus peygamberden yeni bir şariat ve kitâb getirmedikleri halde resûl olarak bahsedilmiştir¹⁷. Malum olduğu üzere Lût, İsmâil, İshâk, Ya'kûb, Yunûs ve Süleymân peygamber gibi İsrailoğullarına gönderilen peygamberler yeni bir şariat ve yeni bir kitâb getirmeyip Hz. Mûsâ'nın şariatına ve onun kitâbı Tevrat'a uymuşlardır. . Kanaatimize göre bütün bunlar, Kur'an'ın nebî ile resûl arasında bir ayrımı gitmediğini ifade edenleri destekler niteliktedir¹⁸. “*Haber veren*” ya da “*kendisine haber verilen*” kişi anlamına gelen nebî kavramı ile “*haber getiren elçi*” manasına gelen resûl kavramı yerine her iki anlamı ifade eden ve Farsça kökenli olan “*peygamber*” kelimesi kültürümüze yerleşmiştir¹⁹.

Kur'an-ı Kerîm'de insanlara gönderilen peygamberlerin sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Sadece her kavme ve her bölgeye ilâhi buyruklara iman edip uyanları cennetle müjdeleyen, inkar edip isyana dalanları da cehennemle korkutan peygamberlerin gönderildiği açıklanmıştır. Bunlardan bir kısmının adı zikredilmiş ve kavmiyle yaptıkları mücadelelerden bahsedilmiştir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad edilen bazı rivâyetlerde üç yüz on beş tanesi resûl olmak üzere toplam yüz yirmi dört bin peygamber gönderildiği belirtilmişse de²⁰ kesin bilgi ifade etmediğinden buna dayanarak sayı belirtmek isâbetli değildir.

Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen peygamberleri şu şekilde sıralayabiliriz: Âdem, Dâvûd, Elyesa, Eyyûb, Hârûn, Hûd, İbrâhîm, İdrîs, İlyas, Îsâ, İshâk, İsmâil, Lût, Mûsâ, Nûh, Sâlih, Süleymân, Şuayb, Ya'kûb, Yahyâ, Yûnus, Zekeriyâ, Zülkifl ve Muhammed. Üzeyir, Lokmân ve Zülkarneyn hakkında ise ihtilâf vardır²¹.

¹⁷ - Nisâ, 4/163-165; Sâffât, 37/133

¹⁸ - bkz. el-Ak, Abdurrahmân, *Medîmu'n-nübüvve fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Beyrut 1995, s.31-33

¹⁹ - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 164.

²⁰ - Ahmed b. Hanbel, V, 266.

²¹ - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 182.

Peygamberler Allah'ın insanlara gönderdiği elçilerdir. Yüce Allah elçilik yapmakla görevlendirdiği kişiye, başta kendi varlığı, nitelikleri, canlı-cansız bütün yaratıkları barındıran kainatın yaratılışı, oluşumu, yaratılış amacı, işleyişi ve sonu, ahiret alemi, varlıklar içinde insanın yeri, önemi ve görevleri, bilgi üretme yöntemleri, fert ve toplumun mutluluğu için dünya hayatında uyulması gereken belli başlı kurallar olmak üzere insanı ilgilendiren hemen hemen her konuda vahiy yoluyla bilgiler öğretmiş ve bunları insanlara tebliğ etmesini emretmiştir²².

3) PEYGAMBERLERİN GÖNDERİLİŞ GAYESİ

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok peygamberin kıssası anlatılmıştır. Yine bir çok âyet-i kerîmede peygamberlerin niçin gönderildiği belirtilmiştir: *"Biz senden önce de peygamberleri yalnızca: 'Benden başka tanrı yok, öyleyse yalnızca bana kulluk edin!' diye vahyederek gönderdik"*²³, *"Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki, insanların, peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahâneleri olmasın."*²⁴

Yukarıdaki ayetlerle burada yer vermediğimiz konuyla ilgili diğer ayetleri²⁵ göz önüne aldığımız zaman şu sonuca varırız: Gönderilen peygamberler tarih boyunca insanlara yaratıcılarını hatırlatmışlardır. Akıl, yaratıcısıyla ilgili detaylı bilgiye tek başına ulaşamaz. Bundan dolayı Yüce Allah rahmeti gereği kendisini tanıtan, ona davet eden, insanları müjdeleyici ve uyarıcı olarak, hidâyet rehberi, fazîlet timsâli, evrende hayra giden yolları aydınlatmak için insanlık semâsında daima parlayan yıldızlar olmaları, insanlara saâdeti göstermeleri, onları şirk ve puta tapıcılığın pençesinden kurtarmaları, izzet ve kemâl derecelerine yükseltmeleri için peygamberler göndermiştir.

²² - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s. 161-162.

²³ - Enbiyâ, 21/25.

²⁴ - Nisâ, 4/165.

²⁵ - "Biz, peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir." (En'âm, 6/48); Ayrıca bkz. Bakara, 2/213, Nisâ, 4/165, Nahl, 16/36, Kehf, 18/56.

Böylece insanların imanî konularda mazeretlerine son verilmiş ve kıyâmet günü ileri sürecekleri bir bahâne kalmamıştır.

Kısacası Yüce Allah, peygamberler göndermek sûretiyle insanları din konusunda aydınlatmış, inananları müjdelemiş, inanmayanları da çetin azabıyla uyarmıştır. Böylece inanmayanların *“Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de, böyle alçak ve rezil olmadan önce, senin âyetlerine uysaydık”*²⁶ şeklinde mazeret ileri sürmelerinin önüne set çekilmiştir.

4) PEYGAMBERLERİN SEÇİLMESİ

Peygamberlik görevinin insanlara nasıl verildiği Kur'anı Kerim'de açıkça belirtilmiştir. Buna göre peygamberlik, verâset, üstün gelmekle elde edilemeyeceği gibi, çalışma-çabalama, Yüce Allah'a çokça ibâdet edip itaatte bulunmakla da elde edilemez. Çünkü peygamberlik, ilâhî bir lütuftur. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Muhammed'e, kendisinin Allah'tan vahiy alan bir peygamber olmasına ihtimal vermeyen yahudi ve hristiyanlara karşı, bunun ilâhî bir lütuf olduğunu söylemesi emredilmiştir: *“De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir, onu dilediğine bağışlar. Çünkü Allah'ın rahmeti geniştir ve O, her şeyi hakkıyla bilendir. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.”*²⁷ Peygamberlere verilenlerin kendilerine de verilmediği sürece iman etmeyeceklerini bildiren insanlara cevap olarak da şöyle buyrulmuştur: *“Mesajımı kime tevdi edeceğimi en iyi Allah bilir.”*²⁸

Allah Teâlâ kendisiyle insanlar arasında elçilik görevi yapmaları için insanlar arasından aklî ve ruhî melekeleri yerinde ve mükemmel sıfatlara sahip olanlardan peygamber seçerek onları insanlara rehber yapmıştır: *“Onları buyruklarımız doğrultusunda yol gösteren önderler yaptık.”*²⁹

²⁶ - Tâhâ, 20/134.

²⁷ - Âl-i İmrân, 3/73-74.

²⁸ - En'âm, 6/124.

²⁹ - Enbiyâ, 21/73.

Yüce Allah kullarından en faziletlisini, en temizini seçerek peygamberlik görevini ona verir. Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin seçkin ve hayırlı kimseler olduğu bildirilmiştir: *“Doğrusu onlar bizim yanımızda seçkin ve iyi kimselerdir”*³⁰, *“Onların hepsi iyilerdendir.”*³¹ Peygamberliğin vehbî olduğu konusunda Mâturidiye, Eş'ariye, Mu'tezile mezhebine mensup âlimler de görüş birliği içindedirler³².

5) PEYGAMBERLERİN TEBLİĞ VE DAVETLERİ

Yüce Allah'ın elçileri olan peygamberlerin temel görevleri tebliğdir. Onlar Allah'ın kendilerine indirdiği vahiyden hiçbir şeyi saklamadan olduğu gibi insanlara tebliğ etmişlerdir. Görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları her türlü sıkıntı, güçlük ve muhalefete karşı sabır ve sebat göstererek Allah'tan başka hiç kimseden çekinmemişlerdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuya dikkat çekilmiştir: *“Peygamberler Allah'ın gönderdiği emirleri tebliğ ederler, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar.”*³³ Hz. Peygamber'e (s.a.v.) de tebliğ görevi hatırlatılarak, bu görevini yerine getirmediği takdirde peygamberlik görevini yerine getirmemiş olacağı ifade edilmiştir: *“Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır.”*³⁴

Tebliğ ile görevlendirilen peygamberler insanları ilk önce tevhîde davet ederler. Çünkü tevhîd Allah'a giden yolun başlangıcıdır³⁵. Kur'anı Kerîm'de geniş yer tutan kıssalar anlatılırken bir çok yerde Nûh³⁶, Hûd³⁷, Sâlih³⁸ Şuayb³⁹ ve İbrâhîm⁴⁰

³⁰ - Sâd, 38/47.

³¹ - Sâd, 38/48.

³² - Yavuz, s. 21.

³³ - Ahzâb, 33/39.

³⁴ - Mâide, 5/67.

³⁵ - İbn Ebi'l-İzz, Sadruddin Ali b. Muhammed, *Şerhu't-Tahâviyye fi'l-akîdeti's-selefiyye*, Riyâd h.1413, s. 26.

³⁶ - A'râf, 7/59; Mû'minûn, 23/23; Nûh, 71/3.

³⁷ - A'râf, 7/65; Hûd, 11/50.

peygamberin gönderildikleri toplumları Allah'a ibâdete ve O'nu birlemeye davet ettikleri vurgulanmıştır. Kavimlerinin şiddetli muhalefetine rağmen onlar: *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur"*⁴¹ diyerek onları tevhiîd inancına davet ediyorlardı. Ayrıca bütün kavimlere tek olan Allah'a ibâdete davet eden peygamberler gönderildiği yine Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmiştir: *"Andolsun ki, biz, Allah'a kulluk edin ve putlardan sakının diye (emretmeleri için) her millete, bir peygamber gönderdik."*⁴²

Bütün peygamberler insanları aynı inanç esaslarına davet etmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa şu şekilde işaret edilmiştir: *"O, 'dini doğru anlayıp hükümlerini uygulayın ve bu hususta tefrikaya düşmeyin' diye, din esasları olarak Nûh'a emrettiğini, hem sana vahyettiğimizi, keza İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya emrettiğimizi sizin için de din kıldı."*⁴³ Ayrıca gönderilen bütün peygamberlerin tek tanrı inancına dayanan ilâhî düsturlara davet ettiklerine işaret edilerek şöyle buyrulmuştur: *"Allah nezdinde hak din İslâmdır."*⁴⁴

6) PEYGAMBERLERİN DAVETİ KARŞISINDA İNSANLARIN TAVRI

Peygamberler kendilerine Allah tarafından verilen görevleri yerine getirirken insanların değişik tavırları ile karşı karşıya kalmışlardır. Kimileri iman edip onların yanında yer alırken kimileri de inkar edip onlarla mücadele girmiştir. Tevhîd inancından sapan insanlar sürekli peygamberlerle mücadele etmişlerdir. Şirk ve dalalet mantığı her zaman ve her yerde aynı olmuştur. Gönderilen peygamberlere karşı *"istikbâr"* ve *"inat"* ile karşılık vermişlerdir⁴⁵. Kur'an'da kıssalar anlatılırken bu durum, bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Mesela Nûh peygamber insanları tevhide davet

³⁸ - A'râf, 7/73; Hûd, 11/61; Neml, 27/45.

³⁹ - A'râf, 7/85; Hûd, 11/84; Ankebût, 29/36.

⁴⁰ - Ankebût, 29/16.

⁴¹ - A'râf, 7/59, 65, 73, 85.

⁴² - Nahl, 16/36.

⁴³ - Şûrâ, 42/13.

⁴⁴ - Âl-i İmrân, 3/19.

ederken kavminin ileri gelenleri tarafından sapıklıkla⁴⁶, mecnun olmakla⁴⁷ ve aşırı tartışmacı olmakla suçlanmış⁴⁸, alaya alınmış⁴⁹ ve taşlanmakla tehdit edilmiştir⁵⁰. Ayrıca bütün peygamberlerin muhalifleri tarafından sihirbazlık ve delilikle suçlandığı Kur'an-ı Kerim'de bildirilen gerçeklerdendir: *"İşte böyle onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece 'büyücüdür' ve 'delidir' dediler."*⁵¹

Peygamberlere karşı direnen güç sahipleri ile kahinler, sihirbazlar ve diğer inkarcılar hem akli hem de nakli delillere muhalefet etmişlerdir. Onların sözlerine yalanlama, yüz çevirme, tahrif ya da hakikati gizleme ile karşılık vermişlerdir⁵². Bu durum insanların yaratıcılarına karşı görevlerini yerine getirerek dünya ve ahirette mutlu olmaları için gayret gösteren peygamberleri üzmüştür.

Önceki peygamberlerin kıssalarından anlaşıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v.) de onlar gibi aynı durumla karşı karşıya kalmıştır. Kur'an'da bir çok âyette kafirlerin sözleri ve davranışları yerildikten sonra onlardan önceki inkarcıların da aynı davranışları sergilediği belirtilmiştir⁵³. Kur'an-ı Kerim bu hususa dikkat çekerek şunu ifade etmek istemiştir: Peygamberlerin davet ettiği inanç sistemi her dönemde aynı olduğu gibi insanların yanlışlığı ve sapıklığı da her devirde aynı olmuştur. Yani ilk defa mecnun olmakla, sihirbaz olmakla suçlanan, tekzib ve alaya maruz kalan, getirdiği vahiy inkar edilen Hz. Peygamber (s.a.v.) değildir. Tevhîde davet eden bütün peygamberler kavimlerinin ileri gelenleri, güç sahipleri ve onların etkisinde kalan insanların şiddetli muhalefetiyle karşılaşmışlardır.

⁴⁵ - Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İstanbul 1995, II, 1937; es-Sâbûnî, a.g.e., s.26.

⁴⁶ - A'râf, 7/60

⁴⁷ - Mû'minûn, 23/25; Kamer, 54/9.

⁴⁸ - Hûd, 11/32.

⁴⁹ - Hûd, 11/38.

⁵⁰ - Şuarâ, 26/116.

⁵¹ - Zâriyât, 51/52.

⁵² - el-Ak, a.g.e., s. 161.

⁵³ - Bakara, 2/118; En'âm, 6/148; Nahl, 16/35.

B) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

1) HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) PEYGAMBERLİĞİ

Hiz. Muhammed (s.a.v.), Arabistan sınırları içinde yer alan Mekke şehrinde Fil senesi olarak anılan yılda pazartesi gününe tekabül eden Rebîulevvel ayının on ikisinde doğdu⁵⁴. Milâdî olarak bu yıl, bir takvim hesabına göre 569, başka bir takvime göre ise 571 yılına tekabül etmektedir⁵⁵. Babası Kureyş ileri gelenlerinden Abdullah b. Abdulmuttalib, annesi ise Zühre kabilesinden Amine bint Vehb'dir⁵⁶.

Savaşlarından aile hayatına varıncaya kadar hayatının bir çok yönü Kur'an'da anlatılan Hiz. Muhammed (s.a.v.), kırk yaşlarına gelince peygamber olmuştur. İlk vahiy Hira dağında inzivaya çekildiği bir dönemde gelmiştir⁵⁷.

Başta putperestlik olmak üzere bâtıl inançların yaygın olduğu, haksızlığın, zulmün ve her türlü ahlaksızlığın hüküm sürdüğü bir dönemde Allah'ın Araplar arasından seçip gönderdiği son peygamber Hiz. Muhammed (s.a.v.) Mekkelileri, getirdiği tevhîd dinine davet etti. Uğradığı bütûn hakaretlere ve tehditlere aldırmandan kavmini ve çevresini İslâm dinini kabul etmeye çağırdı. Mekkeî müşrikler tarafından öldürölmek istenince getirdiği dini kabul edenlerin yaşadığı Medine'ye hicret etti. İnsanları hurafelerden hakikatlere ulaştıran, onlara kainatın yaratıcısı olan Allah'a inanıp kulluk yapmaya çağıran, iyiliği ve adaleti emredip her türlü kötölüğü yasaklayan İslâm dinini Arap yarımadasında hızla yaydı. Mekkeî müşriklerle yahudi ve hristiyanların, savaş da dahil olmak üzere yaptıkları engellemelere rağmen Hiz. Peygamber (s.a.v.) ilâhi risalet görevini başarıyla tamamladı ve son ilâhi buyrukları bizzat uygulayarak insanlığa öğrettikten sonra 632 yılında pazartesi günü Medine'de vefat etti⁵⁸.

⁵⁴ - İbn İshâk, Muhammed, *Siyer*, İstanbul, 1991, s. 98; es-Süheylî, Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-ümîf*, II, 143; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, Beyrut 1997, I, 257.

⁵⁵ - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s.191.

⁵⁶ - İbn İshâk, a.g.e., s. 92; es-Süheylî, a.g.e., II, 139-140; İbn Kesîr, a.g.e., I, 236.

⁵⁷ - Buhârî, "*Bed'ü'l-vahy*" 3.

⁵⁸ - İbn Kesîr, a.g.e., IV, 421-424; Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s.191-193.

Kur'an-ı Kerîm'in bize bildirdiğine göre Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberlerin sonuncusudur. Onunla peygamberlik son bulmuştur. *"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir."*⁵⁹

a) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Vahiy Karşısındaki Görevleri

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin, Allah Teâlâ'nın buyruklarını duyurdukları, yalnızca O'ndan korkup O'ndan başkasından korkmadıkları vurgulanmıştır⁶⁰. Peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahyi insanlara tebliğ etmeleri temel görevleridir. Peygamberlerin tebliğ ve davetleri başlığı altında yer verdiğimiz ayetlerde ve daha bir çok âyette tebliğ görevine değinilmiştir⁶¹.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görev ve yetkileri tarihte ve günümüzde bir çok araştırmaya konu olmuştur. Kimileri onun vahiy karşısındaki görevini sadece tebliğ ile sınırlı tutarken çoğunluğa göre ise Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur'an âyetlerini tebliğle birlikte umum ifade eden âyetleri tahsis, mutlak hüküm ifade eden âyetleri takyid, mücmel âyetleri tebyin, müşkil âyetleri tavzih ediyordu⁶². Ancak biz, bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görev ve yetkilerine geniş bir şekilde yer vermeyeceğiz. Bunlardan sadece konumuzla yakından ilişkisi olan ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ile insanları karşı karşıya getiren *"tebliğ"* görevi üzerinde duracağız.

Kur'an âyetlerinin bize bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), kendine gelen vahyi ezberlemek için aşırı gayret içinde idi⁶³. Ezberledikten sonra da insanlara tebliğ

⁵⁹ - Ahzâb, 33/40.

⁶⁰ - Ahzâb, 33/39.

⁶¹ - Âl-i İmrân, 2/20,79,80,145; Mâide, 5/67,92,99; En'âm, 7/57,62,78,79,93; Ra'd, 13/40, Ahzâb, 33/39; Ahkâf 46/23; Cin, 72/28.

⁶² - Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Tefsîrinin Kaynakları*, İstanbul 1990, s. 53-56.

⁶³ - Tâhâ 20/114; Kıyâmet, 75/16.

ediyordu. Allah Teâlâ peygamberine Kur'an âyetlerini tebliğ etmeyi emretmiş, bunu yapmadığı takdirde peygamberlik görevini yerine getirmemiş olacağını bildirmiştir⁶⁴.

Kaynaklarda söz konusu âyetin sebab-i nüzûlü ile ilgili farklı rivâyetlere yer verilmiştir. Bu rivâyetlerin tamamı dikkate alındığı zaman şöyle bir sonuca varılabilir: Hz. Peygamber (s.a.v.) insanlardan gelebilecek tepkileri düşünerek bazı âyetleri tebliğden geri durma eğilimi taşımaktaydı. Ancak bu âyet inince Hz. Âişe'nin de ifade ettiği gibi Rasulullah, Kur'an'dan hiçbir âyeti gizlemeden olduğu gibi tebliğ etmiştir.⁶⁵

Vahyin içeriğinden uzak bir hayat süren insanlar vahyi kendilerine duyuran peygamberlere karşı amansız mücadeleye girmişlerdir. Allah'ın elçilerini yalanlamışlar, onlarla alay etmişler ve onlara eziyet etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de çağdaşlarından benzer zulümlerle karşılaşmıştır. Tezimizin ikinci bölümünde tesellîye sebep olan ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) oldukça üzen bu durumlara geniş bir şekilde yer vereceğiz. Özetleyecek olursak Hz. Peygamber (s.a.v.) tebliğ görevini yerine getirmekle bazı insanların muhalefetine maruz kalmıştır. Bu muhalefet kimi zaman onu üzen bir hal almıştır.

b) Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Gösterilmesi Gereken Tavr

Peygamberler insanları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmak için vardır. Onlar, yüce yaratıcının emir ve buyruklarını insanlara tebliğ eden, onlara her türlü konuda en güzel örnek olan hidâyet sahibi insanlardır. Mutlak irade insanlara peygamberler vasıtasıyla hitap etmiştir. Her kavme kendi dillerini konuşan peygamber gönderilmiştir⁶⁶. Önceki peygamberlerin risâleti evrensel değildi. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise son peygamber olarak tüm insanlığa gönderilmiştir. Yani O'nun

⁶⁴ - Mâide, 5/67.

⁶⁵ - et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-beyan an te'vili ayi'l-Kur'an*, Beyrut 1988, VII, 308-309; İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-azîm*, Riyâd 1997, III, 150-151; er-Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-kebîr*, Beyrut 1990, XII, 42.

⁶⁶ - İbrâhîm 14/4.

peygamberliği evrenseldir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu gerçek açıkça ifade edilmiştir: “*De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın gönderdiği elçiyim.*”⁶⁷, “*Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.*”⁶⁸ Bütün insanlar onun çağrısına uymakla yükümlüdür. Kur'ân-ı Kerîm'de onun Allah Teâlâ'nın elçisi olduğu açıkça belirtilmiştir⁶⁹ ve insanların bu duruma iman etmeleri emredilmiştir⁷⁰. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın peygamberi olduğuna inanmayanlar ise kafir diye isimlendirilmiştir⁷¹.

Hadislerde de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gerçekten Allah'ın elçisi olduğu kesin bir dille ifade edilmiş ve O'nun peygamberliğine inanmadıkça bir insanın mü'min olamayacağı vurgulanmıştır⁷².

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de iman edenlere kendisine ve peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) mutlak olarak itaat etmeyi emretmiştir⁷³. Müslümanların aralarında çıkan sorunlarda Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hakem tayin etmeleri ve O'nun verdiği hükme göntülden razı olmaları bildirilmiş, bu şekilde davranmayanların gerçek manada iman etmedikleri belirtilmiştir⁷⁴.

Özetle ifade edecek olursak Kur'an ve hadislerde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğunu bildiren, kendisine mutlak olarak itaat edilmesi gerektiğini ifade eden metinler hem anlam bakımından çok açık hem de sayı itibariyle oldukça fazladır. Bu metinleri dikkate alarak nakil açısından onun peygamberliğini tasdik etmenin kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁷ - A'râf, 7/158; Sebe', 34/28.

⁶⁸ - Sebe', 34/28.

⁶⁹ - Fetih, 48/29.

⁷⁰ - A'râf, 7/158.

⁷¹ - Nisâ, 4/136.

⁷² - el-Buhârî, “İlim”, 24; “Şurûr”, 15, “İmân”, 26.

⁷³ - Âl-i İmrân, 3/32, 132; Nisâ, 4/59; Enfâl, 8/20.

2) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) BEŞER OLUŞU

Peygamberler Allah Teâlâ'dan aldıkları vahyi insanlara tebliğ ederken birtakım güçlüklerle karşılaşıyorlardı. İnsanlar bir türlü onlara iman etmek istemiyorlardı. Bunun için de bir çok bahane ileri sürüyorlardı. Bunlardan biri de peygamberlerin beşer olmalarıydı⁷⁵. Kur'an-ı Kerim'in bize bildirdiğine göre, inkar edenler ısrarla peygamberlerin melek olmasını veya onlarla birlikte yardımcı bir meleğin gönderilmesini ya da onlara altın gibi değerli eşyaların verilmesini istemişlerdir⁷⁶.

Peygamberlerin peygamber olduğuna inanmayanların inkar gerekçelerinden biri de onların kendileri gibi beşer olmalarıydı. Böylece onların kendilerinden üstün olmadığını ileri sürerek kolayca inkar yolunu seçiyorlardı⁷⁷. Peygamberlerin insan oluşu onların yediklerinden yemeleri, içtiklerinden içmeleri de inkarcılar tarafından inkarları için bahane olarak ileri sürülmüştür⁷⁸.

Kur'an'a göre onların beşer oluşu peygamberliğin doğal bir sonucudur. Zira yeryüzünde melekler değil insanlar yaşamaktadır. Risâlet insanlara değil de meleklerle yönelki olsaydı peygamber olarak melekler seçilirdi: *"Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik."*⁷⁹. Hatta insanlara peygamber olarak bir melek gönderilseydi o da insan şeklinde olurdu: *"(Muhammed'e bizim de görebileceğimiz) bir melek gönderilseydi dediler. Eğer biz öyle bir melek gönderseydik elbette (onların helak olma) işi bitirilmiş olur, sonra (tevbe etmeleri için) kendilerine göz bile açtırılmazdı. Eğer peygamberi bir melek kalsaydık her halde onu bir insan suretinde gönderirdik ve yine onları düşmekte oldukları kuşkuyla düşürürdük."*⁸⁰

⁷⁴ - Nisâ, 4/69; Ahzâb, 33/36.

⁷⁵ - İbrâhîm, 14/10.

⁷⁶ - İsrâ, 17/94-95; Zuhurf, 43/52-53.

⁷⁷ - İbrâhîm, 14/10.

⁷⁸ - Mü'minûn, 23/33.

⁷⁹ - İsrâ, 17/94-95.

⁸⁰ - En'âm, 6/8-9.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi bütün peygamberler beşerdi. Ancak onları diğer insanlardan ayıran bir takım özellikleri vardır. Bunların başında da vahiy gelir. Vahiy ile de beşeriyetten çıkmazlar. Aksine kendi tabiatlarını muhafaza ederler⁸¹. Ancak sundukları ilâhi mesajı yeterince anlatabilmeleri ve çok tartışmacı bir karakter taşıyan inaslarla mücadele edebilmeleri için bedeni bakımdan kusursuz ve mükemmel, ruhi bakımdan da tartışmalarda delil getirebilecek üstün zeka ve akla sahip olmaları şarttır⁸².

Peygamberlerin beşer olmalarının bir takım hikmetleri vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Peygamberler Allah ile insanlar arasında aracılırlar. Ahlak ve davranışlarda onlara örnek olurlar. Allahın buyruk ve yasaklarını insanlara aktarırlar. Bu yüzden insanların kendileriyle bir araya gelebileceği ve onlardan birşeyler öğrenebileceği kimseler peygamber olur.

b) Melekler peygamber olarak gönderilseydi insanlar onlara uymama konusunda kendileri için bir mazeret bulurlardı. Çünkü onlar kendi cinslerinden olmazdı. Tabiatları da birbirlerinden farklıdır.

c) Her cins kendi cinsine ülfet eder⁸³.

Peygamberler halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de önceki peygamberlerin karşılaştığı itirazlarla karşılaşmıştı. Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'i (s.a.v.) mecnun olmakla suçlayıp doğruluğunu ispatlaması için de melekleri getirmesini istemişlerdir⁸⁴. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ sevgili peygamberine beşer olduğunu söylemesini emretmiştir: "*De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım.*"⁸⁵. Bu konuda

⁸¹ - el-Umerî, Ekrem Ziya, *es-Siratu'n-nebeviyyetu's-sahiha*, Riyâd 1998, II, 576.

⁸² - Topaloğlu v.dğr. a.g.e., s.183.

⁸³ - es-Sâbûnî, a.g.e., s. 23-25.

⁸⁴ - Hicr, 15/6-7.

⁸⁵ - Fussilet, 41/6.

geçmiş kavimlerin itirazı ile Mekkeli müşriklerin itirazları paralellik gösterir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çağdaşlarına verdiği cevapla seleflerinin verdiği cevap da benzerlik gösterir. Kur'an'ın da açıkça belirttiği gibi resûllerin en üstünü Hz. Muhammed (s.a.v.), bir beşerdir. Risâlet ona uluhiyet vasfı kazandırmamıştır⁸⁶. Dolayısıyla o da diğer insanlar gibi doğmuş, gelişmiş ve vefat etmiştir. Yaşamı boyunca bir insan gibi yaşamıştır. Sevinçli ve kederli anları olmuştur. Kur'an'daki hüzn âyetleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzüldüğünü açıkça gösterir. Resûlünü vahiyle tüm insanlara gönderen Yüce Allah üzüldüğü anlarda onu yalnız bırakmamış, hemen tesellî etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmesi ve tesellîye ihtiyaç duyması onun beşer tabiatından ileri gelmektedir. Bundan dolayıdır ki, biz, Kur'an âyetleri ışığında tüm peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beşer olduğunu açıklamaya çalıştık.

⁸⁶ - el-Umerî, a.g.e., II, 576.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE VAHİY SÜRECİNDE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) ÇEKTIĞİ SIKINTILAR

A) KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTI ÇEKMESİ

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan peygamber kıssalarını incelediğimiz zaman bütün peygamberlerin kavimlerinin zulümlerine maruz kaldıkları ortaya çıkar⁸⁷. Hatta bazı peygamberlerin haksız yere öldürüldüğü bile bildirilmektedir⁸⁸. Bu da bize, peygamberlerin birtakım güçlüklerle ve sıkıntılarla karşılaştığını gösterir. Zaten Kur'an'da hem Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hem de ona inananların inkarcılardan eziyet gördüklerini bildiren âyetler vardır: *"Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitâb verilenlerden ve müşriklerden bir çok üzücü sözler işiteceksiniz."*⁸⁹.

Peygamberlik ağır bir görev ve büyük bir sorumluluktur. Bu görev, çaba ve sabır ister. Bütün peygamberler kavimlerini Allah'a davet ederken bu uğurda bir çok sıkıntıyla karşılaşmışlardır⁹⁰. Bütün bu sıkıntılar Allah'ın sünnetinin bir gereğidir. Çağdaş müfessirlerden Mevdûdî peygamberlerin sıkıntıları ile ilgili şu yorumu yapmaktadır: "Yüce Allah'ın hak ile bâtıl arasındaki mücadelesi için belirlediği kanununu kimse değiştiremez. Hakka tapanların uzun bir müddet imtihandan geçmeleri ve çile çekmeleri şarttır. Sabırları, doğrulukları, dürtüstlükleri, fedakarlıkları, imanlarının sağlamlığı ve Allah'a güvenlerini ispatlamaları elzemdir. Güçlük ve zorluklardan geçerek bu yolda karşılaştıkları her türlü engeli aşmayı bilmeleri gereklidir. Peygamberler evvela güzel ahlak ve salih siret gibi silâhlarıyla câhiliyyeye galip gelmişlerdir. Ancak imanlı ve kararlı birer müslüman olduklarını kanıtladıktan sonra

⁸⁷ - En'âm, 6/34.

⁸⁸ - Âl-i İmrân, 3/181; Nisâ, 4/155.

⁸⁹ - Âl-i İmrân, 3/186; Ayrıca bkz. En'âm, 6/34.

⁹⁰ - es-Sâbûnî, a.g.e., s. 13.

Allah'ın himaye ve desteğine nâil olabilirler. Bunun için beklemeleri lazımdır. Kimse bu nimetlere zamanından önce kavuşamaz"⁹¹.

Hiz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olarak gönderildiği zaman Arap toplumu onun getirdiği vahiyden uzak bir yaşam sürmekteydi. Bu da Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile kavminin karşı karşıya gelmesi anlamına geliyordu. İnsanlar atalarından devraldıkları inanç ve geleneklerini bir anda bırakıp ona tabi olmak istemiyordu⁹². Nitekim siyer ilminin ortaya koyduğu tarihi gerçekler de bunu göstermektedir. Müşriklerin iftira, alay ve küçümseme ile başlayan karşı koyuşları genel boykota kadar ulaşmıştı. Hatta Kur'an'da belirtildiği gibi Hiz. Peygamber'i (s.a.v.) Mekke'de kontrol altında tutma düşüncesinden onun canına kıyma ve onu yurdundan çıkarma düşüncesine kadar ileri gitmiřti⁹³.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de iken müşriklerin Medine'de ise onların yanı sıra ehli kitap ile münâfikların muhalefeti ile karşılaşmıştır. Söz konusu kimseler Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) ve inananlara türlü türlü eziyet ve işkence etmişler. O insanları tevhiğ inancına davet ederken Yahudiler Üzeyir peygamberin, Hristiyanlar da İsa peygamberin "Allah'ın oğlu" olduğu iddiasında bulunmuř⁹⁴, yine hristiyanlar teslis inancını benimseyerek "Allah, üçün üçüncüsüdür"⁹⁵ demişler. İtikâdî muhalefetin yanı sıra bütün imkânlarıyla Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) ta'n etmişler. Ka'b b. Eşref de şiirleriyle onu hicvetmiş. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de insanları ona muhalefet etmek için kışkırtmışlardır. Müşrikler de bu konuda onlardan geri kalmamış, Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı ordu kurmuşlar, müslümanların da ona yardım etmesini önlemeye çalıřmıřlardır⁹⁶.

⁹¹ - Mevdûdî, a.g.e., I, 558.

⁹² - "Onlara (müşriklere): 'Allah'ın indirdiğine uyun', denildiği zaman onlar, 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?" (Bakara, 2/170); Ayrıca bkz. Zuhuf, 43/22; Mâide 5/104.

⁹³ - Enfâl, 8/30.

⁹⁴ - Tevbe, 9/30.

⁹⁵ - Mâide, 5/73.

B) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTI VE ÜZÜNTÜLERİNİN NEDENLERİ

1) VAHYİN KESİLMESİ

Hiz. Peygamber (s.a.v.) kırk yaşında iken vahiy almaya başlamıştı⁹⁷. Vahyin başlangıcını en güzel biçimde Hiz. Âişe'den nakledilen hadis anlatır. Buna göre ilk Kur'an vahiy, Hiz. Muhammed (s.a.v.) Hira mağarasında inzivaya çekildiği bir sırada gelmiştir. Hiz. Peygamber (s.a.v.) yaşadığı bu ilk tecrübeden dolayı çok korkmuş ve titremeye başlamıştı. Evine gelerek Hiz. Hatice'den kendisini örtmesini istemişti. Onu ilk teskîn ve tesellî eden eşi Hiz. Hatice olmuştu. Gelen ilk Kur'an vahiy Alak sûresinin ilk beş âyeti idi. Bundan sonra vahiy bir müddet kesintiye uğramıştı⁹⁸. Bu döneme "fetret-i vahiy" denir. Bu konudaki rivâyetler oldukça farklı bilgiler içermektedir. Vahiydeki bu geçici kesintinin ne zaman başladığı, ne kadar sürdüğü konusunda farklı rivâyetler vardır. Ancak vahyin kesintiye uğradığı kesindir. Süresi ise ihtilâfıdır. Ahmed b. Hanbel'in tarihinde yer alan bir rivâyete göre bu süre üç yıldır. İbn İshâk ise bu sürenin üç yıl olduğu konusunda kesin kanaat sahibidir. Bazı hadislere göre ise bu müddet iki buçuk sene kadardır⁹⁹. Muhammed Hamidullah ise bu sürenin iki yıl olduğunu belirtmiştir¹⁰⁰.

Fetret-i vahiyden sonra hangi sûrenin ya da hangi âyetlerin indiği konusunda da farklı rivâyetler vardır. İmameyn'in ve Ahmed b. Hanbel'in Câbir b. Abdillâh'tan yaptığı bir rivâyete göre, fetret-i vahiyden sonra Müddessir sûresinin baş tarafının nâzil

⁹⁶ - er-Râzî, a.g.e., IX, 104.

⁹⁷ - İbn İshâk, a.g.e., s. 186; Süheylî, a.g.e., II, 378; Cerrahoğlu, İsmâil, *Tefsîr Usulü*, Ankara 1995, s. 42; Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İstanbul 1997, s. 101.

⁹⁸ - el-Buhârî, "Bed'ü'l-vahy" 3.

⁹⁹ - es-Süheylî, a.g.e., II, 433; Aynî, Bedruddin Ebu Muhammed, *Umdetu'l-kâri şerhu Sahihî'l-Buhârî, Şeriketu mektebe ve matbaa Mustafa*, 1972, I, 69, Kastalânî, Ebu'l-Abbâs Ahmed, *İrşadu's-sari li şerhi Sahihî'l-Buhârî*, Beyrut 1990, I, 113,

¹⁰⁰ - Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1995, I, 83.

olduğu anlaşılır¹⁰¹. Câbir b. Abdillâh'a isnat edilen bu rivâyete göre ilk nâzil olan Kur'an vahyi, fetret-i vahiyden sonra ilk nâzil olan âyetler olarak yorumlanmıştır¹⁰². Ancak Duhâ sûresinin nüzûl sebebi de bu sûrenin fetret-i vahiyden sonra nâzil olduğu izlenimini vermektedir. Nitekim bazı âlimler bu görüşü benimsemişlerdir¹⁰³.

Rivâyetleri değerlendirdiğimiz zaman ilk vahiy ile Müddessir sûresinin inişine kadar geçen vahiyden sonra fetret-i vahiy olduğunu anlarız. Duhâ sûresinin nüzûlünden önce meydana gelen kesintiye ise "vahiyde gecikme" diyebiliriz.

Yukarıda fetret devrinin ne kadar sürdüğü, bu dönemden sonra hangi sûrenin ya da âyetlerin indiği konusundaki rivâyetleri ve görüşleri aktarmaya çalıştık. Bununla Hz. Peygamber'i (s.a.v.) derinden yaralayan fetret-i vahiy ve vahiyde meydana gelen gecikmeyi kanıtlamayı hedefledik. Çağdaş âlimlerden Muhammed Hamidullah fetret-i vahiy dönemini şu şekilde yorumlamaktadır: "Bu dönemde Hz. Peygamber'de (s.a.v.) bir gelişme, bir tekamül olmuş olmalıdır: İlk önce, vahyin yarattığı bir dehşet hali, sonra bir sükunet ve olanlardan hoşnutsuzluk devresi, bundan sonra da yeniden bir vecd ve kendinden geçip istiğrak alemine dalma imkânını bekleyip durma ve sonunda da yeis ve ümitsizlik içine düşme! Bu sonuncu devre ile ilgili olarak tarihçilerin bize naklettikleri şey, onun büyük yeis ve üzüntü içine gömüldüğü bu sırada, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) canına kıymak üzere yüksek kayalıklara bir çok defa çıkmış olduğudur. Fakat kendisini aşağı atmaya hazırlandığı her defasında melek Cebrail yeniden görünüyor ve onun gerçekten Allah'ın Resûlü olduğunu temin ediyordu. Bu, onu bir müddet için oyalayıp teskin ediyor ve o, tekrar ibâdet, zühd ve takva hayatına dalyordu."¹⁰⁴

Hem fetret-i vahiy döneminde hem de risâletin ilk yıllarında meydana gelen vahiydeki gecikme yüzünden Hz. Peygamber (s.a.v.) çok üzülüyordu.

¹⁰¹ - el-Buhârî, "Tefsîru's- sûre", 74/3; "Bed'ü'l-vahy" 3; Müslim, "İmân" 257; Ahmed b. Hanbel, 3/306, 392.

¹⁰² - Mennâ' Halîl Kattân, *Mebâhis fi ulûmi'l- Kur'an*, Riyâd 1992, s. 66-67.

¹⁰³ - el-Umerî, a.g.e., I, 127.

¹⁰⁴ - Hamidullah, a.g.e., I, 83-84.

Alak sûresinin nüzûlü, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı ilk vahiy tecrübesi idi. Bu ilâhî mesajda kendisinin ne kadar büyük bir mertebeye yükseltildiği belirtilmemişti, ilerde kendisini ne gibi bir görevin beklediği de açıklanmamıştı. Aksine bu ilk ve belki de eksik bir tanışma idi. Amaç, Hz. Peygamber'i (s.a.v.), fazla heyecanlandırmamak ve yıpratmamaktı¹⁰⁵. Bilindiği gibi vahiy, beraberinde ağır bir sorumluluğu da getirmekteydi. Bizzat Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeğe işaret etmiştir¹⁰⁶. Fetret-i vahiy sûresi, Hz. Peygamber (s.a.v.) için derin bir üzüntü dönemi oldu. Vahyin kesilmesi, onu, Hira mağarasında yaşadığı ilk tecrübenin neredeyse bir yanılsama (illusion) olduğuna inandırıyordu¹⁰⁷. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisinin bir yalancı, bir sihirbaz, cin çarpmış biri yahut bir kahin olarak vasıflandırılmasından da endişe ediyordu¹⁰⁸. Bir rivayete göre tebliğ ile görevlendirilince "Ya Rabbi! Ben tek başıma bu görevi nasıl yapabilirim. Eğer yapacak olsam kavmim bana karşı birleşir" demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ onu koruyacağını bildirmiştir¹⁰⁹: "*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*"¹¹⁰

Duhâ sûresinin nüzûlüne baktığımız zaman yine Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzüntüye gark eden olayların yaşandığını görürüz. Bu sûrenin nüzûlü öncesinde de vahiyde bir kesintinin yaşandığı aşikardır. Zaten sûrenin içeriği de nüzûlü konusunda nakledilen rivâyetleri desteklemektedir.

Duhâ sûresinin nüzûlü hakkında birkaç rivâyet nakledilmektedir. Bir âyet hakkında birden fazla sebab-i nüzûl rivâyetinin bulunduğu durumlarda tercih sebeplerine göre değerlendirme yapılır. Buna göre sahîh olan rivâyet diğerlerine tercih edilir¹¹¹. Duhâ sûresinin sebab-i nüzûlü hakkında İmam Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği bir hadise göre Kureyş kabilesinden bir kadın vahiy gecikince Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "bakıyorum da şeytanın seni terk etti" demişti. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yapılan

¹⁰⁵ - Mevdûdî, a.g.e., IV, 3812.

¹⁰⁶ - Müzzemmil, 73/5.

¹⁰⁷ - Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul, 1999, III, 1203.

¹⁰⁸ - Hamidullah, a.g.e., I, 82.

¹⁰⁹ - İbn Ebi Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'an 'i'l-azîm*, Mekke, 1998, IV, 1173; İbn Kesîr, a.g.e., III, 151.

¹¹⁰ - Mâide, 5/67.

¹¹¹ - es-Suyûtî, Celâluddîn, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut 1996, I, 102; ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-irfân*, Beyrut 1988, I, 117-118, Cerrahoğlu, a.g.e., s. 119.

bu hakaret üzerine Duhâ sûresi nâzil olmuştur¹¹². Rivâyetlerden anlaşıldığına göre vahyin inişi bir süre askıda kalınca Hz. Peygamber (s.a.v.) telaşa kapılmıştı ve sık sık aklından şöyle bir şey geçiriyordu: “Acaba ben bir hata mı işledim ki, Rabbim bundan dolayı bana küstü ve beni terk etti.”¹¹³

Netice olarak şunu diyebiliriz: Fetret-i vahiy döneminde Hz. Peygamber (s.a.v.), ilk defa vahiyle karşılaştığı için korkmuş, bir de vahiy süreklilik arz etmeyince bir takım endişelere kapılmıştır. Bazı rivâyetlere göre de canına kıymayı bile düşünmüştür. Ancak her seferinde melek Cebrâil kendisini teskîn ederek onu Allah’ın Resûlü olduğuna inandırmıştır.

Duhâ sûresinin nüzûlünden önceki kesinti ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.) çevresi tarafından rahatsız edilmesine yol açmıştır. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) karşı her türlü fırsatı kullanan kavmi, vahyin gecikmesini de fırsat bilip ona sataşmıştı.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) gerek fetret-i vahiy döneminde yaşadıkları gerekse Duhâ sûresinin nüzûlünden önce yaşadıkları onu çok üzüyordu. Bu yüzden, üzülen her insan gibi o da tesellîye ihtiyaç duyuyordu.

2) MÜŞRİKLERİN DAVET KARŞITI SÖZLERİ

Kur’an âyetlerine göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmesine neden olan hususların başında müşriklerin davet karşıtı sözleri gelmektedir¹¹⁴. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın âyetlerini Kureyşlilere ve diğer Araplara duyurmaya başlayıncaya kadar onlar kendisini “*emîn*” olarak tanıyor ve doğruluğuna inanıyorlardı. Ne var ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah’ın mesajını onlara iletir iletmez onu tekzip etmeye başladılar. Fakat bu safhada da kimse onun yalancı olduğunu söylemeye cesaret edemiyordu. Hz.

¹¹² - el-Buhârî, “*Fadâilu’l-Kur’an*” 1.

¹¹³ - Mevdûdî, a.g.e., IV, 4069.

¹¹⁴ - En’âm, 6/33; Yûnus, 10/65; Yâsîn, 36/76.

Peygamber'in (s.a.v.) en büyük muhalifi ve düşmanı bile onun dünyevî işlerle ilgili olarak yalan söylediğini veya yalancı olduğunu iddia edemezdi.¹¹⁵

İman etmeyen insanlar değişik gruplara ayrılmıştı. Kimileri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer olduğunu ileri sürerek, kimileri ahiret inancını imkânsız görerek onun nübüvvetini inkar ediyordu. Kimileri de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı sözlü sataşmada bulunuyordu¹¹⁶. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) daveti giderek tesirini göstermeye başlayınca, Mekkeli kabile reisleri, onun aleyhinde bir yalan kampanyası başlatmaya karar verdiler ve Mekke'ye gelen her kesin kulağını doldurarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı düşmanca tavır alması veya ona hiç yaklaşmaması için beraberce gayret sarf etmeye yöneldiler. Bu yalan kampanyası senenin bütün aylarında devam ediyordu. Fakat hac mevsiminde şiddeti birden bire artırılıyordu¹¹⁷. Müşriklerin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzen sözlerini iki başlık altında inceleyebiliriz:

a) Müşriklerin Kur'an'da Yer Alan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yönelik İddiaları

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere yönelik iftiralara baktığımız zaman bütün peygamberlerin benzer iftiralara maruz kaldığını anlarız. Bunların başında da "sihirbazlık" iddiası gelir. Bütün peygamberler "sâhir" ve "mecnûn" olmakla suçlanmıştır: *"İşte böyle, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece 'büyüctür' veya 'delidir' dediler."*¹¹⁸ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ peygamberlerin kıssaları anlatılırken bu durum daha iyi anlaşılmaktadır. Firavun ve kavminin ileri gelenleri Hz. Mûsâ'ya muhalefet ederken onun yaptıklarının sihir olduğunu ve kendisinin de sihirbaz olduğunu iddia etmişlerdir¹¹⁹. Hz. İsâ'nın mucizelerini inkar eden israiloğulları da aynı şeyi söylemişlerdir¹²⁰.

¹¹⁵ - Mevdûdî, a.g.e., I, 558; Ayrıca bkz. et-Tirmizî, "*Tefsîri's-sûre*", 6/1; İbn Ebi Hâtim, a.g.e., IV, 1282.

¹¹⁶ - Râzî, a.g.e., XII, 168.

¹¹⁷ - Mevdûdî, a.g.e., II, 1529; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, II, s. 138-139.

¹¹⁸ - Zâriyât, 51/52.

¹¹⁹ - Araf, 7/109; Tâhâ, 20/58-71; Şuara, 26/34; Gâfir, 40/24; Zuhuruf, 43/49.

¹²⁰ - Mâide, 5/110; Saf, 61/6.

Hız. Muhammed (s.a.v.) de kendisinden önceki peygamberlerin karşılaştıkları iftira ve karalama kampanyasıyla karşılaşmıştı. Mekke'nin ileri gelenleri de kendilerinden önceki inkarcıların peygamberler hakkında uydurdukları iftiraları Hız. Peygamber 'e (s.a.v.) yakıştıırıp yaymaya başlamışlardı. Hız. Peygamber (s.a.v.) insanlara ilâhi gerçekleri anlatıp onları tevhide davet etmeye başlayınca müşrikler onun anlattıklarını sihir olarak tavsif etmişlerdi¹²¹. Yine onlar, Hız. Peygamber (s.a.v.) ölümden sonra yeniden dirilişin gerçekleşeceğini bildirmesini sihir olarak yansıtmaya çalışmışlardı¹²². Ayrıca Hız. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerini de sihir olarak değerlendirmişlerdir. *"Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve 'eskiden beri devam edegelen bir sihirdir' derler."*¹²³

Mekkeli müşrikler Kur'an âyetlerinin vahiy olduğuna bir türlü inanmak istemiyorlardı. Kur'an-ı Kerim'in lafzının ve manasının icazı karşısında Hız. Peygamber 'e (s.a.v.) iftira atmaktan başka bir yol bulamıyorlardı. Rivâyete göre Rasulullah Mekke'de iken yüksek sesle Kur'an okuduğu zaman müşrikler onu dinleyen insanları kovar, dağıtır, *"dinlemeyin şu Kur'an'ı, asılsız yaygara, gürültü yapın"*¹²⁴ derler ve ısıık çalıp gürültü ederlerdi¹²⁵. İnsanları Hız. Peygamber'den (s.a.v.) soğutmak için bunun dışında bir çok yola daha müracaat etmişlerdi. Hız. Peygamber'e (s.a.v.) şâir¹²⁶, kâhin¹²⁷, mecnûn¹²⁸ ve sihirbaz¹²⁹ gibi yakıştırmalarda bulunmuşlardı. Bütün bunlar da insanların iyiliğini arzulayan Hız. Peygamber'i (s.a.v.) üzmemekteydi.

¹²¹ - Seb'e, 34/43.

¹²² - Hüd, 11/7; Sâffât, 37/15.

¹²³ - Kamer, 55/2.

¹²⁴ - Fussilet, 41/26.

¹²⁵ - Elmalılı, *Muhammed Hamdi Yazır, Hak dini Kur'an dili*, VI, 556.

¹²⁶ - "Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, bir şâirdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir âyet getirsin." (Enbiyâ, 21/5); Ayrıca bkz. Sâffât, 37/36; Tûr, 52/30; Hakka, 69/41.

¹²⁷ - "O (Kur'an) bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!" (Hakka, 69/42); Ayrıca bkz. Tûr, 52/29.

¹²⁸ - "Dediler ki: Ey kendisine Kur'an indirilen (Muhammed) sen mutlaka bir mecnûnsun" (Hicr, 15/6); Ayrıca bkz. Şuara, 26/27; Sâffât, 37/36; Duhân, 44/14; Zâriyât, 51/39-52; Tûr, 52/29; Kamer, 54/9; Kalem, 68/2-51; Tekvir, 81/22.

¹²⁹ - "İçlerinden bir adama: 'İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele' diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler: 'Bu elbette apaçık bir sihirbazdır' dediler. (Yûnus, 10/2); Ayrıca bkz. Sâd, 38/4.

b) Müşriklerin Tefsîr Kitaplarında Rivâyet Edilen Sözleri

Hız. Peygamber (s.a.v.) insanları açıktan Allah'ın dinine davet etmeye başlayınca Mekke ileri gelenleri acımasızca ona karşı koymaya başladı. Sözleriyle Hız. Peygamber'i (s.a.v.) ve ona inananları incitmeye çalışıyorlardı. Her fırsatta en ağır ifadeleri müslümanlar ve Hız. Peygamber (s.a.v.) hakkında kullanmaktan geri durmuyorlardı. Hız. Peygamber'in (s.a.v.) en büyük muhalifi ve düşmanı bile onun dünyevi işlerde yalan söylediğini iddia edemiyordu. Mekkeliler Hız. Muhammed (s.a.v.)'i sadece peygamberlik iddiasında yalanlamışlardır.

Ebu Cehil Hız. Peygamber 'e (s.a.v.) "biz senin yalancı olduğunu değil, bize sunmakta olduğun şeyin yalan olduğunu söylüyoruz" demiştir¹³⁰. Yine Ebu Cehil Bedir savaşında, baş başa kaldıkları bir sırada Ahnes b. Şerik'in "burada benden ve senden başka kimse yok. Bana doğruyu söyle, Muhammed doğru ve dürüst bir insan mıdır?" şeklindeki sorusuna yemin ederek "Muhammed doğru söyleyen ve doğru hareket eden biridir. O hayatı boyunca hiç yalan söylememiştir. Fakat Ka'be'nin mütevelliliği, hacılara yemek ve içme suyu verme görevi ve peygamberlik de Beni Kusayy'a geçerse diğer Kureyşliler ne yapar?" diye cevap vermiştir¹³¹. Haris b. Amir de "Ey Muhammed, Allah'a and olsun ki, sen bize hiç yalan söylemedin, fakat biz sana uyarsak yerimizden olacağız, işte bundan dolayı sana iman etmiyoruz" demiştir¹³².

Kureyşin efendisi olan ve Arap dilini çok iyi bilen Velid b. Muğire Kur'an-ı Kerim'i dinlediği zaman ondan çok etkilenmiş. Müşriklerin Hız. Peygamber'e (s.a.v.) yakıştırmaya çalıştıkları sihirbaz, kahin, mecnun ve şair yakıştırmalarını gerçek dışı bulmuş. Hız. Peygamber'den (s.a.v.) işittiği Kur'an âyetleri için "Allah'a and olsun ki,

¹³⁰ - et-Tirmizî, "Tefsîri's-sûre", 6/1; İbn Ebi Hâtim, a.g.e., IV, 1282; İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Beyrut 1987, III, 28.

¹³¹ - et-Taberî, a.g.e., VII, 182; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., III, 28; er-Râzî, a.g.e., XII, 169; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-azîm*, III, 252; Mevdûdî, a.g.e., I, 558,

¹³² -İbnu'l-Cevzî, a.g.e., III, 27; Râzî, a.g.e., XII, 169; Elmalîhî, a.g.e., III, 414.

Muhammed'den az önce bir söz dinledim; ne insan sözü, ne de cin sözü. Onun bir tatlılığı, bir hoşluğu var. Yukarısı meyveli, aşağısı bolluk, zemini bol suhu. O kesinlikle üste çıkar, onun üstüne çıkılmaz" demiş. Ama doğruyu bildiği halde çevresinden gelen tepkilere ve gururuna engel olamayıp Kur'an âyetleri hakkında "o öğretilen gelen bir sihirdir"¹³³ demiştir¹³⁴.

Bu konuda yukarıdaki sözlere benzer bir çok rivâyet vardır. Ancak hepsine burada yer vermek konumuzun sınırlarını aşar. Bu rivâyetleri bir bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı muhalefet eden insanların bile hak ile mücadele ettikleri ortaya çıkar. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'ın elçisi olduğunu bilmelerine rağmen, gerek bâtıl inançları gerekse bu bâtıl inançlarının onlara sağladığı ekonomik ve sosyal çıkar sebebiyle inkar etmişlerdir. Bu durum da Hz. Peygamber'i (s.a.v.) oldukça üzmüştür.

3) MÜŞRİKLERİN DAVET KARŞITI TUTUMLARI

Peygamberlerin vahyi taşıyıp tebliğle sorumlu tutulmaları, onların bir çok tehlike ile karşılaşmalarına neden olmuştur. Çünkü onların çağrıları, inanç ve sosyal hayata yönelik büyük değişimi gerektiriyordu. Bundan dolayı peygamberler güç ve menfaat sahiplerinin sert direnişleriyle karşılaşıyorlardı. Bir de inançları onların mesajlarına aykırı olan çoğunluğun direnişi söz konusuydu. İşte bütün bunlar peygamberlerin tehlikelerle karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur¹³⁵.

İlk resûl Hz. Nûh'un kavmi onu bunaklık, sapıklık¹³⁶, delilik¹³⁷, cedelcilik¹³⁸ ve Allah'a karşı iftira atmakla itham etmişti. Bunlarla da kalmayıp taşlama gibi tehditler

¹³³ - Müddessir, 74/24.

¹³⁴ - et-Taberî, a.g.e., XXIX, 156; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., VIII, 403; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 267; ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut 1990, II, 239-240; Elmalılı, a.g.e., VIII, 421-422.

¹³⁵ - el-Umerî, II, 577.

¹³⁶ - Araf 7/60.

¹³⁷ - Mû'minûn, 23/25.

savurmuşlar¹³⁹, Hz. Nûh ve inananlar ile alay etmişlerdi. Asırlar boyunca kavmini Allah'a davet eden, bu uğurda değişik nesillerin mukavemeti ile karşılaşan Hz. Nûh kavminin inanmayacağını anlayınca onlara beddua etmişti¹⁴⁰.

Hz. Mûsâ Mısır'da uluhiyet iddia eden Firavun'un isyanı ile karşı karşıya gelmişti. İsrailoğullarını köleleştiren, erkeklerini öldüren, kızlarına yaşama hakkı tanıyan Firavun Hz. Mûsâ ve kavmini ortadan kaldırmaya azmetmişti. Mûsâ peygamber bir yandan Firavun ve kavmi ile uğraşırken diğer yandan da israiloğullarının tartışma, büyükleme ve sapma girişimleriyle karşı karşıya kalıyordu¹⁴¹.

Hz. İbrâhîm de bir çok sıkıntı çekmişti. O, uluhiyet iddiasında bulunan Nemrud'un yönettiği topraklarda yetişmişti. Kavmi de putlara tapıyordu. Hz. İbrâhîm hak dini tebliğe başlayınca kavmi tarafından ateşe atılmıştı. Ayrıca doğup büyüdüğü topraklar dışında da çeşitli sıkıntılara katlanmak zorunda kalmıştı¹⁴².

Hz. İsâ yahudileri yeniden ayrıldıkları hakka çağırıyordu. Bir çok mucize göstermesine rağmen inkarcılar onu öldürme konusunda birleşmişlerdi¹⁴³.

Hz. Muhammed'le (s.a.v.) birlikte bu peygamberlere *ulu'l-azm* peygamberler denir. Onlara, azimleri kuvvetli, sıkıntıları çok ve mücadeleleri pek çetin geçtiği için bu ad verilmiştir¹⁴⁴. Yüce Allah onları çokça övmüştür. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) de mücadele ve sabrında kendisinden önceki ulu'l-azm peygamberlere uymasını emretmiştir: "*O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret!*"¹⁴⁵

¹³⁸ - Hûd, 11/32.

¹³⁹ - Şuara, 26/116.

¹⁴⁰ - Nûh, 71/26.

¹⁴¹ - el-Umerî, a.g.e., II, 578.

¹⁴² - es-Sâbûnî, a.g.e., s. 17-18; el-Umerî, a.g.e., II, 578.

¹⁴³ - el-Umerî II, 578.

¹⁴⁴ - es-Sâbûnî, a.g.e., s. 17.

¹⁴⁵ - Ahkâf, 46/35.

Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.) de türlü türlü sıkıntılara maruz kalmıştı. Mekke’de müşrikler ona muhalefet edip eziyet ve işkence etmişler, muhasara altına alıp ona inananlara da zulüm etmişlerdi. Sahâbîler önce Habeşistan’a, daha sonra da Medine’ye hicret etmek zorunda kalmıştı. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v.) de doğup büyüdüğü toprakları terk ederek Medine’ye hicret etmek zorunda kalmıştı. Hz. Muhammed (s.a.v.) nihai zafere kavuşuncaya kadar da müşrikler onunla savaşılmaya ve insanları ona karşı kıskırtmaya devam etmişlerdi¹⁴⁶.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamber olarak gönderildiği dönemde Mekke, bütün Arabistan’a kendi dini egemenliği, serveti, ticareti, ve siyasi etkinliği bakımından hakim olan bir kabilenin merkezi idi. Bu kabileye bağlı insanlar, tam maddi ve manevi iktidarlarının zirvesinde bulunurken biri ortaya çıktı ve liderliğini yaptıkları dinin bir sapıklık olduğunu, övündükleri medeniyetin içten içe yozlaştığını, Allah’ın azabının kendilerine çökmek üzere olduğunu ve kurtuluşlarının ancak kendilerine sunmakta olduğu hak din ve salih nizamda olduğunu açıkça ifade etti. Bu kimsenin kendi temiz karakteri ve makul sözleri dışında kendisinin Allah tarafından peygamber olarak seçildiğini gösteren olağanüstü herhangi bir belirtisi yoktu. O zamanki şartlarda din, inanç, ahlak, sosyal durum ve kültürdeki bozuklukların dışında ilâhi azabın geleceğine dair herhangi bir işaret de yoktu. Aksine, görüntüde, Allah’ın kendilerine has, rahmeti ve inançlarına göre tanrıların fazlı vardı. Yaptıkları bütün şeyler doğru ve yerinde idi. Böyle bir ortamda bu kişinin söylediği sözlerin tabii neticesi birkaç aklı başında ve hakperest kişinin dışında bütün milletin kendisine mukavemet ve muhasemet etmesiydi.

Muhalliflerin bazıları onu zulüm ve işkence ile kontrol altına almaya, bazıları ona iftiralar atmaya, bazıları düşmanca tavırlarıyla cesaretini kırmaya ve bazıları da alaya almak sûretiyle mesajını önemsiz hale getirmeye çalıştı. İşte Hz. Peygamber’in (s.a.v.) daveti birkaç yıl bu tepkilerle karşılaştı. Bu şiddetli muhalefet ve mukavemetin onu ne kadar üzdüğünü ve cesaretini kırdığını kolayca tahmin edebiliriz. İşte bu ortamda Allah Teâlâ Hz. Muhammed’i (s.a.v.) tesellî ediyor ve bazı nasihat ve telkinlerde bulunuyor. ona taassup, ilgisizlik, alaylı tavır ve câhilâne itirazlarla karşı çıkılmasından dolayı,

¹⁴⁶ - el-Umerî, a.g.e., II, 578-579.

canını sıkımmasını, üzülmemesini ve takip ettiği yoldan zerre kadar şaşmamasını telkin ediyor. Vahiyle kendisine iletilen hakikati açıklamaya ve başkalarını doğru yola, tevhîde ve kurtuluşa davet etmek hususunda en ufak bir tereddüde düşmemesi isteniyor. Kendisini alaya alacakları veya hiç ilgi göstermeyecekleri düşüncesiyle gerçeği söylemekten hiç çekinmemesi gerektiği bildiriliyordu¹⁴⁷.

4) VAHYİN İLK DÖNEMİNDE MÜŞRİKLERİN ELİNDE BULUNAN DÜNYA NİMETLERİ

Vahyin ilk yıllarında gerek Hz. Peygamber (s.a.v.) gerekse ashâbı maddi olarak çok kötü durumda idi. Peygamberlik görevini üstlenmesinden sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mali durumu çok bozulmuştu. Ticaretle uğraşacak hali ve zamanı kalmamıştı. Hz. Hatice'nin bütün sermayesi son on on iki yılda tükenmişti. Bazı müslüman gençler aileleri tarafından kovulduğu için işsiz kalmışlardı. Bazı esnaf ve tüccar ise ekonomik boykot yüzünden büyük zarar görmüşler ve iş yapamaz hale gelmişlerdi. Müslümanların bazısı ise zaten ya köle ya da yoksuldular, ekonomik durumları hemen hemen sıfırdı. Üstelik Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere bütün müslümanlar Mekke ve çevresinde baskı ve hakarete tâbî bir hayat yaşıyorlardı. Her yerde herkes tarafından alaya alınıyor, hakarete uğruyor, bedensel ve ruhsal baskı, eziyet ve işkenceye tâbî tutuluyorlardı. Bunun aksine Kureyşli kabile reisleri ve diğer kâfir ve müşrikler her türlü nimete sahip, bolluk ve refah içinde yaşıyorlardı. Haliyle bu durum da Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzüyordu.

Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) inkar edenlerin elinde bulunan dünya nimetlerine arzu duymaması emredilmiştir¹⁴⁸. Allah Teâlâ kafirlerin elinde bulunan dünya nimetlerini çiçeğe benzetmiş. Böylelikle her ne kadar güzel gözükürse gözüksün onların kalıcı olmadığına, bir gün yok olup gideceğine işaret

¹⁴⁷ - en-Nesefî, a.g.e., II, 262; Mevdûdî, a.g.e., I, 997-198.

¹⁴⁸ - "Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülmeye ve mü'minlere alçak gönüllü ol." (Hicr, 15/88); Ayrıca bkz. Tâhâ, 20/131.

etmiştir¹⁴⁹. Bu nimetler ne kadar çekici olursa olsun Kur'an nimetinin yanında bir hiçtir. En büyük nimet Kur'an'dır. Bütün nimetler onun yanında önemsiz kalır. Allah Teâlâ bu gerçeklere işaret etmekle peygamberine gerçek nimet olan Kur'an'a sımsıkı sarılmasını emretmiş, kafirlerin ellerinde bulunan dünya nimetlerine ise dönüp bakmasını yasaklamıştır¹⁵⁰. Böylece peygamberine müşriklerin bazılarına vermiş olduğu nimetlere karşı bir iştihak duymamasını bildirmiş ve kendisine verilen büyük nimetle yetinmesini emretmiştir. Bu şekilde kendisine verilen vahiyle övünmesini, kendisine verilen nimetin değerini bilmesini, dünyaya, dünyanın gösterişine, dünya ehlinin elinde bulunan fani nimetlere bakmamasını, onların elinde bulunan zenginliklere gıpta etmemesini ve onların kendisini yalanlaması karşısında üzülmemesini emretmiştir¹⁵¹.

5) İNSANLARIN HİDÂYETE ERMEMESİ

Hız. Peygamber (s.a.v.), kavminin kendisine ve getirdiği vahye iman etmesini çok arzuluyordu. İnsanların kötü gidişatı onu derinden yaralıyordu. Zira her inancın ve amelin bir hesabı vardı. Kavminin içinde bulunduğu kötü durum, ahirette onları iyi bir geleceğin beklemediğini gösteriyordu. Rahmet peygamberi Hız. Muhammed (s.a.v.), onların kendisine ve getirdiği ilâhi vahye iman etmelerini, böylece hem dünyada hem de ahirette kurtuluşa ermelerini istiyordu. Çünkü o, vahiy sayesinde onların bilmediğini biliyordu. Ancak Allah Teâlâ, insanlara iman etmek ile inkar etmek arasında seçim yapma özgürlüğü tanımıştı. Dolayısıyla bütün insanların inkar etmesi söz konusu olmadığı gibi iman etmesi de söz konusu değildi.

Kur'an-ı Kerim'in bir çok âyetinde Hız. Peygamber'in (s.a.v.) üzüldüğü belirtilmiştir. Üzüntüsünün bir çok sebebi vardı. Ancak onun asıl üzüldüğü husus, kendisine ve ashâbına yapılan zulüm ve işkence değil; halkını cehâlet, dalâlet ve

¹⁴⁹ - es-Seâlibî, Abdurrahmân b. Mahluf, *el-Cevâhiru'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1997, II, 404.

¹⁵⁰ - er-Râzî, a.g.e., XIX, 166; el-Kâsımî, Muhammed Cemâluddin, *Mahâsinu't-te'vil*, Matbâatu dâri ihyâi'l-kutubi'l-Arbiyye, yy., ts., X, 3769-3770; Elmalılı, a.g.e., V, 221-222.

¹⁵¹ - ez-Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-münîr*, Beyrut 1991. XIV, 70.

ahlâksızlıktan kurtarmaya çabalamasına rağmen, onların bir türlü hidâyete ermemesiydi. Üstelik onlar Allah'a şirk koşmalarını, inkarcı olmalarını bizzat Allah'ın dilediğini ileri sürüyorlardı¹⁵². Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip, Allah'ın semâdan onun nübüvvetini doğrulayıcı bir melek indirmesini istiyorlardı¹⁵³. Kur'an-ı Kerîm için de olmadık iftiralarda bulunuyorlardı. Kimi zaman onun için geçmiş milletlerin masalı, kimi zaman Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uydurması, kimi zaman da onun Kur'an'ı başkalarından öğrendiğini söylüyorlardı¹⁵⁴. Allah'ın habibi olan Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah sevgisinin bir gereği ve neticesi olarak mahlûkâta acıyor ve onların iman etmesi için derin duygular besliyordu¹⁵⁵. Kavminin ve özellikle de amcası Ebu Talib'in iman etmesini çok arzuluyordu. Bu durum karşısında *“(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin; bilâkis Allah dilediğine hidâyet verir ve hidâyete girecek olanları en iyi O bilir”*¹⁵⁶ âyeti nâzil olmuştur¹⁵⁷. Daha bir çok âyette sadece Allah'ın hidâyet nasip edeceği, zâlim, fâsık ve kâfir toplumlara, yalancı, inkarcı ve müsrif kişilere ise hidâyet nasip etmeyeceği vurgulanmıştır¹⁵⁸.

İki âyet-i kerîmeden de inkar edenlerin küfürde ileri gitmelerinin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzdüğü anlaşılmaktadır¹⁵⁹. Bu âyetlerin sebab-i nüzûlüne baktığımız zaman değişik grupların Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzen bir takım davranışlarda bulunup ona hakaret dolu sözler sarf ettiklerini görürüz. Rivâyetlere göre müşrikler gibi münâfıklar ve yahudiler de vahye karşı direnip Hz. Peygamber'i (s.a.v.)

¹⁵² - “Putperestler diyecekler ki: ‘Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımızı! Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.’ Onlardan öncekilerde aynı şekilde (peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.” (En’âm, 6/148); Ayrıca bkz. Nahl, 16/35; Zuhurf, 43/20.

¹⁵³ - İsrâ 17/92.

¹⁵⁴ - “İnkâr edenler: ‘Bu (Kur’an), olsa olsa onun (Muhammed’in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir’ dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar: ‘(Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır’ dediler.” (Furkân, 25/5); “Şüphesiz biz onların : ‘Kur’an’ı ona ancak bir insan öğretiyor’ dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır! Hulbuki bu (Kur’an) apaçık Arapçadır.” (Nahl, 16/103); Ayrıca bkz. En’âm, 6/25; Enfâl, 8/31; Nahl, 16/24; Mü’minûn, 23/83; Neml, 27/68; Ahkâf, 46/17; Kalem, 68/15; Mutaffîfin, 83/13.

¹⁵⁵ - el-Kâsımî, a.g.e., XI, 4024.

¹⁵⁶ - Kasas, 28/56.

¹⁵⁷ - el-Buhârî, “Tefsîr”, 28; el-Vâhidî, Ebu Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu’n-nüzûl*, Beyrut 1993, s. 281; es-Suyûtî, Celâluddin, *Esbâbu’n-nüzûl*, Beyrut 1990, s. 280; el-Ak, Hâlid Abdurrahmân, *Teshîlu’l-vusûl ilâ ma’rifeti Esbâbi’n-nüzûl*, Beyrut 1998, s. 254-255.

¹⁵⁸ - Bakara, 2/258, 264; Âl-i İmrân, 3/86; Mâide, 5/108; En’âm, 6/144; Nahl, 16/37.

üzücü tavırlar takınmışlardır. Âl-i İmrân sûresinde yer alan “(Rasulüm) İnkarda yarışanlar sana kaygı vermesin”¹⁶⁰ âyetinin sebep-i nüzûlüne baktığımız zaman bu âyetin uhud savaşından sonra indiği anlaşılır. Bilindiği gibi müslümanlar uhud savaşında müşriklere karşı mağlup olmuşlardı. Müslüman gibi görünen münâfiklar, İslâma ve müslümanlara saldırmak için karşılarına çıkan her fırsatı değerlendiriyorlardı. Uhud savaşında müslümanlar mağlup olmuş Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir çok sahabi gibi yaralanmıştı. Bu durumu fırsat bilen münâfiklar küfürlerini açığa vurup inanlar arasında fitne çıkarmaya başlamışlardı. Onları dinlerinden soğutmaya çalışıyorlardı. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) krallardan farklı olmadığını, bir defasında galip bir defasında mağlup olduğunu, gerçekten Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olsaydı asla mağlup olmayacağını söylüyorlardı. Buna benzer bir çok şey daha söylüyorlardı. Bu tür sözler Hz. Peygamber’i (s.a.v.) oldukça üzüyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ peygamberini tesellî etmek amacıyla bu âyeti indirmiştir¹⁶¹. Buna göre bu âyet münâfikların İslâm karşıt davranış ve sözleri üzerine inmiştir. Mücâhid ve İbn İshâk’ın da aynı görüşte olduğu nakledilmiştir¹⁶². Büyük müfessir Fahrüddin er-Râzî bu âyetin nüzûlü ile ilgili olarak bu rivâyetin yanı sıra başka rivâyetlere de yer vermiştir. Onun verdiği rivâyetlere göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmüne Kureyşli müşriklerin İslâmı ve müslümanları ortadan kaldırmak için ordu toplamaları ve yahudilerin Ka’b b. Eşref gibi ileri gelenlerin onun peygamberliğini gizlemeleri sebep olmuştur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzüldüğünü gösteren diğer âyetleri de göz önüne alırsak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hem müşriklerin hem münâfikların hem de yahudilerin yaptıklarından dolayı üzüldüğü ortaya çıkar¹⁶³.

İnkarcıların inkarlarında ileri gitmeleri sonucu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzüldüğünü gösteren ikinci âyet ise Mâide sûresinde yer alır: “*Ey Resûl! Kendileri iman etmedikleri halde ağızlarıyla “inandık” diyen kimselerden ve yahudilerden küfür içinde koşuşanların hali seni üzmesin.*”¹⁶⁴ Bu âyetin nüzûl sebebini incelediğimiz zaman

¹⁵⁹ - Âl-i İmrân, 3/176; Mâide, 5/41.

¹⁶⁰ - Âl-i İmrân, 3/176.

¹⁶¹ - er-Râzî, a.g.e., IX, 84, el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Daru'l-fikr, IV, 138-139

¹⁶² - et-Taberî, a.g.e., IV, 185.

¹⁶³ - er-Râzî, a.g.e., IX, 84-85.

¹⁶⁴ - Mâide, 5/41.

yahudilerin Allah'ın hükümlerini tahrif etmeleri sonucu indiğini gördük. Yahudiler, kavimlerinin ileri gelenleri arasında zinanın artması sonucu zina cezası konusunda Allah'ın hükmünü değiştirmişlerdi. İşte bu durum üzerine bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur¹⁶⁵.

Netice olarak şunu diyebiliriz: Mekke'de müşriklerin iman etmemeleri, Kur'an'a ve Peygambere olmadık iftiralarda bulunmaları rahmet peygamberi Hz. Muhammed'i (s.a.v.) oldukça üzmüştür. Medine'de ise müşriklerle birlikte münâfiklar ve ehli kitap da Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzücü bir takım davranışlarda bulunup O'nun ve getirdiği vahyin aleyhine sözler sarf etmişlerdir. Yahudilerin ve münâfikların gerçeği bile bile inkar etmeleri Hz. Peygamber'i (s.a.v.) derinden yaralamıştır.

C) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) SIKINTILARININ ŞİDDETİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah Teâlâ'dan aldığı vahyi insanlara tebliğ ediyordu. Kavminin yanlış yolda olduğunu Allah'ın kendisine vermiş olduğu vahiy sayesinde biliyordu. Bütün gücüyle kavminin getirdiği hakikatlere iman etmesi için çaba gösteriyordu. Ancak insanlar bir anda atalarından devrildikleri inançları bırakıp ona tabi olmuyordu. Kavminin inkarda direnmesi onu çok üzüyordu. Mekkelilerin davet karşısındaki katı tavırları yüzünden göğsü daralıyordu. İnsanların şirkten, küfürden sıyrılıp hidâyete ermesini o kadar çok arzuluyordu ki, Kur'an-ı Kerîm onun bu arzusunun neredeyse canına kıyma derekesine vardığından bahsetmektedir. Yine bir takım rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi canına kıymak için yüksek kayalıklara çıkmıştır.

Bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmelerini, göğsünün daralmasını, canına kıyma arzusunun ve tavizkar davranmayı düşünmesini inceleyeceğiz.

¹⁶⁵ - el-Vâhidî, a.g.e., s. 164-165; es-Suyûtî, a.g.e., s. 145-146; el-Ak, a.g.e., s. 129-130, ayrıca bkz. Müslim, "Hudûd", 38; Ebu Dâvûd, "Hudûd", 35; İbn Mâce, "Hudûd", 8; Ahmed b. Hanbel, 4/386.

1) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) ÜZÜLMESİ VE GÖĞSÜNÜN DARALMASI

Kur'ân-ı Kerîm'de hem Mekkî sûrelerde hem de Medenî sûrelerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmemesi ve göğsünün daralmaması istenmiştir¹⁶⁶. Söz konusu âyetleri incelediğimiz zaman Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzüntü çekmesini, göğsünün daralmasının kısacası tüm sıkıntılarının başında kavminin iman etmeyip küfürde ileri gitmesi ve onu yalanlaması gelir. İnkâr edenler ortaklarına, yakın adamlarına, mallarına ve mevkilerine güvenerek Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tehditler savurup eza ve cefa ediyorlardı¹⁶⁷. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) asıl üzüldüğü husus, kendisine ve ashâbına yapılan zulüm ve işkence değil, halkını cehâlet, dalâlet ve ahlâksızlıktan kurtarmaya çabalamasına rağmen, onların bir türlü hidâyete ermemesiydi. Medine döneminde inen âyetlerde de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ehli kitap ve münâfıkların bazı söz ve davranışlarından dolayı rahatsız olup üzüldüğü görülmektedir. Bu durum da bu kanaati doğrular niteliktedir. Çünkü Medine döneminde müslümanlar muzaffer olmuş ve hakim duruma gelmişlerdi. İnananlar Mekke döneminde özellikle de vahyin ilk yıllarında karşılaştıkları zulümle karşılaşmıyorlardı. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.), yine de üzülüyordu. Tevhîde, ahiret inancına, kendisinin Allah'ın son elçisi olduğuna ve getirdiği vahyin hak olduğuna dair apaçık delillere rağmen insanların bir türlü imana yanaşmaması onu derinden üzüyordu.

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) muhatapları bile bile vahyi inkâr ediyor ve büyük bir fedakarlıkla gece gündüz demeden bütün insanlığın iyiliği için çalışmakta olan o temiz ve kâmil insana karşı hiç çekinmeden yalan, iftira, riya ve hileye başvuruyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu kişilerin bu tür işlerinden dolayı üzülmekteydi. Üzülmekte de haklı idi¹⁶⁸.

¹⁶⁶ - "(Resûlüm) Onların (inkarcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve (üstünlük) Allah'ındır. O işitendir, bilendir." (Yûnus, 10/65); "Onların söylediği şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz." (Hicr, 15/97); Ayrıca bkz. Al-i İmran, 3/176; Mâide, 5/41; En'âm, 6/33; Hûd, 11/12; Hicr, 15/88; Nahl, 16/127; Lokmân, 31/23; Yâsîn, 36/76; Neml, 27/70.

¹⁶⁷ - Elmalılı, IV, 497; Ayrıca bkz. İbn İshâk, a.g.e., s. 210-229, 291-294.

¹⁶⁸ - Mevdûdî, a.g.e., I, 494.

Müşriklerin şirk sözleri, Kur'an'a dil uzatmaları ve peygamberlikle alay etmeleri şüphesiz Hz. Peygamber'in (s.a.v.) canını sıkıyor ve onu bunaltıyordu¹⁶⁹.

Beşer olmanın bir gereği olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kavminden gördüğü katı muhalefet neticesinde göğsü daralıyordu¹⁷⁰. Ancak onun göğsünün daralması geçici bir durum idi. Onun bu halini anlatan Kur'an âyetleri için seçilen sığadan böyle anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sıkıntısını anlatmak için kullanılan kalıp *lâzimî* mana değil *ârizî* mana ifade eder¹⁷¹.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzüntüsü, göğsünün daralmasından daha uzun sürmüştür. Bu da göğüs daralması şeklinde meydana gelen sıkıntının gelecekte endişe duyulan bir zarardan kaynaklandığı¹⁷² doğrultusunda yapılan yorumları doğrular niteliktedir. Vahyin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslâmın ve müslümanların geleceği konusunda endişeye kapılması doğaldır. Çünkü müslümanlar her türlü siyâsî ve ekonomik güçten mahrumdu. Ancak daha sonraları İslâmın insanlar arasında kabul görmesi ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu endişesi zâil olmuştur. Fakat insanların iman etmemesi onu üzmeğe devam etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) birinci bölümde ifade ettiğimiz gibi hem peygamber hem de beşerdi. Dolayısıyla olaylar karşısında diğer insanlar gibi tepki vermesi, sevinilecek durumlarda sevinmesi, üzülecek durumlarda üzülmesi gâyet doğaldır. İslâmın ilk yıllarında karşılaştığı katı muhalefet karşısında üzülmesi de gâyet tabiidir. Zaten üzülmeğin insanın elinde olmayan hallerdendir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in

¹⁶⁹ - Elmalılı, a.g.e., V, 220.

¹⁷⁰ - er-Râzî, a.g.e., XIX, 171.

¹⁷¹ - ez-Zemahşerî, Ebu Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâik gavâmidî't-tenzîl ve uyûni'l-aqâvil fi vucûhi't-te'vil*, Beyrut 1995, II, 368; Ebu Hayyân, Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-muhîr fi't-tefsîr*, Beyrut 1992, VI, 129; es-Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf, *ed-Durru'l-masûn fi ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Dimaşk 1987, VI, 294; İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvir*, Tunus, ts., a.g.e., VII, 16.

¹⁷² - er-Râzî, a.g.e., XX, 114.

(s.a.v.) üzülmelerini nehyeden âyetlerden maksat bir yasak değil, bilakis onu teselli ederek üzüntüsünü gidermektir¹⁷³.

2) TAVİZ VERME DÜŞÜNCESİ

Mekke döneminin ilk yıllarında müşrikler vahyi getiren Hz. Peygamber (s.a.v.) başta olmak üzere inananlara karşı acımasızca her türlü yıldırma yöntemine başvurmuştu. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ ettiği vahiy başta inançları olmak üzere, makam ve mevkilerini, ekonomik ve sosyal konumlarını sarsıyordu. Yıllarca alışageldikleri adetlerini yerle bir ediyordu. Bu yüzden Mekkeliler Hz. Peygamber'i (s.a.v.) durdurmak için alaydan boykota kadar her yola başvurmuşlardı.

Mekkelilerin inanmaya yanaşmayıp inkar ve yalanlamaya devam etmeleri, kendi hevâ ve heveslerine göre mucize istemeleri Hz. Peygamber'i (s.a.v.), Allah'ın kendisine verdiği vahiyden müşriklerin duymak istemedikleri ya da amel etmekte güçlük çekecekleri bazı âyetleri ilk etapta tebliğ etmeme düşüncesine itmişti¹⁷⁴. Nitekim Kur'an'da da buna işaret edilmiştir:

*"Belki de sen (müşriklerin:) 'Ona gökten bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!' demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır."*¹⁷⁵

Vahyin ilk yıllarında İslâm dinini kabul etmeye yanaşmayan Mekkeliler, bu yeni dinin insanlar arasında yayılmaya başlamasıyla birlikte uzlaşma yolunu seçmişler ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bir takım isteklerde bulunmuşlardı. Hz. Peygamber'le

¹⁷³ - Elmalılı, a.g.e., III, 245.

¹⁷⁴ - el-Beyzâvî, Nâsiruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer eş-Şirâzî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, İstanbul, ts., I, 451; en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, Beyrut 1996, II, 261; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut 1992, II, 551; el-Kinûcî, Ebu't-Tayyib Süddîk b. Hasen el-Buhârî, *Fethu'l-beyân fî makâsidi'l-Kur'an*, Sayda-Beyrut 1992, VI, 149.

¹⁷⁵ - Hûd, 11/12

(s.a.v.) Mekkeli müşrikler arasında geçen mücadeleyi anlatan âyetlere baktığımız zaman müşriklerin Hz. Peygamber'den (s.a.v.) taviz koparmak istediklerini görürüz¹⁷⁶.

Rivâyetlere göre Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'den (s.a.v.) birçok taviz istemişlerdir. Özellikle Kur'an'da ilâhlarının kötülenmesinden, kıyâmetle ilgili haberlerden ve kendilerinin cehâlet, taklit ve bâtil üzere olduklarının belirtilmesinden rahatsızlık duyuyorlardı. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bu tür haberleri duyurmamasını istemişlerdir¹⁷⁷.

Katâde'den nakledilen bir rivâyete göre bir gece müşrikler Hz. Peygamber'in (s.a.v.) etrafında toplanmış ve onu övücü güzel sözler söylemişler. Daha sonra da ondan bazı tavizler koparmaya çalışmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onların isteklerine meyiletme eğiliminde iken Yüce Allah onu onlara meyiletmekten korumuştur¹⁷⁸.

Tefsîr kitaplarında yer alan bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber (s.a.v.) hacru'l-esvedi istilâm ediyordu. Müşrikler onu bu amelinden alıkoymuştu. Ancak putlara da aynı şekilde el sürmesi şartı ile onun hacru'l-esvede dokunmasına izin vereceklerini belirtmişlerdi. Bu durum karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.) içinden hacru'l-esvede dokunmak için putlara da dokunmayı geçirdi. Ne de olsa kendisinin putlardan nefret ettiğini Allah Teâlâ bilmekteydi¹⁷⁹.

Ümeyye b. Halef, Ebu Cehil ve diğer Kureys ileri gelenleri Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek "bizim ilâhlarımızı istilâm et ki senin dinine girelim" demişlerdi. Kavminin din konusunda kendisinden ayrılması Hz. Peygamber'i (s.a.v.) çok üzüyordu.

¹⁷⁶ - "Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar." (Kalem, 68/9); Ayrıca bkz. İsrâ, 17/73.

¹⁷⁷ - er-Râzî, a.g.e., XVII, 154.

¹⁷⁸ - Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîru'l-Kur'an*, Riyâd 1989, II, 383; et-Taberî, a.g.e., XV, 130.

¹⁷⁹ - et-Taberî, a.g.e., XV, 130; es-Suyûtî, Calâluddin, *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sur*, Beyrut 1993, V, 318.

Onların müslüman olmasını istiyordu. Bu yüzden onlara karşı yumuşak davranmak istemişti¹⁸⁰.

Bir başka rivâyete göre ise Sakîf kabilesi müslüman olmak için bir takım şartlar ileri sürmüştü. Bu şartlar arasında kabilenin bir yıl “Lât” adlı putuna dokunulmaması, Mekke gibi onların da topraklarının harem sayılması ve hepsinden önemlisi bu ayrıcalıkların Allah tarafından Hz. Peygamber’e (s.a.v.) söylemesi emredilen gerçekler olduğunun yine Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından açıklanması vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara meyledecek olmuş, ancak Allah Teâlâ onu bundan korumuştur¹⁸¹.

Yukarıda yer verdiğimiz rivâyetler “*Eğer seni sebatkar kılmasaydık, gerçekten, neredeyse onlara birazcık meyledecektin*”¹⁸² âyeti hakkında nakledilen sebab-i nüzûl rivâyetleridir. Daha buna benzer bir çok rivâyet vardır. Bütün bu rivâyetlere baktığımız zaman Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kavminin iman etmesini ne kadar çok arzuladığı ve Allah’a karşı serbestçe ibadet etmek için birazcık da olsa onlara meyletmeyi içinden geçirdiği görülmür. Kavminin İslâm dinine girmemesi ve mukavemet göstermesi karşısında bunalan Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara karşı mütesâhil olmayı düşünmüş olabilir. Yukarıdaki âyetin sebab-i nüzûlü hakkında nakledilen rivâyetler bunu göstermektedir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir zaman vahyi tebliğ etmekten geri durmamıştır. Allah’tan aldığı vahyi olduğu gibi insanlara tebliğ etmiştir. Vahiyde herhangi bir eksiltmeye gitmediği gibi ona ilavede de bulunmamıştır: “*Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kuvvetle yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık).*”¹⁸³

¹⁸⁰ - es-Suyûtî, a.g.e., V, 318; el-Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-maânî fi tefsîri'l-Kur'ân'i'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Beyrut 1994, VIII, 123.

¹⁸¹ - er-Râzî, a.g.e., XXI, 17; el-Âlûsî, a.g.e., VIII, 122; el-Ak, a.g.e., s. 208.

¹⁸² - İsrâ, 17/74.

¹⁸³ - Hâkka, 69/44-46.

3) NEREDEYSE CANINDAN OLACAK KADAR ÜZÜLMESİ

Hem Kur'ân-ı Kerîm'de¹⁸⁴ hem de sahih hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) neredeyse canından olacağından bahsedilmektedir. Ancak her iki husus arasında fark vardır.

Mûteber hadis kaynaklarının bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) vahiy kesintiye uğrayınca üzölmüşü. Bu yüzden kendisini dağların tepesinden uçuruma atmak için defalarca yüksek dağlara çıktığı rivâyet edilmiştir. Fakat her seferinde melek Cebrâil ona görünerek *“Ey Muhammed! Sen gerçekten Allah'ın elçisisin”* demiştir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) sakinleşir ve canına kıyma arzusunu gerçekleştirmeden geri dönerdi¹⁸⁵. Her ne kadar bu rivâyetin senet ve içeriği hadis kitaplarında tartışmaya konu olsa da bize Hz. Peygamber'in (s.a.v.) canına kıyma düşüncesi taşıdığını göstermesi bakımından konumuzla yakından irtibatlıdır. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) vahyin ilk yıllarında yaşadığı bu ilâhî tecrübe ve akabinde gelen kesinti sonucu intiharı düşünecek kadar bunalmıştır. Ancak intihara her teşebbüsünde melek Cebrâil tarafından teskîn edilerek bu isteğini gerçekleştirmesi engellenmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) canından olma halinden bahsedilir. Fakat onun söz konusu bu hali hadislerde geçen intihar düşüncesinden farklıdır. Hadislerdeki cana kıyma isteği Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer olmasının bir sonucu olarak peygamberlik karşısında yaşanan bir durum iken âyetlerde anlatılan canından olma hali ise müşriklerin apaçık gerçekler karşısında iman etmemeleri sonucu üzüntüsünün yol açtığı bir durumdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) canından olma halinden bahsedilirken **بالع** kelimesi kullanılmıştır: *“(Rasûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye*

¹⁸⁴ - Kehf, 18/6; Şuara, 26/3; Fâtır, 35/8.

¹⁸⁵ - el-Buhârî, *“Tabir”*, 1; Ahmed b. Hanbel, 6/233.

âdeta kendine kıyacaksın!"¹⁸⁶ Arapçada bir canlı kesilirken biha' denen damara kadar kesme işlemi sürdürülürse بَخ fiili kullanılır. Söz konusu damar da boyundaki son damardır. Bu fiil kullanıldığı zaman kesme işleminin tamamen gerçekleştiği anlaşılır¹⁸⁷. Apaçık deliller karşısında bile iman etmeyip küfürde ileri giden müşrikler karşısında rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) çok üzülyordu. onun bu üzüntüsü Kur'anî ifadelerle göre neredeyse canına mal olacaktı. Onun bu haleti ruhiyesini anlatan âyet-i kerîmelerden bu anlaşılmaktadır.

Buna göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) canına kıymasından bahseden hadisler onun intihar eğiliminde olduğunu gösterirken âyet-i kerîmeler ise Mekkelilerin iman etmemesine içeren Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üzüntüden kendisini helak edeceğini belirtmektedir. Bütün bunlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an vahyiyle birlikte ne kadar büyük sıkıntı ve meşakatlere maruz kaldığını gösterir. Böylesine büyük üzüntüler ancak ilâhi bir tesellî ile dağılabilirdi. Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak seçip göndermekle kalmamış, her sıkıntısında onun yanında yer alarak elçisini tesellî etmiştir.

Tezimizin bu bölümüne kadar Hz. Peygameberin çektiği sıkıntılara yer verdik. Bundan sonraki bölümde ise Allah Teâlâ'nın elçisini tesellî etmesini inceleyeceğiz.

¹⁸⁶ - Şuarâ, 26/3; Ayrıca bkz. Fâtır, 35/8; Kehf, 18/6.

¹⁸⁷ - ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 290; İbn Âşûr, a.g.e., XV, 254; eş-Şevkânî, a.g.e., IV, 109.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE TESELLİ VE HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YÖNELİK TESELLİ ŞEKİLLERİ

A) TESELLİNİN ANLAMI

Tesellî kelimesini lügat bakımından incelemeden önce bu kelimenin Arapçadaki kullanımı ile Türkçedeki kullanımı arasındaki farka değinmemiz gerekir. Tesellî kelimesi Arapça asıllı bir kelime olup dilimizde de kullanılmaktadır. Ancak Arapçadaki kullanımı ile dilimizdeki kullanımı arasında fark vardır. Arapçada tesellî kelimesi, tesellî bulmak manasına kullanılırken dilimizde ise aldığı yardımcı fiillerle hem tesellî etmek hem de tesellî bulmak manalarında kullanılır. Tesellî etmenin Arapçadaki karşılığı ise *سلي* ve *اسلي* fiilleridir¹⁸⁸.

Tesellî kelimesi unutmak, hatırlamamak, aldırmamak ve uzak durmak manalarına gelen *سلو* kökünden türetilmiştir. Araplar bir şeyi unuttukları zaman ya da o şeyden tamamen uzaklaştıkları zaman bu fiili kullanırlardı¹⁸⁹. Bu kökten türetilmiş ve tesellî etmek anlamına gelen *سلي* ve *اسلي* fiilleri, kişinin hüznünü ya da sevgilisini unutmasına yardımcı olmak için bir şeyler yapıldığı zaman kullanılır. Buna göre tesellî, zihni bir şeyden alıkoyup o şeyi unutturacak başka bir şeyle meşgul etmeye denir¹⁹⁰.

Tesellî Kur'ân-ı Kerîm'de önemli bir yere sahiptir. Bir çok âyet-i kerîme müfessirler tarafından tesellîyle izah edilmiştir. Buna rağmen tesellî kelimesi âyet-i kerîmelerde geçmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kökten sadece “*سلوى*” kelimesi geçmektedir¹⁹¹. Bu kelimenin ne anlama geldiği konusunda değişik görüşler vardır. İbn Atiyye'ye göre *selvâ* bir kuşun adıdır. Ona göre bu konuda da müfessirlerin icmâi vardır. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Rabî' b. Enes ve daha bir çok âlim aynı

¹⁸⁸ - el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh tâcu'l-lugati ve sihâhi'l-arabiyye*, Beyrut 1990, VI, 2381; İbn Abbâd, *İsmâil el-Muhîr fi'l-luğa*, Beyrut 1994, VIII, 378; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut ts., XIV, 394; ez-Zebîdî, Muhibbuddin Ebu'l-Feyd Seyyid Muhammed Murteza, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmus*, Beyrut 1994, XIX, 533; el-Keramî, Hasen Said, *el-Hâdi ilâ lugati'l-Arab*, Beyrut 1991, II, 381.

¹⁸⁹ - İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 394-395; ez-Zebîdî, a.g.e., XIX, 533; el-Keramî, a.g.e., II, 381.

¹⁹⁰ - el-Keramî, a.g.e., II, 382.

görüştür¹⁹². Ancak Kurtubî bu konuda icmâ' olmadığını söyler¹⁹³. Büyük lûgat âlimi Cevherî'ye göre ise selvâ, bal manasına kullanılır. Huzelî de bu görüştedir¹⁹⁴. Fârisiye göre bal, tadıyla diğer yiyecekleri aratmadığı ve insanı pişirme gibi zahmetlerden kurtardığı için ona bu ad verilmiştir¹⁹⁵. Bu konudaki ihtilâfların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi konumuzun dışında kalır. Fakat selvânın insanı tesellî eden bir yiyecek olması konumuzla yakından alakalıdır¹⁹⁶. Anlamı ister bal olsun ister kuş olsun insanın aklına başka yiyecekleri getirmemesi tesellînin sıkıntı ve üzüntü karşısındaki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Tesellî de insanın bütün sıkıntı ve üzüntülerini giderir. Özellikle de kişinin değer verdiği biri tarafından yapılırsa etkisi daha da güçlü olur.

B) KUR'AN İLİMLERİ VE TESELLİ

Müfessirler ve Kur'an ilimleri ile ilgilenen âlimler tesellî ile bu ilimler arasında bağlantı kurmuşlardır. Tesellî ile ilişkisi tespit edilen konular mûcize, nâsih-mensûh, kıraat, âyet ve sûre münasebetleri gibi konulardır. Bunları kısaca şu şekilde gösterebiliriz:

Nesih, müfessirler tarafından tesellîyle ilgili bulunan Kur'an ilimlerinden biridir. Lügatte izâle etmek, gidermek, yok etmek, değiştirmek ve nakletmek manalarına gelen nesih, terim olarak ise *"mukaddem şer'î bir nassın muahhar şer'î bir nasla iptal edilmesi"* demektir¹⁹⁷.

¹⁹¹ - Bakara, 2/57; Araf, 7/160; Tâhâ, 20/80.

¹⁹² - İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, Mekke 1975, I, 228.

¹⁹³ - el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1993, I, 277.

¹⁹⁴ - el-Cevherî, a.g.e., VI, 2381.

¹⁹⁵ - ez-Zebidî, a.g.e., c. 19, s. 533.

¹⁹⁶ - el-Fîruzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *Basâiru zevi't-temyîz fi lataifi'l-kitâbi'l-azîz*, Kahire 1996, III, 256.

¹⁹⁷ - İbnu'l-Cevzî, *Nâsihu'l-Kur'an ve Mensûhuhu*, Dimaşk 1990, s. 114; ez-Zerkeşî, a.g.e., II, 159; es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 700; ez-Zerkânî, a.g.e., II, 189-191; Cerrahoğlu, a.g.e., s. 122; Demirci, a.g.e., s. 112.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmüşünü nehyeden “*Rasulüm! İnkâr edenin, inkârı seni üzmesin*”¹⁹⁸ âyetinin, kılıç âyeti olarak bilinen ve müşriklerin öldürülmesini emreden Tevbe sûresinin beşinci âyeti ile neshedildiği ileri sürülmüştür. Nâsih-mensuh konusunda kitap telif eden müelliflerden Kermî de bu görüştedir¹⁹⁹. Ancak İbnu'l-Cevzî müfessirlerin bu görüşünü doğru bulmaz. Ona göre bu âyet müşriklerle savaşmayı emreden âyetle çatışmaz. Çünkü söz konusu âyet Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellîye yöneliktir²⁰⁰. Görüldüğü gibi İbnu'l-Cevzî âyeti tesellî ile yorumlayarak yukarıdaki âyetler arasındaki iddia edile çelişkiyi ve nesih iddiasını çürütmüştür.

Büyük Türk müfessiri Ebu's-Suûd, Kur'an âyetlerini tesellî şeklinde yorumlarken kıraat ilminden de yararlanmıştı. Kıraat قراا fiilin masdarıdır. Sözlükte okumak anlamına gelir. Terim olarak ise “*her hangi bir kelime üzerinde med, kasır, hareke, sükûn, nokta ve i'râb bakımından meydana gelen değişiklikler*” demektir²⁰¹. Kadınlara yönelik tesellî konusunu işlerken Hz. Meryem'in annesine yapılan tesellîyi açıklarken bu hususta kıraatin rolüne değineceğiz. Bu misalde de görüleceği gibi bir çok açıdan Kur'an tefsîrinde önem arzeden kıraatler tesellî konusunda da Ebu's-Suûd'un yararlandığı hususlardan biri olmuştur.

Fahraddin er-Râzî ve Ebu Bekir İbn Arabî gibi büyük alimlerin kabul ettiği sûre ve âyet münâsebetleri Kur'an tefsirinde önemli bir yere sahiptir²⁰². Hatta bu konuda Burhânuddîn el-Bikâî Nazmu'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver adlı hacimli bir tefsir yazmıştır. Sözlükte yakınlık ve benzerlik anlamını ifade eden münâsebet, terim olarak ise “*birbirini takip eden kelimeler ve cümleler veya ardarda anlatılan hadiseler arasındaki irtibat ve ilişki*” demektir. Sûre ve âyet münâsebetlerinden maksat ise farklı

¹⁹⁸ - Lokmân, 31/23.

¹⁹⁹ - el-Kermî, Mer'î b. Yûsuf b. Ebi Bekr, *Kalâidu'l-mercân fî beyâni'n-nâsih ve'l-mensûh fî'l-Kur'an*, Kuveyt, h. 1400, s. 165.

²⁰⁰ - İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Zadu'l-mesir fî ilmi't-Tefsîr*, Beyrut 1987, VI, 325; İbnu'l-Cevzî, *Nasihu'l-Kur'an ve Mensuhuhu*, Dimâşk 1990, s. 487.

²⁰¹ - ez-Zerkânî, a.g.e., I, 410; Cerrahoğlu, a.g.e., s. 96; Demirci, a.g.e., s. 72.

²⁰² - es-Suyûtî, a.g.e., II, 972.

zamanlarda inen âyet ve sûreler arasındaki irtibat ve insicâmdır²⁰³. Konumuzla da ilgisi âlimler tarafından tespit edilmiştir.

Allah Teâlâ Kasas sûresinde, Firavun'un zulmünü anlatırken onun Mısır'da gerçekten azdığını, halkını çeşitli zulümlerle böldüğünü, halkın bir bölümünü güçsüz bularak oğullarını boğazladığını, kız çocuklarını ise diri bıraktığını bildirmiştir²⁰⁴. Mushafta bu sûrenin hemen akabinde gelen Ankebut sûresinde ise inanlardan ve kâfirlerin iman ettikleri için onlara reva gördükleri baskıdan bahsedilmiştir. Vahyin ilk yıllarında müslümanların müşriklerden gördüğü eziyet ile Firavun'un döneminde inananların gördüğü eziyet karşılaştırılmıştır. Müşriklerin yapmış olduğu işkence ve baskılar Firavun'un yaptığı zulümler yanında hafif kalırdı. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) etrafında öbeklenen ilk müslüman nesle bu durum hatırlatılarak müşriklerin işkence ve baskıları karşısında tesellî edilmiştir. Ayrıca yapılan zulümlere karşı da sabretmeleri teşvik edilmiştir²⁰⁵. Söz konusu tesellî ve sabra teşvik Kur'an tefsîrinde müfessirlerce benimsenen sûre münasebetleriyle tespit edilmiştir.

Âyetler arasındaki münâsebetle tesellî konusuna ise şu örneği verebiliriz: Tahrîm sûresinde Allah Teâlâ, inkar edenlere, Hz. Nûh'un ve Hz. Lût'un karısını misâl verdikten sonra, inananlara da Firavun'un karısı ile Hz. Meryem'i misâl olarak göstermiştir²⁰⁶. Bu âyet hakkında geniş yorumlar yapılmıştır. Ancak burada konumuzla, Hz. Meryem'in misâl gösterilmesi ile sûrenin baş tarafında anlatılan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerinden Hz. Âişe ile kurulan bağ alakalıdır. Şöyle ki: Allah Teâlâ, Hz. Meryem'i inananlara misâl göstermekle, onun her türlü iftira ve baskıya aldırmandan yaratanına itâate devam ettiğine işaret etmiştir. Hz. Meryem iffetli bir kadın olmasına rağmen yahudiler ona zina iftirasında bulunmuşlardı. Ancak insanların kendisi hakkında asılsız iddialarda ve iftiralarda bulunması onu Allah'a ibâdetten alıkoymamıştır. Bu

²⁰³ - es-Suyûtî, a.g.e., II, 978; Cerrahoğlu, a.g.e., s. 204; Demirci, a.g.e., s. 198.

²⁰⁴ - Kasas, 27/4.

²⁰⁵ - el-Âlûsî, a.g.e., X, 337.

²⁰⁶ - Tahrîm, 66/10-12.

durum misâl gösterilerek zâlim ve fâsık kimseler tarafından zina ile itham edilen Hz. Âişe tesellî edilmiştir²⁰⁷.

Mucize - tesellî ilişkisini ise, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) muhaliflerinin mucize telepleri karşısında yapılan tesellî başlığı altında inceleyeceğiz.

C) KUR'ÂN-I KERÎM'DE MÜ'MİNLERE YÖNELİK TESELLÎ

Kur'ân-ı Kerîm'de tesellîye oldukça geniş yer verilmiştir. Mufessirler bir çok âyet-i kerîmeyi bu konuyla irtibatlandırmışlardır. Hatta Kur'an ilimleri ile tesellî arasında da ilişki kurmuşlardır.

Tesellî ile ilgili âyet-i kerîmeleri incelediğimiz zaman ilâhi tesellîye en fazla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mazhar olduğunu görürüz. Bu durum tesellîye en fazla O'nun ihtiyaç duyduğunu gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'le birlikte Ashâb-ı kirâm başta olmak üzere bir çok kimseye yönelik tesellîler yer almaktadır. Ancak tezimizin konusu gereği biz, sadece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellîleri ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Diğer tesellîlere ise Kur'an'da tesellîye verilen önem açısından kısaca değineceğiz.

1) ASHÂB-I KİRÂMA YÖNELİK TESELLÎ

Ashâb-ı kirâm da Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi vahyin ilk yıllarında müşriklerin alay, küçümseme, baskı ve zulümlerine maruz kılmıştır. Yeni şekillenen İslâm toplumunun bu ilk ve altın nesli peygamberliğine iman ettikleri Hz. Muhammed (s.a.v.)

²⁰⁷ - ez-Zer'î, Muhammed Ebu Bekr ed-Dimaşkî, *el-Emsâl fî'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*, Tanta, h. 1406, s. 55-56.

gibi çeşitli sıkıntılarla karşılaşılıyor ve üzültüyorlar, kendilerini teskîn ve tesellî edecek birine ihtiyaç duyuyorlardı. Bundan dolayı onlar da iman edip mücadelesinin her safhasında yanında yer aldıkları Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi ilâhî tesellîye mazhar olmuştur. Allah Teâlâ imanı lütfettiği bu ilk müslüman toplumu her türlü sıkıntı karşısında tesellî edip gönüllerine huzur vermiştir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de Ashâb-ı kirâma yönelik tesellîler Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellîler kadar çok yer tutmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), gerek gördükçe ashâbını tesellî ediyordu.

Allah Teâlâ Ashâb-ı kirâmı tesellî ederken onlara bu dünyanın imtihan dünyası olduğunu ve insanların yaptıklarının karşılığını bulmak için Allah'a döndürüleceklerini bildirmiştir. Vahyin ilk muhataplarına korku, açlık ve mallardan, canlardan ve türünlerden eksiltme ile denenecekleri belirtilmiştir²⁰⁸. Ayrıca tarih boyunca iman edenlerin bir takım sıkıntılara maruz kaldıkları onlara anlatılarak kendilerinin de benzer sıkıntılardan geçmeden cennete giremeyeceklerinden bahsedilmiştir²⁰⁹. Böylece müşriklerin işkencelerine maruz kalan, vatanlarını terk ederek hicret etmek zorunda kalan, düşmanlarıyla savaşmak zorunda kalan Ashâb-ı kirâm tesellî edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş toplumların kıssaları anlatılırken hak ile bâtil arasındaki mücadeleden bahsedilmiştir. Bununla bâtilın ne kadar güçlü olursa olsun bir gün mutlaka zayıflayıp yok olacağına ve hakkın üstün geleceğine işaret edilmiştir. Ashâb-ı kirâma, cihaddan geri durmamaları, savaşta verilen şehit ve yaralılarından dolayı üzülmemeleri, zira iman ettikleri sürece kendilerinin üstün geleceği bildirilmiştir²¹⁰.

2) KADINLARA YÖNELİK TESELLÎ

Kur'ân-ı Kerîm'de kadınlara yönelik tesellîleri araştırdığımız zaman söz konusu tesellînin Hz. Meryem'in annesine, Hz. Âişe'ye ve eşlerinden ayrılan kadınlara yapıldığını görürüz.

²⁰⁸ - "Andolsun ki, sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve türünlerden biraz azaltma ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!" (Bakara, 2/155).

²⁰⁹ - Bakara, 2/214.

²¹⁰ - "Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız üstün gelecek olan sizsiniz." (Âl-i İmrân 3/139); Ayrıca bkz. er-Râzî, a.g.e., IX, 12.

Kur'ân-ı Kerîm'de mehir tayin edilmeden nikahlanıp fakat zifafa girilmeden boşanan kadınların durumu açıklanırken boşayan kimseye mehir gerekmediği ancak mut'a vermesi gerektiği bildirilmiştir²¹¹. Âyette geçen şartlarda karısını boşayan, fakat âyette belirtilen görevini yerine getirmeyen bir kimse boşadığı eşi ölmüşse ne yapması gerektiği konusunda ihtilâf vardır. Çoğunluğa göre boşayan kimse kadının hakkı olan mut'ayı kadının vârislerine vermek zorundadır. Asba' ise eğer kadın ölmüş ise boşayan kimsenin vârislere mut'a vermesi gerekmez. Çünkü mut'a vermekten maksat kadını tesellî etmektir. Kadın öldüğüne göre böyle bir şeye gerek kalmaz²¹².

İslâm dini çok evlilikte erkeğin eşleri arasında adâletle davranmasını zorunlu görmüştür²¹³. Eğer birden fazla kadınla evli olan kimse eşleri arasında adaletle davranamıyorsa ayrılımları daha uygun görülmüştür. *"Şâyet eşler birbirinden ayrılırsa Allah Teâlâ, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır)."*²¹⁴ Böylece rızkın Allah tarafından verildiği, kulların ise sadece sebep olduğu ifade edilerek hem boşayan erkek hem de boşanan kadın tesellî edilmiştir²¹⁵.

Kur'ân-ı Kerîm'de tesellîyle arasında bağlantı kurulan âyetlerden biri de Hz. Meryem'in doğumunu anlatan âyettir. Bir kiraate göre وَضَعَتْ fiili mütekellim sigasıyla وَضَعَتْ şeklinde okunmaktadır. Buna göre Hz. Meryem'in annesi, doğurduğu kız çocuğunun adağına uygun olan bir erkek çocuktan daha hayırlı olacağını düşünmüş olabilir. Böylelikle kendi kendini tesellî etmiştir²¹⁶.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ve kadınlara yönelik tesellînin en etkileyicisi hiç şüphesiz Hz. Âişe'ye yapılmıştır. Münâfıkların ağır iftirasıyla karşı karşıya kalan Hz. Âişe hakkında Nur sûresinde on iki âyet indirilmiştir. Böylece onun masum olduğu ilâhî

²¹¹ - Bakara, 2/236.

²¹² - el-Kurtubî, a.g.e., III, 133-134.

²¹³ - Nisâ, 4/129; Tirmizî *"Nikâh"*, 42; Ebu Dâvûd, *"Nikâh"*, 38; Nesâî, *"Aşratu'n-nisâ"*, 2; İbn Mâce, *"Nikâh"*, 47; Dârimî, *"Nikâh"*, 24.

²¹⁴ - Nisâ, 4/130.

²¹⁵ - el-Cessâs, Ebu Bekr Ahmed er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut 1993, II, 399-400, el-Âlûsî, a.g.e., III, 157.

buyruk tarafından tescil edilmiştir. Söz konusu âyetlerin hemen başında Hz. Peygamber'e (s.a.v.), Hz. Ebu Bekir'e, Hz. Âişe'ye ve Safvân'a hitaben *"bunu (ifk olayını) kendiniz için bir kötülük sanmayın aksine o sizin için bir iyiliktir"*²¹⁷ buyurulmuştur. Çünkü iftiraya uğrayan Hz. Âişe hakkında masumiyetini bildiren âyetler indirilmiş ve böylece teselli edilmiştir²¹⁸.

3) MAZLUM VE FAKİRE YÖNELİK TESELLİ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'le birlikte zulme maruz kalan insanlara ve fakir kimselere de tesellide bulunulmuştur.

Allah Teâlâ zulme uğrayanı teselli, zulüm işleyeni de tehdit maksadıyla *"Sakın Allah'ı zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak Allah onları (cezalandırmayı) gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor"*²¹⁹ buyurmuştur. Neseî'ye göre bu âyetle mazlumlara hitap edilmektedir²²⁰. Meymun b. Mihrân da onunla aynı görüştedir²²¹. Ancak müfessirlerin çoğuna göre, bu âyet Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitap etmektedir²²². Merâî'ye göre ise âyet, şekil olarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitap etmektedir. Fakat gerçekte ise onun ümmetine hitap etmektedir. Böylece müminler teselli edilmiş zulüm işleyenler ise tehdit edilmiştir. Allah Teâlâ zulmedenlerin yaptıklarından tamamen haberdar olduğunu, bütün işlenen zulümleri kuşattığını, kararlaştırmış olduğu bir günde hepsinin karşılığını vereceğini ve zâlimleri kesinlikle cezalandıracağını bildirmiştir²²³. Böylece zulme maruz kalan insanlar, zâlimlerin yaptıklarının karşılıksız kalmayacağını öğrenmekle teselli bulmuşlardır.

²¹⁶ - Ebu's-Suûd, a.g.e., II, 28.

²¹⁷ - Nûr, 24/11.

²¹⁸ - Ebu's-Suûd, a.g.e., VI, 160.

²¹⁹ - İbrâhîm, 14/42.

²²⁰ - en-Neseî, a.g.e., II, 380.

²²¹ - el-Kurtubî, a.g.e., IX, 247.

²²² - et-Taberî, a.g.e., XIII, 236; el-Kurtubî, a.g.e., IX, 246; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 515; Ebu's-Suûd, a.g.e., VII, 180.

Mazlum insanlar gibi fakir insanlar da Kur'ân-ı Kerîm'de tesellî edilmişlerdir. Allah Teâlâ rızkın kendisine ait olduğunu bildirmiş, dilediğine bol bol verirken dilediğine de ölçütlü vermeyi murat etmiştir. *“Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır.”*²²⁴ Bazen O, kimi kullarına sınırsız rızık verirken kimi kullarına da sınırlı rızık verir. Bazen de hikmet dolu iradesi gereğince bir kuluna belli bir zamanda az rızık verirken başka bir zamanda ise bol rızık verir. Allah Teâlâ *“Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır.”*²²⁵ buyururken bolluğu sonra zikretmiştir. Böylece darlıktan sonra bolluğun geleceğini ima ederek fakir kimseleri tesellî etmiştir²²⁶.

4) ÂLİME, ZÜHD EHLİNE VE EMR-İ BÎ'L-MA'RÛF NEHY-İ ANÎ'L-MÛNKER YAPANA YÖNELİK TESELLÎ

Hız. Peygamber (s.a.v.) “âlimler Peygamberlerin vârisleridir”²²⁷ buyurmuştur. Hız. Peygamber'in (s.a.v.) yolundan giden âlimler tıpkı onun gibi güçlüklerle, zorluklarla ve sıkıntılarla karşılaşır. İlimlerini insanlara anlatmak istedikleri zaman çeşitli mukavemetler görürler.

İslâm dinini kabul edip her türlü zorluk ve sıkıntıya rağmen insanları bu dine davet edenler câhil kimseler tarafından sefih olarak karalanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de ise gerçek sefihlerin ilâhî davete yönelmeyen ve kendilerini İslâma davet edenlere sefih diyen insanların olduğu belirtilmiştir: *“Onlara insanların iman ettikleri gibi siz de iman ediniz, denildiği vakit ‘biz hiç sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin iman ettikleri gibi iman eder miyiz?’ derler. Biliniz ki, akılsız ve ahmak olanlar yalnızca kendileridir, fakat bunu bilmezler.”*²²⁸

²²³ - el-Merâğî, a.g.e., XII, 165.

²²⁴ - Bakara, 2/245.

²²⁵ - Bakara, 2/245.

²²⁶ - Ebu's-Suûd, a.g.e., I, 238.

²²⁷ - el-Buhârî, “İlim”, 15; Ebu Dâvûd, “İlim”, 1; İbn Mâce, “Mukaddime”, 17; Dârimî, “Mukaddime”, 32.

²²⁸ - Bakara, 2/13.

Bu âyetle Allah Teâlâ âlimlere, insanları İslâma çağırdıkları zaman onlardan bir takım güçlükler göreceklere işaret etmiştir. Bu durum onların cehâletinden kaynaklanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa dikkat çekilerek âlimler, karşılaşacakları sıkıntılar karşısında tesellî edilmiştir²²⁹.

Allah Teâlâ, âlimlerin yanı sıra zühd hayatı yaşayanları da Kur'ân-ı Kerîm'de tesellî etmiştir. Âl-i İmrân sûresinde insanı büyüleyen dünya nimetlerinden bahsedildikten hemen sonra Hz. Peygamber'den (s.a.v.) insanlara bunlardan daha hayırlı olan ahiret nimetlerini haber vermesi istenmiştir²³⁰. Allah Teâlâ insanın hoşuna giden dünya nimetlerini sıraladıktan sonra bunlardan daha iyi ve kalıcı olan ahiret nimetlerine yer vermekle dünyalık şeylere kapılmayan ve zühd hayatı yaşayan kimseleri tesellî etmiştir²³¹.

Emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker yapan insanlar da âlim ve zâhid kimseler gibi Kur'ân-ı Kerîm'de tesellîye mazhar olmuşlardır. İslâm dinine göre herkes kendine, ailesine ve çevresine karşı vazifelerini yapmakla mükelleftir. İyiliği emretme ve yayma, kötülüğü yasaklama ve önleme de bu vazife içindedir. Bir insan bütün bunları yaptıktan sonra başkalarının yoldan sapması ondan sorulmaz ve ona zarar da vermez.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de *“Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez”*²³² buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme ile emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker görevini yerine getiren ancak amelinin neticesini göremeyen kimseler tesellî edilmiştir²³³.

²²⁹ - en-Nesefî, a.g.e., I, 54.

²³⁰ - Âl-i İmrân, 3/14-15.

²³¹ - es-Seâlibî, a.g.e., I, 235.

²³² - Mâide, 5/105.

²³³ - el-Âlûsî, a.g.e., IV, 44.

D) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) TESELLÎ EDİLMESİ

1- HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) TESELLÎYE İHTİYAÇ DUYMASI VE ONA YÖNELİK İLK TESELLÎ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî eden âyetlerin varlığı onun tesellîye ihtiyaç duyduğunu gösteren en büyük delildir. Söz konusu âyetlerin çokluğu ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tesellîye duyduğu ihtiyacın derecesini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Kur'an vahyinin ilk gelişini anlatan hadisi incelediğimiz zaman, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu olay karşısında şaşırıldığını ve korktuğunu görürüz. Bu halde iken inzivaya çekildiği Hira mağarasından inerek eşinin yanına gelmiş ve örtülmesini istemişti²³⁴.

İlk kez meleklerle karşılaşan ve bu duruma şaşırarak Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ilk olarak sadık eşi Hz. Hatice: "Sen daima eli açık ve cömert biri idin, iyilik yapardın, fakir ve muhtaçlara daima yardıma koşardın. Muhakkak ki, Allah seni şeytanın aldatmasına uğratmayacaktır" diyerek tesellî ve teskîn etmiştir²³⁵.

Hiz. Hatice Hz. Peygamber'i (s.a.v.) teskîn ve tesellî ettikten sonra, bilge bir kişiliğe sahip amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürmüştür. Hz. Muhammed (s.a.v.) ilk vahiy tecrübesini Varaka'ya anlatınca o, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) endişe

²³⁴ - el-Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3.

²³⁵ - Hamidullah, a.g.e., I, 82.

duymamasını, zira kendisine görtünenin Hz. Mûsâ'ya gelen melek olduğunu ifade etmiştir²³⁶. Böylece Varaka da Hz. Hatice gibi Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî etmiştir.

Birinci bölümde de belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) bir beşerdi. Dolayısıyla sıkılması, bunalması ve üzülmeye doğaldı. Ancak hiçbir olay, hiçbir rûhî durum onu görevinden ve mücadelesinden uzak düşürmemeliydi. İşte bunun için tesellî gerekti. Gerçi onu tesellî eden dostları yok değildi. Onun en büyük tesellîsi ashâbının, en çetin şartlarda, en zor günlerde bile etrafından dağılmamaları idi. Bu ona yönelik fiilî ve beşerî tesellî idi. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en büyük yardımcısı ve tesellî edeni Allah Teâlâ idi. O, zaman zaman peygamberini tesellî etmiş, ona yardımcı olmuş ve hiçbir zaman onu yalnız bırakmamıştır²³⁷.

2) İNSANLARIN İNKARI KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olarak gönderildikten sonra diğer peygamberler gibi insanları tevhide davet etmiştir. Ancak insanlar, onun davetine hemen icâbet etmemişlerdi. Bir yandan vahyin ona indirilişini yadırgarken diğer yandan da onlara göre önemli olan kimselerin iman etmemesini göstererek İslâm dinini kabule yanaşmıyorlardı: *"Kur'an aramızda Muhammed'e mi indirildi?"*²³⁸, *"İnkâr edenler iman edenler hakkında dediler ki: 'Bu iş bir hayır olsaydı, onlar bizi geçemezlerdi.' Fakat onlar doğru yola girmek arzusunda olmadıkları için: 'Bu eski bir yalandır' diyecekler."*²³⁹ Mekkeli müşrikler kendilerine tebliğ edilen bu yeni dinî kabul etmedikleri gibi, onun peygamberi ile alay edip ona karşı türlü türlü yıldırma politikaları güdmüşlerdir. Böylece küfürde ne kadar ısrarcı olduklarını göstermişlerdir.

²³⁶ - el-Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3.

²³⁷ - Çakan, İsmâil L, Solmaz, N. Mehmed, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, İstanbul 1994, s. 321.

²³⁸ - Sâd, 38/8; "Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?" (Zuhuf, 43/31).

²³⁹ - Ahkâf, 46/11.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) getirdiği ilâhi buyrukları kabul etmeyen kavmi, bu tavırlarını bizzat Allah'ın dilediğini, eğer O bunu murad etmeseydi kesinlikle şirk koşamayacaklarını ileri sürüyorlardı²⁴⁰.

Mekkeli müşrikler, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetini inkar ederken, kendi inançlarının doğru ve Allah'ın rızasına uygun olduğunu savunurken Allah'ın kendilerine azap etmeyip müsaade etmesini delil olarak ileri sürüyorlardı. *"Allah istemeseydi biz şirk koşmazdık"*²⁴¹ diyorlardı. Onlara göre olan biten her şey Allah'ın iradesiyle olmaktadır. Allah Teâlâ onlardan şirk koşmalarını murad ettiği için onlar da şirk koşmuşlardı. O, şirke rıza gösterdiği için onlar şirki terk edemiyorlardı. Bu yüzden şirki terke davet eden Hız. Peygamber'in (s.a.v.) çağrısını yadırgıyorlardı ve Allah'ın iradesi dışına çıkamayacaklarını beyan ederek ona muhalefet ediyorlardı. Böylesi durumlarda Allah Teâlâ, peygamberine dileyseydi herkesin iman edeceğini bildirmişti: *"Allah dileyseydi hepinizi doğru yola iletirdi."*²⁴² Ancak O, insanların zorla iman etmesini murad etmemiştir

Bir yandan müşriklerin bu tür itirazlarıyla üzülen Hız. Peygamber (s.a.v.) diğer yandan da rahmet peygamberi olması hasebiyle insanların iman edip kurtuluşa ermesi için derin duygular beslediği için üzültüyordu. Herkesin iman etmesi için elinden geleni yapıyordu. Bütün delilleri sıralamasına rağmen insanların iman etmemesinden dolayı üzüntüye gark olması, Kur'an'ın ifadesiyle belirtecek olursak neredeyse canına kıyacaktı²⁴³.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de bir çok yerde dilediğini hidâyete erdireceğini, dilediğini de dalalette bırakacađını²⁴⁴, dileyseydi bütün insanların iman edeceđini²⁴⁵, hidâyete erdirmenin sadece kendi iradesi çerçevesinde olduğunu, Hız. Peygamber'e

²⁴⁰ - En'am, 6/147.

²⁴¹ - En'am, 6/147.

²⁴² - Nahl, 16/9; Ayrıca bkz. er-Râzi, a.g.e., XIII, 185-186.

²⁴³ - Kehf, 18/6; Şuara, 26/3; Fâtır, 35/8.

²⁴⁴ - "Allah kimi hidâyete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır." (A'râf, 7/178); Ayrıca bkz. Ra'd, 13/27; İbrâhîm, 14/4; Nahl, 16/93; Fâtır, 35/8.

(s.a.v.) de arzuladığını hidâyete erdiremeyeceğini ve onun görevinin tebliğ olduğunu hidâyete erdirmek olmadığını bildirmiştir: “(Yâ Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir.”²⁴⁶

Hiz. Peygamber’e (s.a.v.) düşünmeyen, idrak etmeyen insanları imana getiremeyeceği bildirilerek tesellî edilmiştir. Allah Teâlâ, müşriklerin kendi iradesin kullanarak şirklerini ve nübüvvet karşısı tavırlarını meşrulaştırma çabalarına karşın dileseydi herkesin iman etmesini sağlayacağını belirterek, hem her şeyin kendi iradesinde olduğunu hem de insanlara istediklerini vereceğini bildirerek peygamberini tesellî etmiştir.

Kısacası Hiz. Peygamber’e (s.a.v.) onların iman etmeyi istemediğini bu doğrultuda Allah’ın kendilerine verdiği aklı kullanmadıkları bildirilmiştir. Onların küfür içinde kalmalarına üzülen Hiz. Peygamber’e (s.a.v.) de insanları hidâyete erdirmenin kendi elinde olmadığı, ona düşenin ilâhî mesajı tebliğ olduğu, hidâyete erdirmenin sadece Allah’ın elinde olduğu hatırlatılarak tesellî edilmiştir²⁴⁷.

3) TEKZİP KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

a) Peygamberlerin ve Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) Yalanlanması

Kur’ân-ı Kerîm’de geniş yer tutan konulardan biri de Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) ve ondan önce gönderilmiş peygamberlerin kavimleri tarafından yalanlanmasıdır. “Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah’ın âyetlerini inkar ediyorlar. Andolsun ki, senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet

²⁴⁵ - “(Resûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi.” (Yûnus, 10/99); Ayrıca bkz. En’âm, 6/149; Ra’d, 13/31; Nahl, 16/ 9.

²⁴⁶ - Bakara, 2/272.

²⁴⁷ - el-Begâvî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes’ûd el-Ferrâ, *Maâlimu’t-tenzîl fi’t-tefsîr ve’t-te’vil*, Beyrut 1985, III, 159, 185; el-Kurtubî, a.g.e., VIII, 221, XIII, 26.

edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara erişti.”²⁴⁸ Bir çok âyet-i kerîmede Nûh, Âd, Semûd, Lût ve İbrâhîm kavminin peygamberleri yalanlamasından bahsedilir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) muhalifleri tarafından yalanlandığını anlatan âyetlerle önceki peygamberlerin yalanlanması arasında bir yakınlık kurulur. Böylece Hz. Peygamber’e (s.a.v.), kendisinin yalanlanan ilk peygamber olmadığı, yalanlamanın inkarcıların baş vurduğu eski bir yöntem olduğu ifade edilmiştir²⁴⁹.

Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberliğini açıklayıp Allah’tan aldığı vahyi insanlara tebliğ etmeye başlayınca kavminin muhalefeti ile karşılaşmıştı. Kimileri onun beşer olduğu için peygamber olamayacağını, peygamberlerin sadece meleklerden olabileceğini ileri sürüyordu. Kimileri ölümden sonra yeniden dirilme ve hesaptan bahseden Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bildirdiği ahiret hayatının imkânsız olduğunu ileri sürerek onun peygamberliğine saldırıyordu. Kimileri de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sâhir, mecnûn, şâir, kâhin olduğunu söyleyerek ve onu yalanlayarak onun üzülmüne neden oluyorlardı²⁵⁰. Hayatı boyunca hiç yalan söylememiş olan Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yalanla itham edilmesi kendisini çok üzüyordu. Kur’ân-ı Kerîm’de bu duruma işaret edilerek şöyle buyrulmuştur: *“Onların dediklerinin hakikaten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz.”²⁵¹*

Bu âyette geçen yalanlamanın ne olduğu hakkında değişik tefsîrler vardır. Konumuzla alakalı olduğu için bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

aa) Mekkeli müşrikler kendi iç dünyalarında Hz. Peygamber’i (s.a.v.) yalanlamıyorlardı. Fakat ekonomik, siyasal ve kabilevî nedenlerden ötürü, sözleriyle Allah’ın âyetlerini ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) nübüvvetini inkar ediyorlardı. Bu görüşü benimseyenler Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yalana asla müracaat etmediğini ve

²⁴⁸ - En’âm, 6/33-34,

²⁴⁹ - “Onlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi, kazıklar sahibi Firavun, Semûd, Lût kavmi ve Eyke halkı da peygamberleri yalanladılar. İşte bunlar da (peygamberlere karşı birleşen topluluklardır.” (Sâd, 38/12-13); Ayrıca bkz. En’âm, 6/148; Yûnus, 10/39; Ankebût, 29/18; Fâtır, 35/25; Zümer, 39/25; Hac, 22/42.

²⁵⁰ - er-Râzî, a.g.e., XII, 168.

²⁵¹ - En’âm, 6/33.

onun hep doğru olduğunu gösteren Hâris b. Âmir, Ebu Cehil gibi müşriklerden nakledilen rivâyetlere yer verirler²⁵².

bb) Müşrikler Hz. Peygamber'i (s.a.v.) yalancılıkla suçlamıyorlardı. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) uzun bir müddet aralarında bulunmuş ve asla ondan yalan sadır olduğunu görmemişlerdi. Hatta onu "*emin*" olarak tanımışlardı. Fakat onlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvet konusunda kendisine ârız olan bir cünûn sebebiyle peygamber olduğu düşüncesine kapıldığını düşünüyorlardı. Bu yüzden onun peygamberliğini inkar ediyorlardı ve sadece bu konuda yalan söylediğine inanıyorlardı.

cc) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olduğunu gösteren kesin mucizeler zâhir olmasına rağmen kavmi onu yalanlamaya devam ediyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ onların aslında Hz. Peygamberi değil de kendisini yalanladığını bildirmiştir.

dd) Müşrikler bütün mucizelerin sihir olduğunu söylüyorlardı. Bundan dolayı mucizenin doğruluğa delaletini inkar ediyorlardı. Bu yüzden onlar, sadece Hz. Peygamber'i (s.a.v.) değil bütün peygamberleri yalanlıyorlardı. Ancak Râzî'nin de işaret ettiği gibi bu uzak bir yorumdur²⁵³.

Medine döneminde ise münâfiklar Hz. Peygamber'i (s.a.v.), onun verdiği haberleri, onun Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğini ve Kur'an'ın kendisine Allah tarafından vahyedildiğini yalanlamışlardır²⁵⁴. Netice olarak diyebiliriz ki: Gerek Mekkeli müşrikler gerekse münâfiklar yukarıda değindiğimiz nedenlerden ötürü Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tekzîb etmiş ve onun gerçekten bir peygamber olduğuna inanmamışlardır.

²⁵² - et-Taberî, a.g.e., XII, 180-182; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., III, 27; er-Râzî, a.g.e., XII, 169, el-Kınûcî, a.g.e., IV, 130, el-Merâğî, VII, 110-111.

²⁵³ - er-Râzî, a.g.e., XII 169, el-Merâğî, a.g.e., VII, 110-111.

²⁵⁴ - İbn Âşûr, a.g.e., I, 283.

b) Tekzîbe Maruz Kalan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yapılan Tesellî

Hayatında hiç yalan söylemediği muhalifleri tarafından itiraf edilen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik konusunda yalanlanması onu derinden üzüyordu. Zira o, hayatında hiç yalana bulaşmadığı gibi Allah'a yalan isnat etmenin de ne kadar büyük bir zulüm olduğunu herkesten daha iyi bilmekteydi. Ayrıca insanlara tebliğ ettiği vahiy, hiç şüphe edilmeyecek kadar apaçık gerçektir. Buna rağmen müşriklerin ve münâfıkların kendisini ve getirdiği ilâhî vahiyi yalanlamaları onun ağırına gidiyordu. Müşrikler açıkça *"biz seni değil senin getirdiğin vahiyi yalanlıyoruz"*²⁵⁵ diyorlardı. Müşrik ve münâfıkların yalanlamaları karşısında Allah Teâlâ peygamberini şu şekilde tesellî etmiştir.

aa) Üzülmemesini isteyerek: Allah Teâlâ müşrik ve münâfıkların Hz. Peygamber (s.a.v.) için söyledikleri sâhir, mecnûn, şâir, kâhin gibi iftiralarından ve yalanlamalarından dolayı peygamberinin üzülmemesini isteyerek onu tesellî etmiştir: *"(Resûlüm!) Onların (inkarcıların) sözleri seni üzmesin, Çünkü bütün izzet ve (üstünlük) Allah'ındır. O işitendir, bilendir."*²⁵⁶

bb) Önceki peygamberlerin de kendisi gibi yalanlandığını bildirerek: Kur'an-ı Kerim'de genel olarak önceki peygamberlerin de Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi kavimleri tarafından yalanlandıkları bildirilmiştir²⁵⁷. Özel olarak da Nûh kavminin Hz. Nûhu, Âd kavminin Hz. Hûd'u, Semûd kavminin Hz. Sâlih'i, İbrâhîm kavminin Hz. İbrâhîm'i, Lût kavminin Hz. Lût'u, Medyen halkının Hz. Şuayb'ı, Firavun'nun da Hz. Mûsâ'yı yalanlamasından bahsedilmiştir²⁵⁸. Böylece Hz. Muhammed'e (s.a.v.), kendisinden önce gönderilen bütün peygamberlerin de onun gibi yalanlandığı, buna rağmen onların, muhaliflerinin yalanlaması ve işkenceleri karşısında Allah'ın yardımı ve zaferi gelinceye kadar sabrettikleri, bütün insanlara peygamber olarak gönderildiği için kendisinin ise bu yolu benimsemesinin daha uygun olacağı belirtilerek sabretmesi

²⁵⁵ - et-Tirmizî, "Tefsîri's-sûre", 6/1.

²⁵⁶ - Yûnus, 10/65; Ayrıca bkz. Yâsîn, 36/76.

²⁵⁷ - En'âm, 6/47; Yûnus, 10/39; Hac, 22/42; Ankebût, 29/18; Fâtır, 35/25; Zümer, 39/25.

²⁵⁸ - Hac, 22/43-44; Sâd, 38/12-13; Kâf, 50/12.

istenmiştir²⁵⁹. Bu şekilde Allah Teâlâ onların yalanlamaları ve yüz çevirmeleri karşısında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmemesini istemiş, peygamberlerin davetlerine bu şekilde karşılık vermenin eski bir âdet olduğu bildirip bu gibi durumlarda ondan önceki peygamberlerin yolunu tutmasını telkîn ederek onu tesellî etmiştir²⁶⁰. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberler arasında ondan daha çok zulüm ve yalanlamaya maruz kalanlar vardı. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendisinden önceki peygamberler gibi sabretmesi istenilerek yapılan tesellîde bu durum, önemli bir yere sahipti²⁶¹.

Kur'ân-ı Kerîm'i incelediğimiz zaman peygamberlerin yalanlanmasının geniş yer tuttuğunu görürüz. Bunun nedeni yalanlama yüzünden zaman zaman Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ârız olan hüzdür. Buradan hareketle şu sonuca varabiliriz: Yalanlamanın konu edildiği her âyette Hz. Peygamber (s.a.v.) tekrar tekrar tesellî edilmiştir²⁶².

cc) Aslında yalanlananın kendisi olduğunu ifade ederek: Allah Teâlâ *"aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler açıktan açığa Allah'ın âyetlerin inkar ediyorlar"*²⁶³ buyurmak sûretiyle peygamberinin ve ona indirdiği vahyin yalanlanmasını kendisine yönelik bir yalanlama olarak kabul ettiğini bildirerek Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tesellî etmiştir²⁶⁴. Peygamberine kendisinin *"Halîm"* ve *"Sabûr"* olduğunu hatırlatarak kendi ahlakıyla ahlaklanmasını telkin etmiştir²⁶⁵.

dd) Va'd ve vaîd ile: Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin yalanlanmasını anlatırken yalanlayanların ve yalanladıkları peygamberlerin akıbetlerinden de bahsetmiştir. Böylece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendisinden önce

²⁵⁹ - er-Râzî, a.g.e., XII, 170.

²⁶⁰ - et-Taberî, a.g.e., VII, 183; el-Beyzâvî, a.g.e., II, 91; en-Nesefî, a.g.e., III, 158; Ebu's-Suûd, VI, 110; eş-Şevkânî, a.g.e., V, 84-85; el-Kinûcî, a.g.e., IV, 131.

²⁶¹ - İbn Âşûr, a.g.e., VII, 200.

²⁶² - el-Merâğî, a.g.e., VII, 112.

²⁶³ - En'âm, 6/33.

²⁶⁴ - en-Nesefî, a.g.e., II, 14, el-Âlûsî, a.g.e., IV, 128.

²⁶⁵ - el-Âlûsî, a.g.e., IV, 128.

peygamberleri yalanlayanları helak ettiği gibi onu yalanlayanları da helak edeceğini haber vermiştir²⁶⁶.

*“Andolsun ki, senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar yalanlanmalarına ve eziyet görmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetti. Allah’ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirecek kimse yoktur”*²⁶⁷ âyetinde geçen *“Allah’ın kelimeleri”* ifadesi *“Allah, ben ve elçilerim galip geleceğiz diye yazmıştır”*²⁶⁸ ve *“şüphesiz onlar (peygamberler) mansûr ve muzafferdirler”*²⁶⁹ âyetleri ile tefsir edilmiştir²⁷⁰. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisini yalanlayanlara karşı kendisinden önceki peygamberlerin yaptığı gibi sabretmesi istenmiştir. Çünkü sabredenlere Allah’ın yardımı erişir. Bu husus belirtilerek Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir²⁷¹.

Va’d ve vaid ile yapılan tesellî sadece tekziple ilgili değildir. Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok âyet-i kerîmede iman edip salih amel işleyenler cennetle müjdelenirken, peygamberlere ve onların getirdiklerine iman etmeyip küfür ve şirke devam edenler ise cehennem ile inzar edilmişlerdir: *“Şüphesiz inanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edip sonra tevbe etmeyenlere cehennem azabı ve (orada) yanma cezası vardır. İman edip sâlih ameller işleyenlere ise, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.”*²⁷²

4) ALAY KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok yerde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) alaya maruz kaldığından bahsedilir. Hz. Peygamber’le (s.a.v.) birlikte onun insanlara tebliğ ettiği

²⁶⁶ - eş-Şevkânî, a.g.e., III, 516-517.

²⁶⁷ - En’âm, 6/34.

²⁶⁸ - Mûcâdele, 58/21.

²⁶⁹ - Sâffât, 37/172.

²⁷⁰ - er-Râzî, a.g.e., XII, 170; el-Âlûsî a.g.e., IV, 130.

²⁷¹ - et-Taberî, a.g.e., VII, 183; Elmalılı, a.g.e., III, 415; el-Merâğî, a.g.e., VII, 112.

²⁷² - Burûc, 85/10-11; Ayrıca bkz. Hûd, 11/106-108; Beyyine, 98/6-8.

vahiy de alaya alınmıştır. Bu durumu anlatan âyet-i kerîmelere baktığımız zaman, Mekke döneminde müşriklerin Medine döneminde ise münâfikların Hz. Muhammed (s.a.v.) ile alay ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır: “Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azâb) kuşatıvermişti.”²⁷³

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun getirdiği vahiy ile alay konusunda kavminin ileri gelenlerinden beş kişi öne çıkıyordu: Bunlar, ey-Esved b. el-Muttalib b. Esed Ebu Zem’a, el-Esved b. Abdiyağûs b. Vehb b. Abdimenâf b. Zühre, el-Velîd b. el-Muğîre b. Abdillâh b. Amr b. Mahzûm, el-As b. Vâil s. Hişâm b. Sa’d b. Sehl, el-Hâris b. et-Tulâtûle b. Amr b. Hâris b. Abdiamr’dı²⁷⁴.

Bu kimselerle diğer müşrikler “(Muhammed’e bizim de görebileceğimiz) bir melek gönderilmeliydi”²⁷⁵, Hz. Peygamber (s.a.v.)i kastederek “bu mu Allah’ın peygamber olarak gönderdiği!”²⁷⁶ derlerdi. Bu ve buna benzer sözlerle Hz. Peygamber’in (s.a.v.) peygamberliği ve onun getirdiği vahiyle alay ederlerdi.

En’âm sûresinin ilk âyetlerinde Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) karşı üç aşamalı muhalefet gösterdikleri anlatılmıştır²⁷⁷. İlk olarak müşrikler, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamber olduğunu gösteren delilleri ve apaçık âyetleri düşünmekten yüz çeviriyorlardı. Bir sonraki aşamada onun Allah’ın elçisi olduğunu yalanlıyorlardı. Bu durum birincisinden daha çok rahatsız ediciydi. Çünkü, bir şeyden yüz çeviren biri o şeyin hakikatini anlamaktan gâfildir. Yüz çevirdiği şeyle mücadele etmez. Yalanlayan ise yalanladığı şeye cephe almış demektir. Müşrikler en son aşamada ise Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Kur’an ile alay ediyorlardı. Bu durum, diğerlerinden daha ağırdı. Çünkü alay inkarın en son alabileceği şekildi²⁷⁸.

²⁷³ - En’âm, 6/10; Ayrıca bkz. Bakara, 2/14; Nisâ, 4/140; En’âm, 6/5; Tevbe, 9/65; Hûd, 11/8; Ra’d, 13/32; Hicr, 15/11.

²⁷⁴ - el-İsbehânî, Ebu Nuaym, *Delâilu’n-nübüvve*, Beyrut 1991, I, 268; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 552; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 163.

²⁷⁵ - En’âm, 6/8.

²⁷⁶ - Furkân, 25/41.

²⁷⁷ - En’âm, 6/4-5.

Mekke’de müşriklerin alay etmelerine maruz kalan Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine’de de münâfıkların alayıyla karşılaşmıştı. Onlara neden alay ettikleri sorulunca “biz söze dalmış şakalaşıyorduk”²⁷⁹ diye hemen kendilerini savunurlardı. Oysa hakikatte Allah’la, onun âyetleriyle ve onun peygamberiyle alay ediyorlardı²⁸⁰.

Rivâyete göre müslümanlar Tebük seferine çıktıkları zaman aralarında Vedâ b. Sâbit el-Avfî, Maşî b. Humeyyir el-Eşcaî, Halîf b. Seleme’nin de bulunduğu bir grup münâfık bir tepeye çıkarak müslümanların ordusunu bakıp Hz. Peygamber’i (s.a.v.) işaret ederek “Şu adama bakın! Şam’ın kalelerini fethetmek istiyor” diye alay ediyorlardı. Daha buna benzer münâfıkların Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Kur’an ile alay ettiklerini gösteren bir çok rivâyet vardır²⁸¹.

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Peygamber’den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberlerin alaya alınmasını anlatan âyetler, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kalbini rahatlatmaya yöneliktir. Çünkü kalbi teskîn eden unsurlardan biri de, kişinin sıkıntı ve kederde yalnız olmadığı bilmesidir. Bu âyetlerle Hz. Peygamber’e (s.a.v.), kendisinin gördüğü bu kötü muamelenin daha önceki çağlarda diğer peygamberlere de uygulandığı, dolayısıyla bu yolda yalnız olmadığı bildirilmiştir²⁸².

Muhâliflerin alayla karşılık vermesi Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmesine neden oluyordu. Üzülen her insan gibi o da tesellîye ihtiyaç duymaktaydı. Allah Teâlâ Kur’an’da, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kendisinden önce gönderilen peygamberlerin de inkarcılar tarafından alaya alındığını ve yalanlayanların akıbetlerinin ne olduğu bildirerek onu tesellî etmiştir: “Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azâb) kuşatıvermişti. De ki: Yeryüzünde

²⁷⁸ - er-Râzî, a.g.e., XII, 130.

²⁷⁹ - Tevbe, 9/65.

²⁸⁰ - “Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin mü’minlere indirilmesinden çekinirler. De ki: “Siz alay edin! Allah çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.” Eğer onlara (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, ‘biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk’ derler. De ki: Allah ile, O’nun âyetleri ve peygamberiyle mi alay ediyorsunuz?” (Tevbe, 9/64-65.

²⁸¹ - et-Taberî, a.g.e., IX, 172; er-Râzî, a.g.e., XVI, 97-98; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 171-172; İbn Âşûr, X, 250; Mevdûdî, a.g.e., I, 865-866.

²⁸² - er-Râzî, a.g.e., XII, 135.

dolaşın, sonra (peygamberleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!”²⁸³. Allah Teâlâ peygamberlerle alay eden inkarcılara bir müddet süre tanımış daha sonra onları cezalandırmıştır. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilerek hem alay edenler tehdit edilmiş hem de Hz. Peygamber teskîn ve tesellî edilmiştir²⁸⁴.

5) HZ. PEYGAMBER’DEN (S.A.V.) ÜZÜLMEMESİ İSTENİLEREK YAPILAN TESELLÎ

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) sıkıntılarına ve bunların sebeplerine ikinci bölümde yer vermiştik. Onun üzüntü çekmesini de yine aynı bölümde incelemiştik. Allah Teâlâ, müşrikler, ehli kitâp ve münâfikların iman etmeyip kendisi ve inananlarla mücadele etmesi karşısında üzülen peygamberini tesellî etmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmemesini isteyen bir çok âyet vardır: “(Resulüm) İnkarda yarışanlar sana kaygı vermesin.”²⁸⁵, “(Resulüm) Onların (inkarcıların) sözleri seni üzmesin.”²⁸⁶ Bu âyetlere baktığımız zaman Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmesinin nehyedildiğini görürüz. Kuşeyrî’ye göre inkarcı birinin küfründen dolayı üzülmek itâattir. Fakat Hiz. Peygamber (s.a.v.), kavminin inkarı yüzünden ifrat sayılacak kadar üzülmüştü. İşte bu yüzden üzülmemesi emredilmiştir²⁸⁷. Ancak buradaki nehiy, yasaklama manasında kullanılmamıştır. Söz konusu nehiy tesellî içindir. Çünkü, üzülmek insanın elinde olmayan fiillerdendir. Hiz. Peygamber (s.a.v.) de bir beşer olduğu için üzülmesi pek doğaldır²⁸⁸. Bize göre de onun üzüntüsü beşer tabiatından ileri gelmekte olup herhangi bir ifrattan bahsetmek doğru değildir. Dolayısıyla yukarıdaki âyetlerdeki nehiy sığası bir yasağı ifade etmek için değil Hiz. Peygamber’i (s.a.v.) tesellî etmek için kullanılmıştır.

²⁸³ - En’âm 6/10; Ayrıca bkz. Ra’d, 13/32; Enbiyâ, 21/41; Zuhuruf, 43/7.

²⁸⁴ - er-Râzî, a.g.e., XIX, 44; el-Âlûsî, a.g.e., IV, 96, VII, 151; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 141.

²⁸⁵ - Âl-i İmrân, 3/176.

²⁸⁶ - Yûnus, 107/65; Ayrıca bkz. Hicr, 15/88; Nahl, 16/127; Neml, 27/70; Lokmân, 31/23; Yâsîn, 36/76.

²⁸⁷ - el-Kurtubî, a.g.e., IV, 182.

²⁸⁸ - el-Kurtubî, a.g.e., VI, 159, Elmahlî, a.g.e., III, 245.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) herkesi Allah'ın dinine davet ediyordu. Ancak insanların bir kısmı onu ne dinliyor ne de itâat ediyordu. Bu durum karşısında Allah Teâlâ *“Hakikati inkarda birbirleriyle yarışanlardan dolayı üzülmel! Onlar, Allah'a (dostlarına) hiçbir zarar veremezler. Onların ahiretin nimetlerinden hiç pay alamamaları Allah'ın muradıdır ve onları şiddetli bir azâb beklemektedir”*²⁸⁹ buyurmak suretiyle Peygamberine, bu tür İslâm dinini reddedip küfürde ısrar edenlerin kendisine bir zarar veremeyeceğini aksine kendi kendilerine zarar verdiklerini bildirmiştir. Böylesi durumlarda, Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) üzülmemesi emredilerek tesellî edilmiştir²⁹⁰.

Vahyin ilk muhatapları Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) bazı iftiralarda bulunmuşlardır. Onu şâir olmakla, sihirbaz olmakla suçlamışlardı. Daha buna benzer birçok iftira atmışlardı. Gerek müşriklerin Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik sözleri gerekse vahyi hedef olan iftiraları onu çok üzüyordu. Allah Teâlâ Peygamberine bu tür iftiralar karşısında üzülmemesini emrederek onu tesellî ediyordu.²⁹¹

Hiz. Peygamber'e (s.a.v.), iman etmeyen muhataplarının câhil ve sapık kimseler olduğu, iyi ve güzele davet edeni düşman, kendi ahlâk dışı davranışlarını birer marifet sandıkları ve kendilerini kurtuluşa götürmek isteyen çabalarını boşa çıkarmaya çalıştıkları bildirilerek onların bu durumları karşısında canını sıkıması istenmiştir²⁹². Böylece Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) doğru yolda olduğu, muhaliflerinin ise sapıklık içinde olduğu ifade edilerek ona tesellîde bulunulmuştur.

Müşrikler Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) inanmamakla ve ona iftira atmakla kalmamışlar, onunla ve beraberindeki inananlarla savaşmaya kadar ileri gitmişlerdi. Müslümanlar ile müşrikler arasında yapılan Uhud savaşında müslümanlar çok sayıda şehid vermişti. Hem müşriklerin muhalefeti ve İslâm'dan yüz çevirmeleri hem de Uhud savaşında verilen kayıplar karşısında üzülen Hiz. Peygamber (s.a.v.), kendisine yapılan

²⁸⁹ - Âl-i İmrân, 3/176.

²⁹⁰ - ez-Zemahşerî, a.g.e., I, 434; el-Beyzâvî, a.g.e., I, 191; en-Nesefî, a.g.e., I, 292; Mevdûdî, a.g.e., III, 2307.

²⁹¹ - el-Kurtubî, a.g.e., XV, 39.

²⁹² - Mevdûdî, a.g.e., II, 1211.

muhalefet ve müslümanlara yapılan zulümden dolayı üzülmemesi emredilerek teselli edilmiştir. Çünkü söz konusu savaşta şehid düşenler, Allah'ın rahmetine kavuşmuşlardır²⁹³.

Allah Teâlâ her zaman Peygamberinin yanında olmuştur. İnanmayanların eziyet verici ağır sözleri karşısında onu teselli etmiştir. Ona yardım edeceğini ve onu aziz kılacağını müjdelemiştir²⁹⁴.

6) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.V.) NEREDEYSE CANINDAN OLACAK KADAR ÜZÜLMESİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) bu durumundan ikinci bölümde bahsetmiştik. Buna göre biri hadislerde diğeri de Kur'ân-ı Kerim'de olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkan söz konusu durumun, ilkinin vahye ülfet etme sürecinde meydana geldiği ve çabuk geçtiğini ikincisinin ise biraz uzun sürdüğünü söyleyebiliriz. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de üç ayrı sürede Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) bu durumundan bahsedilmektedir²⁹⁵. Birinci durumundan ise hiç bahsedilmemektedir. Rivâyetlerde de tekerrür ettiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Bu da bize söz konusu durumun ârizî ve çok kısa olduğunu gösterir.

Kur'ân-ı Kerim'de bu konunun oldukça geniş yer bulması Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) kavminin inkarı karşısında ne derece üzüldüğünü göstermesi açısından büyük ehemmiyeti haizdir. Muhataplarının Kur'an'a ve getirdiklerine iman etmemesi sonucu çok üzülen ve üzüntüden neredeyse canından olacak olan Hiz. Peygamber'e (s.a.v.), onların inkarcı olmalarından dolayı üzülmemesi istenmiştir. Zira Allah Teâlâ onu uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermiştir. O'nun görevi bu idi. Müşriklerin kalplerine imanı yerleştirmek gibi bir görevi ve sorumluluğu yoktu. Dolayısıyla bizzat bu âyetlere

²⁹³ - et-Taberî, a.g.e., XIV, 197-198; ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 620; İbn Kesir, a.g.e., IV, 610; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 230.

²⁹⁴ - Ebu's-Suûd, a.g.e., IV, 161.

²⁹⁵ - Kehf, 18/6; Şuara, 26/3; Fâtır, 35/8.

yer verilmek sûretiyle Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir²⁹⁶. Ayrıca hidâyet erdirmenin Allah'a ait olduğu, kendisinin uyarıcı ve müjdeleyici olduğu, dolayısıyla inanmamaları yüzünden üzülmemesi gerektiği mesajı verilmiştir²⁹⁷.

“Allah” kavramı, onun sonsuz ilim sahibi olmasını öngörür. “Ahlâk” ve “ahlâkî sorumluluk” kavramları ise insanın serbest iradesini varsayarlar. Eğer Allah dileseydi her insan dürüst ve erdemlice bir hayat sürdürmek zorunda kalırdı; ama bu, insanı serbest iradesinden yoksun bırakmış olur ve ahlâkî asıl anlamından koparırdı²⁹⁸.

Kur’ân-ı Kerîm tekrar tekrar şu gerçeğin altını çizmektedir: “Eğer O dileseydi, hepinizi doğru yola yöneltirdi.”²⁹⁹ Bu, açıkça şu anlama geliyor: Allah insana doğru ile eğri arasında seçim yapma serbestisini bahşetmiştir. Böylece onu, yalnızca doğal güdüleriyle, iç güdüleriyle yaşayan öteki canlılardan ayırarak ahlaki meselesi olan üstün bir varlık statüsüne yükseltmektedir³⁰⁰.

Allah Teâlâ, insana tevhiid inancının delillerini kavrayacak akıl ve gücü vermiştir. Buna ilâve olarak da zaman zaman peygamberlerini göndererek doğru yoldan sapan insanları uyarmıştır. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de muhataplarına tevhiid inancını bütün delilleriyle anlatıyordu. İnsanların şirk ve küfrü terk ederek İslâm dinine girmemeleri karşısında üzülen ve üzüntüsünden dolayı canından olacak duruma gelen Hz. Peygamber’e (s.a.v.), Allah Teâlâ bundan dolayı üzülmemesini telkîn ederek onu tesellî etmiştir. Zira herkese yeni dini kabul edip etmeme konusunda özgürlük tanınmıştır. Kabul etmek ya da reddetmek cebre bağlı değildir. Aksine rızaya ve isteğe bağlıdır. Zaten amellerin karşılığı olması da bunu gerektirir. Onların iman etmemesi Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sorumluluğu dahilinde değildir.

²⁹⁶ - er-Râzî, a.g.e., XXI, 67; eş-Şevkânî, a.g.e., IV, 109; Elmalılı, a.g.e., V, 341, Mevdûdî, a.g.e., II, 1365.

²⁹⁷ - eş-Şevkânî, a.g.e., IV, 109, el-Merâğî, a.g.e., XV, 116.

²⁹⁸ - Muhammed Esed, a.g.e., I, 261-162.

²⁹⁹ - En’âm, 6/149.

³⁰⁰ - Muhammed Esed, a.g.e., I, 416.

7) MÜŞRİKLERİN ATALARINI TAKLİDİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLİ

Müşrikler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine ve onun getirdiği vahye itiraz ederek atalarından böyle bir şey duymadıklarını ileri sürüyorlardı. Israrla Hz. Peygamber'e (s.a.v.), ilâhî buyruğa uymayacaklarını, aksine atalarından devraldıkları inanç ve uygulamalara devam edeceklerini söylüyorlardı. Bir çok âyet-i kerîmede bu konu anlatılmıştır: *"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: 'Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti' derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez . Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"*³⁰¹, *"Onlara 'Allah'ın indirdiğine uyun' denildiğinde: 'Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız', derler."*³⁰²

Yahudiler Üzeyir peygamberin, Hristiyanlar ise İsa peygamberin Allah'ın oğlu olduğu iddiasında bulunarak kulların bir kısmını onun bir cüz'ü kıldılar³⁰³. Mekkeli müşrikler de melekleri dışı kabul ederek onların Allah'ın kızı olduklarını iddia ediyorlardı³⁰⁴. Meleklerle tapınmalarını da, *"Rahman dilemeseydi biz onlara tapmazdık"*³⁰⁵ diyerek Allah'ın iradesine ve rızasına bağlıyorlardı. Onlar bu sözleriyle Allah'ın kendilerinden ve yaptıklarından hoşnut olduğunu, bu yüzden onlara mani olmadığını ifade ediyorlardı. Onlara göre Allah, yaptıklarından dolayı memnun olmasaydı onlara izin vermezdi. Uzun zamandan beri bu şekilde inanç ve ibâdete devam ettikleri halde Allah'ın azabı gelmiyordu. Bu durumun kendilerinin haklı olduğunu ispat ettiğini savunuyorlardı³⁰⁶. Ancak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetine karşı gelen bu insanların yukarıda anlattığımız iddialarında her hangi bir bilgiye dayandıkları söylenemez. Onlar, bir kitâba dayanarak bu sonuca ulaşmamışlardı. Onların bu iddiaları apaçık yalandan ve körü körüne taklitten başka bir şey değildi: *"Yoksa bundan önce*

³⁰¹ - A'râf, 7/28; Ayrıca bkz. Bakara, 2/170; Mâide, 5/104; Yûnus, 10/78; Enbiyâ, 21/53; Şuara, 26/74; Zuhruf, 43/22-23.

³⁰² - Lokmân, 31/21.

³⁰³ - "Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur' dediler. Hristiyanlar da, Mesih (İsa) Allah'ın oğludur' dediler." (Tevbe, 9/30); "Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüz'ü kıldılar." (Zuhruf, 43/15).

³⁰⁴ - "Onlar Rahmân'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar" (Zuhruf, 43/19); Ayrıca bkz. Nahl, 16/57; Sâffât, 37/149; Tûr, 52/39.

³⁰⁵ - Zuhruf, 43/20.

*onlara bir kitap verdik de ona mı tutuhuyorlar? Hayır! ‘Sadece, biz babalarımızı bir din üzerine bulduk, biz de onların izinden gidiyoruz’ derler.”*³⁰⁷

İnsanların herhangi bir bilgiye sahip olmadan ilâhî davete sadece atalarını taklit yüzünden karşı çıkmaları Hz. Peygamber’i (s.a.v.) üzüyordu. Bu durum da Allah Teâlâ Peygamberini takliden eski bir alışkanlık olduğunu, daha önceki peygamberlerin de aynı durumla karşılaştığını belirterek tesellî etmiştir. Peygamberlerin davetine ataları taklit etmek sûretiyle yüz çevirmek, köktü geçmişe uzanan bir sapıklıktı. Bu sapıklıkta kavmin ileri gelenlerinin başı çekmesi ise onların içinde bulunduğu nimetlerden ve onlarda var olan kahramanlık duygusundan kaynaklanmaktadır. İçinde bulundukları sosyal konum, düşünmek, akıl etmek yerine onları taklit etmeye yöneltmiştir³⁰⁸.

8) HZ. PEYGAMBER’E (S.A.V.) TEBLİĞ GÖREVİ HATIRLATILARAK YAPILAN TESELLÎ

Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğruluğunu çok iyi biliyorlardı. Tıpkı ehli kitâbın kendi çocuklarını tanıdıkları gibi Hz. Peygamber’i (s.a.v.) ve onun çağrısını bilmeleri gibi³⁰⁹. Fakat buna rağmen bir türlü Hz. Peygamber’in (s.a.v.) peygamberliğini ve onun getirdiği ilâhî buyrukları kabul etmiyorlardı. İnsanların bu durumuna çok üzülen ve onların iman etmesi için derin duygular besleyen Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hem Mekkî hem de Medenî sûrelerde tebliğ görevi hatırlatılarak tesellîde bulunulmuştur: *“Yok eğer yüz çevirirlerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.”*³¹⁰.

³⁰⁶ - et-Taberî, a.g.e., XXV, 59; en-Nesefî, a.g.e., IV, 169; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 223-224; Mevdûdî, III, 2907.

³⁰⁷ - Zuhurf, 43/20-22.

³⁰⁸ - el-Beyzâvî, a.g.e., II, 371.

³⁰⁹ - “Kendilerine kitâb verdiklerimiz onu (o kitâbdaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizlerler.” (Bakara, 2/146); Ayrıca bkz. En’âm, 6/20.

³¹⁰ - Âl-i İmrân, 3/20; Ayrıca bkz. Mâide, 5/92,99; Ra’d, 13/40; Nahl, 16/35, 82; Nûr, 24/54; Ankebût, 29/18; Şûrâ, 42/48; Teğâbun, 64/12.

Mekkeli müşrikler Allah'ın varlığını kabul ediyorlardı. Onlar da Allah inancına sahip idiler. Ancak bu inanç Kur'ân-ı Kerîm'in ön gördüğü gibi şirkten arınmış bir inanç değildi. Aksine şirke bulaşmış bir inançtı. Müşrikler, kendilerini, gökleri ve yeri yaratanın, güneşi ve ayı buyruğu altında tutanın, gökten su indirip ölü toprağa can verenin Allah olduğuna inanıyorlardı³¹¹. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kendilerine verdiği nimetler sıralanırken hepsini kabul ediyorlardı. Ancak müslüman olmaya davet edildikleri zaman ise buna yanaşmıyorlardı³¹². Atalarından devraldıkları şirkten vazgeçmiyorlardı. Kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için putlara tapıyorlardı³¹³.

Ehli kitap ta Hz. Peygamber'e (s.a.v.) müşrikler gibi muhalefet etmişti. Özellikle Hz. İsmâ'nın tabiatı hakkında onunla tartışıyorlardı. Kendi öz evlatlarını tanıdıkları gibi peygamberliğinin hak olduğunu bildikleri Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve O'nun getirdiklerine inanmıyorlardı³¹⁴.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görevi insanlara hidâyet vermek değil, onlara Allah'ın vahyini tebliğ etmektir. Bu vazife yapıldıktan sonra, bunları kabulden çekinip, inkara ve ihtilâfa sapmalarının sorumluluğu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait değildir. Aksine tamamen kendilerine aittir. Bu sorumluluğu ve inkarlarının cezasını böylece tebliğ etmek de peygamberliğin görevleri cümlesindendir³¹⁵.

İnsanların Hz. Peygamber'den (s.a.v.) ve onun getirdiği İslâm dininden yüz çevirmeleri durumunda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) görevi hatırlatılarak tesellî edilmiştir. Zira onun temel görevi Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ etmektir. Bunu yerine getirdiği zaman üzerine düşeni yapmış demektir. İnsanların İslâm dinini kabul etmemesinden sorumlu değildir³¹⁶. Çünkü insanların kalbinde iman yaratmak onun işi

³¹¹ - "Andolsun ki onlara: 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. O halde nasıl haktan çevrilip döndürülüyorlar." (Ankebût, 29/61); Ayrıca bkz. Lokmân, 31/25; Zümer, 39/38; Zuhuruf, 43/9, 87.

³¹² - el-Âlûsî, VII, 442.

³¹³ - Zümer, 39/3.

³¹⁴ - Bakara, 2/146; En'âm, 6/20; Ayrıca bkz. et-Taberî, a.g.e., III, 213, Elmalılı, a.g.e., II, 334.

³¹⁵ - Elmalılı, a.g.e., II, 334.

³¹⁶ - er-Râzî, a.g.e., VII, 185; Ebu's-Suûd, a.g.e., V, 133; el-Âlûsî, a.g.e., VII, 442; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 102.

değildi. Onun görevi Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ve tebyîn etmektir³¹⁷. Hidâyete ermek ise Allah'ın iradesinde olan bir şeydi. Eğer o, herkesin iman etmesini dileseydi, bunu sağlardı. O hem zâlim ve kafirlere, hem de inananlara bu dünyada fırsat verir³¹⁸.

9) MÜŞRİKLERİN TUZAKLARI KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

Kur'ân-ı Kerîm'de hem geçmiş ümmetlerin kıssalarını anlatan hem de Hz. Muhammed (s.a.v.) ile çağdaşları arasında geçen mücadeleyi konu edinen âyetlerde peygamberlerin davetlerine karşı çıkanların onlara bir takım tuzaklar kurduklarından ve Allah Teâlâ'nın da söz konusu tuzaklara karşı kendisinin tuzak kurduğundan bahsedilir: *"Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir."*³¹⁹

Vahiy dilinde bunu anlatmak için "mekr" sözcüğü seçilmiştir. Bu kelime lügatte fesat için gizli ve sinsice çalışmak anlamına gelir³²⁰. Bir başka ifadeyle belirtecek olursak, birine kötülük yapmak için hileye başvurmak anlamına gelen bu kelimenin bu anlamda Allah için kullanılması muhaldir. Bundan dolayıdır ki, müfessirler bu lafzı müteşabihattan kabul etmişlerdir. Kelimenin sözlük anlamı ile Allah'a isnadı sırasında çıkan sorunu da değişik yorumlarla aşmaya çalışmışlardır:

a) Allah Teâlâ mekrin cezasını mekr olarak adlandırmıştır. Tıpkı aldatmanın cezasını aldatma, kötülüğün cezasını kötülük ve alayın cezasını alay olarak adlandırdığı gibi. Bu sebeple mekr sözcüğünü kendisine nispet etmiştir.

b) Allah Teâlâ'nın tuzak kuranlar için yaptığı muamele tıpkı tuzağa benzediği için Kur'ân-ı Kerîm'de kendisi için mekr sözcüğünü kullanmıştır.

³¹⁷ - Mâide, 5/67; Nahl, 16/44; Ayrıca bkz. İbn Atiyye, a.g.e., X, 219.

³¹⁸ - es-Seâlibî, a.g.e., III, 184.

³¹⁹ - Ra'd, 13/42; Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/54; Enfâl, 8/30; Nahl, 16/26, 127; Neml, 27/50, 70.

³²⁰ - er-Râzî, a.g.e., VIII, 58.

Bu lafzı müteşabihattan görmeyenlere göre ise mekr, sağlam ve kamil bir tedbirden ibarettir. Ancak daha sonra bu sözcük örfte, kötülüğü başkalarına bulaştırmak manasına kullanılmıştır. Dolayısıyla bu anlamında mekrin Allah'a izafesinde bir sakınca yoktur³²¹.

Tuzak şeklinde dilimize aktarılan mekr kelimesinin Allah Teâlâ'ya nispetinden doğacak yanlış anlamaların önüne set çektikten sonra, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve ashâbına müşrikler tarafından kurulan bir takım tuzaklara Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat Allah'ın karşılık vereceği belirtilerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tesellî edildiğini söyleyebiliriz. Çünkü müşriklerin kurmuş oldukları tuzaklardan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) üzültüyor ve göğsü daralıyordu: *"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı ile dir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!"*³²². Onların tuzaklarına karşılık vermeyi bizzat Allah Teâlâ'nın üstlenmesi ise onu rahatlatıyordu.

Bir yandan Allah Teâlâ müşriklerin tuzaklarına kendisinin karşılık vereceğini ifade ederek peygamberini teskîn ederken diğer yandan da geçmiş ümmetlere gönderilen peygamberlerin de benzer tuzaklarla karşı karşıya kaldıklarını belirtiyordu. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce gönderilen peygamberler de muhaliflerinin kendilerine kurduğu çeşitli tuzaklarla karşılaşmışlardı. Tıpkı Kureyş kabilesinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kurduğu tuzaklar gibi. Allah Teâlâ, *"bütün tuzaklar Allah'a aittir"*³²³ buyurmak sûretiyle onların tuzaklarının kendisine ait bir mahluk olduğunu ve ancak O'nun iradesiyle zarar vereceğini ifade etmiştir. Böylece Allah Teâlâ, zarar ve kötü şeylerin kendi isteği olmadan kimseye dokunmayacağını, onların tuzaklarının yok hükmünde olduğunu vurgulayarak peygamberini teskîn ve tesellî etmiştir³²⁴.

³²¹ - ez-Zeccâc, Ebu İshâk İbrâhîm b. es-Seriy, *Maâni'l-Kur'an ve i'râbuhu*, Beyrut 1998, I, 412; er-Râzî, a.g.e., VIII, 59, en-Neseffî, a.g.e., I, 241.

³²² - Nahl, 16/127; Ayrıca bkz. Neml, 27/70.

³²³ - Ra'd, 13/42.

³²⁴ - İbnu'l-Cevzî, a.g.e., IV, 340-341; el-Âlûsî, a.g.e., VII, 164; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 102.

10) MUHALİFLERİN MUCİZE TALEPLERİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLÎ

Mucize, acze düşürmek, aciz bırakmak manalarına gelen i'câz kelimesinden türetilmiş etken ortaaktır. Istılahta ise “*Peygamberlerin, hasımlarını benzerlerini getirmekten âciz bıraktıkları şeylere*” denir³²⁵. Her peygambere insanların iman etmesini sağlayacak bir takım mucizeler verilmiştir³²⁶. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce yaşamış peygamberlerin mucizeleri sadece o devirde yaşayanlar ve mucizenin izharı sırasında orada bulunanlar tarafından müşahade edilebilirdi. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizesi ise ebedi idi. Belâgat ve fesâhatın en büyük timsâli olan ve hiç kimse tarafından taklit edilemeyen Kur'an vahyi idi³²⁷. Apaçık âyetlerin tebliğinden sonra bile, sanki hiçbir şey inmemiş, hiçbir hakikat söylenmemiş gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) inkarla, katı inatla, boş böbürlenmelerle ve kof kasılmalarla karşılaşlıyordu³²⁸. Mekkeli müşrikler ondan, kendisinin peygamber olduğunu Allah tarafından onlara söylenmesini istemeye kadar bir çok mucize talep ediyorlardı: “*Bilmeyenler 'Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir ayet (mucize) gönderilmeli değil miydi?' dediler.*”³²⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberliğine inanmayıp onun davetini icabet etmeyi büyüye kapılma olarak değerlendirip, tebliğ ettiğı ayetleri karmakarışık rüyalar olarak yansıtmaya çalışmışlar ve onun şair olabileceğini ileri sürmüşler. Doğruluğunu ispatlaması içinde önceki peygamberlere gönedrilen mucizelerin benzerini istemişlerdir: “*Hayır, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin dediler.*”³³⁰ Bu durum Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzüyordu. Bundan dolayı onun kalbini yeniden güçlendirmek ve tesellî edip ferahlatmak, ayrıca düşmanlarına korku ve endişe vermek gerekiyordu³³¹. Allah Teâlâ müşriklerin istediğı mucizelerin kendisine verilmediğı için

³²⁵ - Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 1998, s. 148.

³²⁶ - el-Buhârî, “*İ'tisâm*” 1, “*Fadailu'l-Kur'an*” 1; Müslim, “*İmân*” 239.

³²⁷ - Cerrahoğlu, a.g.e., s. 162.

³²⁸ - Elmalılı, a.g.e., I, 397.

³²⁹ - Bakara, 2/118.

³³⁰ - Enbiyâ, 21/5. Ayrıca bkz. İsrâ, 17/90-93.

³³¹ - Elmalılı, a.g.e., I, 397.

üzülen peygamberini şöyle buyurarak tesellî etmiştir: “*Bizi âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır.*”³³²

Allah Teâlâ Peygamberine rahat olmasını, onların istedikleri mucizeyi göstermek zorunda olmadığını bildirmiştir. Çünkü apaçık âyetlere ve tevhit delillerine rağmen Allah’a şirk koşarak ona evlat yakıştırarak, ona isyan ediyorlardı. Allah’ın kemâl kuvvetine, kuşatıcı ilmine, eşsiz gücüne rağmen haşrı inkar ederek inat ve küfre devam ediyorlardı. İşte bu durumda Allah Teâlâ peygamberinden üzülmemesini istiyordu. Böylece onu tesellî ediyordu³³³.

11) İNANMAYANLARIN SÖZLERİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER’E (S.A.V.) YAPILAN TESELLÎ

Hiz. Peygamber (s.a.v.) müşriklerin ve kendisine inanmayan diğer zümrelerin vahiy karşısı sözleriyle kendisini ve müslümanları hedef alan alay dolu ifadeleri yüzünden üzülmekteydi. Kur’ân-ı Kerîm’de onun bu durumuna işaret edilmiştir³³⁴.

Müşriklerin davet karşısı sözlerinden dolayı üzülen Hiz. Peygamber’e (s.a.v.) Allah Teâlâ üzülmemesini telkin ederek tesellî etmiştir: “*Onların sözleri seni üzmesin.*”³³⁵ Âyette geçen “sözleri” ifadesinden maksat sadece onların ağızlarından çıkan ve bir anlam ifade eden ses topluluğu değildir. Aksine Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) muhataplarından gördüğü inkar, alay, aldatma ve buna benzer karşı koyma şekillerinin hepsini içine alır. Allah Teâlâ, bundan dolayı peygamberinin üzülmemesi gerektiğini, izzetin kendisine ait olduğunu, O dilemedikçe onların kendisine hiçbir zarar

³³² - İsrâ, 17/59.

³³³ - Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l- Kur’ân’i’l-Kerîm*, Beyrut 1994, V, 182; el-Âlûsî, a.g.e., VII, 116.

³³⁴ - En’âm, 6/33; Yûnus, 10/65; Yâsîn, 36/76.

³³⁵ - Yûnus, 10/65.

veremeyeceğini belirterek onu tesellî etmiştir³³⁶. Ardından da Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Allah'ın yardımı va'd edilerek tesellîye devam edilmiştir³³⁷.

Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine inanmayanların sözleri yüzünden üzülen Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisinden önce gönderilen peygamberlere de benzer ifadelerle muhalefet edildiği belirtilerek teskîn ve tesellî edilmiştir: "*Sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir.*"³³⁸ Bu âyet hakkında yapılan yorumlardan birine göre, kendisi ve kendisine indirilen vahiy hakkında müşriklerin sarf ettikleri sözler karşısında canı sıkılan Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir. Çünkü önceki peygamberlere söylenmiş olan şeylerden maksat, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uğradığı iftira ve hakaret dolu sözlerdi³³⁹. Bizce de bu yorum, önceki peygamberlere söylenmiş olan şeylerden maksadın, her peygambere gelen vahyin bir olduğu şeklinde yapılan yorumdan daha isabetlidir. Çünkü âyetin bağlamı bu yorumu güçlendirmektedir. Nitekim Taberî, Neseî ve Muhammed Esed de bu görüşü tercih etmiştir³⁴⁰.

Müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsına yönelik şâir, kâhin, sâhir, mecnûn gibi iftiraları ile vahyi yalanlamaları Hz. Peygamber'i (s.a.v.) derinden yaralamaktaydı. İkinci bölümde bu duruma yer vermiştik. Müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.v.), getirdiği vahyi inkar dolu sözlerinin yanı sıra kendi putlarını yücelten sözleri de vardı. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) putlarına dokunmamasını aksi takdirde çarpılacağını ya da aklını oynatacağını söylüyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "*Allah kulana kafi değil mi? Seni O'ndan başkasıyla (putlarıyla) korkutuyorlar*"³⁴¹ buyurmuştur. Böylece peygamberinin yanında olduğunu ve her şeye karşı ona yeteceğini bildirerek onu tesellî etmiştir³⁴².

³³⁶ - İbn Atiyye, a.g.e., IX, 64; es-Seâlibî, a.g.e., II, 168.

³³⁷ - Âlûsî, a.g.e., VI, 144.

³³⁸ - Fussilet, 41/43.

³³⁹ - İbn Atiyye, a.g.e., XIV, 192; es-Seâlibî, a.g.e., III, 179; Ebu's-Suûd, a.g.e., VIII, 16; el-Âlûsî, a.g.e., XII, 380; eş-Şevkânî, a.g.e., IV, 594

³⁴⁰ - et-Taberî, a.g.e., XXIV, 125; en-Neseî, a.g.e., IV, 141; Muhammed Esed, a.g.e., III, 978.

³⁴¹ - Zümer, 39/36.

³⁴² - Ebu's-Suûd, a.g.e., VII, 255.

12) HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) GEÇMİŞİ HATIRLATILARAK YAPILAN TESELLİ

Tesellide etkili olan yöntemlerden biri de kişiye geçmişini hatırlatmaktır. Zira tahdis-i nimet, sıkıntıya iyi gelirdi. Allah Teâlâ, Duhâ ve İnşirâh sûrelerinde, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendi geçmişini ve o geçmişte lütfettiklerini hatırlatıyor, gelecek için verdiği müjdelere maziye delil gösteriyordu. Bununla peygamberinin kalbini pekiştiriyor ve ona güvence veriyordu³⁴³.

Özellikle Duhâ sûresinde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yapılan tesellî çok önemlidir. İkinci bölümde de ifade ettiğimiz gibi Hz. Muhammed'i (s.a.v.) üzen hususlardan biri de vahyin inkıtaya uğraması ve gecikmesi idi. Bir yandan vahyin kesilmesi bir yandan da müşriklerin "şeytanı Muhammed'i terketti" yaygaraları onu üzüyordu. Bunun içindir ki, "*Rabbın seni ne terk etti ne de darıldı*"³⁴⁴ âyeti ile Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir.

Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Allah'ın kendisini yalnız bırakmadığı, ona darılmadığı kesin bir dille belirtildikten sonra, İslâm dinin tebliğ faaliyetlerinin ilk devresinde karşılaştığı büyük güçlüklerin çok geçmeden sona ereceği, kendisi için her geçen devrenin daha önceki devreden daha iyi olacağı ve kısa bir süre sonra Allah'ın kendisine bol bol ihsanda bulunacağı müjdelenmiştir³⁴⁵.

Sûrenin devamında da peygamber olmadan önce kendisine verilen nimetler sıralanarak, Allah'ın peygamberlik için hazırladığı bir kulunu yalnız bırakmayacağı ifade edilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) cehâletin hâkim olduğu bir toplumda câhiliyeden uzak yetişmişti. Anne ve babasını erken yaşta yitirmesine rağmen Allah'ın gözetiminde olduğu için kötü şeylerden hep sakınmıştı. Kavminin yanlış yolda olduğunu bildiği halde bir türlü çıkış yolu bulamıyordu. Onların ilâhlarından ve ibâdetlerinden uzak durmakla birlikte Allah Teâlâ kendisine peygamberlik verinceye

³⁴³ - Çakan, Solmaz, a.g.e., s. 323.

³⁴⁴ - Duhâ, 93/3.

kadar bir alternatif sunamıyordu. Ekonomik açıdan da durumu pek iyi sayılmazdı. Yine Allah'ın yardımıyla ticaret sayesinde büyük kârlar elde etmişti. Hz.Hatice'yle de evlenince maddi durumu iyice düzelmşti. Kendisine peygamberlikten önce bahşedilen bu nimetler hatırlatılarak peygamberlikten sonra da Allah'ın kendisini asla terk etmeyeceğı bildiriliyordu³⁴⁶.

Bu sûre ile hem Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhalifleri yalanlanmış, hem vahyin gecikmesine üzülen Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiş hem de geleceğı yönelik Allah Teâlâ'nın lütufları müjdelenerek rahatlatılmıştır.

13) TAVİZ DÜŞÜNCESİNE KARŞI HZ. PEYGAMBER'E (S.A.V.) YAPILAN TESELLÎ

Bir önceki bölümde müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetini engellemek için başvurdukları yöntemlerden bazılarına işaret etmiştik. Mekkeli müşrikler, İslâm dininin insanlar arasında hızla yayılmaya başlamasıyla birlikte, bir taraftan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) mani olmaya çalışırken diğer yandan da ondan bazı tavizler koparmaya çalışıyorlardı. Bazıları putlarını ve bâtıl inançlarını hedef alan âyetlerin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından tebliğ edilmemesini isterken bazıları da İslâmı kabul etmek için bir takım itikadi ve ameli ayrıcalıklar istiyorlardı³⁴⁷.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in bu düşüncesine³⁴⁸ ve müşriklerin ondan böyle bir beklenti içinde olduklarının³⁴⁹ belirtilmesi bu konuda da kendisinin tesellî edilmesine vesile olmuştur.

³⁴⁵ - Mevdûdî, a.g.e., IV, 4069-4070.

³⁴⁶ - İbn Âşûr, a.g.e., XXX, 399-400; el-Merâğî, a.g.e., XXX, 184-187; Mevdûdî, a.g.e., IV, 4074- 4076.

³⁴⁷ - er-Râzî, a.g.e., XVII, 154, XXI, 17; el-Âlûsî, a.g.e., VIII, 122; el-Ak, a.g.e., s. 208.

³⁴⁸ - "Belki de sen (müşriklerin): 'Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!' demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir." (Hûd, 11/12); Ayrıca bkz. İsrâ, 17/74.

Müşriklerin vahiy ve nübüvvete ilişkin sözleri Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzmekteydi. Bu durum, gâyet doğaldır. Çünkü o da bir beşerdi. Bu yüzden olaylar karşısında bir beşer gibi tepki veriyordu. Müşriklerin iman etmemesi ve bazı tavizler koparma girişiminde bulunmaları onun bu durumdan sıkılmasına neden oluyordu. Hatta bazı âyetleri tebliğ etmekten geri durma ihtimali bile vardı. Bu nedenle Allah Teâlâ peygamberinden sıkılmamasın ve taviz vermemesini telkin etmiştir. Ondan kendisine vahyolunan her şeyi olduğu gibi tebliğ etmesini, onların konuşmalarına önem vermemesini istemiştir. Kendisinin bir uyarıcı olduğu hatırlatıp yalnızca Rabbine tevekkül edip O'na güvenmesini vahyetmiştir³⁵⁰. Böylece Allah Teâlâ, müşriklerin taviz koparma girişimleri karşısında bunalan ve Daralan peygamberini tesellî etmiştir.

14) GEÇİCİ DÜNYA NİMETLERİ KARŞISINDA YAPILAN TESELLİ

İslâm dinine göre rızık Allah verir. O, kimi insanlara çokça lütufta bulunurken kimilerine de az miktarda rızık verir. Rahmeti her şeyi kuşatan Allah Teâlâ, rızık dağıtımın da inanan inanmayan ayrımı yapmaz. Bundan dolayıdır ki, kendisine inanan, kendi emirlerini yerine getiren yasaklarından kaçınan kimi insanlar dünya nimetlerinden yoksun bir şekilde yaşarken, Allah'a inanmadığı gibi O'na inananlarla mücadele edenler de bolluk içinde yaşamaktadır.

İslâm ilk yıllarında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine inanan insanların ekseriyetinin mâlî durumu pek iyi değildi. Onun davetine karşı çıkan, hatta Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman edenleri döndürmek için her türlü yola baş vuran Mekke ileri gelenleri ise varlıklı kimselerdi. Bu durum Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzmekteydi. Kur'ân-ı Kerîm'de müşriklerin ileri gelenlerinin bu tavrının yeni olmadığı belirtilmiştir. Çünkü daha önce gönderilen peygamberlerin tamamı da aynı tavırla karşılaşmışlardı. Gönderildikleri kavmin varlıklı ve şımarık kimseleri *"biz size gönderilmiş olan şeyi*

³⁴⁹ - "Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar." (Kalem, 68/9).

³⁵⁰ - Elmalılı, a.g.e., IV, 528.

hemen inkar ediyoruz demişlerdir."³⁵¹ Dünya nimetlerini ellerinde bulunduran ve Kur'an'da kendilerinden "*mütref*" diye bahsedilen bu zümre, inkarda ve yalanlamada başı çekmektedir. Çünkü ellerindeki nimetler bu nimetlere sahip olmayanlara karşı gurur, büyüklenme, alay ve küçümseme gibi tavırlar sergilemelerine neden olmuştur. Ayrıca kendilerine nimet verenin kendilerini azapla alçaltmayacağını ileri sürmüşlerdir.

Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) müşriklerin sergiledikleri bu tutumun önceki peygamberlere muhalif olanların sergilediği tutumla aynı olduğu bildirilerek teselli edilmiştir³⁵². Böylece Hiz. Muhammed'den (s.a.v.) onların sahip oldukları dünya nimetlerinden ve bu yüzden tekebbür içine girip vahyi yalanlamalarından ve inkar etmelerinden dolayı üzülmemesi istenmiştir.

Müşrikler gibi yahudi ve hristiyanlar da varlıklı kimselerdi. Hiz. Peygamber'den (s.a.v.) onlara verilen nimetler yüzünden üzülmemesi istenmiştir. Çünkü bu nimetlerin ardından elim bir azap onları beklemektedir³⁵³.

15) KUR'AN İLE YAPILAN TESELLİ

Biraz önceki başlık altında Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellîyi işlerken, İslâm dinin kabul etmeyen müşriklerle yahudi ve hristiyanların ekonomik durumlarının iyi olması, buna karşın müslümanların çoğunun mâlî durumunun zayıf olmasının Hiz. Peygamber'i (s.a.v.) üzdüğünden bahsetmiştik. Allah Teâlâ bir yandan peygamberinin bu duruma üzülmemesini, zira bunun arkasında elim bir azabın geleceğini bildirerek O'nu tesellî ederken diğer yandan da kendisine verilen nimetin daha büyük olduğunu bildirerek tesellî etmiştir.

Rivâyete göre Hiz. Muhammed (s.a.v.) ve ashâbı Medine'deyken bir gün Busra ve Ezriat'tan yahudilerden Beni Kurayza ve Beni Nadır kabilelerine ait yedi ticaret

³⁵¹ - Sebe', 34/34.

³⁵² - el-Beyzâvî, a.g.e., II, 263; Ebu's-Suûd, a.g.e., VII, 135.

kervanı gelmişti. Gelen eşyalar arasında savaş malzemelerinden koku kutularına kadar değişik eşyalar vardı. Bu duruma şahit olan müslümanlar, “keşke bu mallar bize ait olsaydı, bununla güç bulur ve Allah yolunda infak ederdik” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ “*Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve büyük Kur’an’ı verdik*”³⁵⁴ âyeti nâzil oldu³⁵⁵.

Kur’ân-ı Kerîm’in büyük bir nimet olarak verildiğinin belirtilmesi, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ve ona tâbî olanlara, kafirlerin dînyevî mallarına özenmelerine karşı onları uyarmak içindir. Zira, Kur’an gibi büyük bir nimetin yanında onların varlıklarının hiçbir değeri yoktur. Bu âyetle Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yapılan tesellinin önemini kavramak için o döneme kısaca değinmek zorundayız. Bilindiği gibi vahyin başlangıcında Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere bütün müslümanlar, Mekke ve çevresinde baskı ve hakarete maruz kalıyorlardı. Her tarafta herkes tarafından alaya alınıyor, hakarete uğruyor, bedensel ve ruhsal baskı, eziyet ve işkenceye tabi tutuluyorlardı. Bunun aksine Kureyşli kabile reisleri, ehli kitap, diğer kafir ve müşrikler ise her türlü nimete sahip, bolluk ve refah içinde yaşıyorlardı. İşte böylesine zor şartlarda bulunan Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve ashâbına mahzun olmamaları, canlarını sıkmamaları telkin ediliyordu. Onlara, kendilerine en büyük nimetin verildiği bildiriliyordu. Asıl gıpta edilmesi gereken kafir ve müşriklerin haram yollarla kazandıkları ve boşa harcadıkları maddî servet ve ihtişam değil, kendilerine verilen ilim ve ahlak hazinesidir. Çünkü bu manevî servet hiçbir zaman tükenmeyecektir onlarınki ise yok olup gidecek, onlar da eninde sonunda elleri boş, şaşkın ve perişan bir vaziyette Rablerinin huzuruna çıkacaklardır³⁵⁶.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “*Kur’an’la zenginleşmeyen bizden değildir.*”³⁵⁷

³⁵³ - el-Merâğî, a.g.e., XIV, 45; ez-Zuhaylî, a.g.e., XIV, 70.

³⁵⁴ - Hicr, 15/87.

³⁵⁵ - İbnu’l-Cevzî, *Zadu’l-mesir*, IV, 412; el-Ak, *Teshîlu’l-vusûl*, s. 197.

³⁵⁶ - et-Taberî, a.g.e., XIV, 60-61; er-Râzî, a.g.e., XIX, 166-167; en-Neseffî, a.g.e., II, 400; İbn Âşûr, a.g.e., XIV, 70; el-Merâğî, a.g.e., XIV, 45; Elmalılı, a.g.e., V, 221-222; Mevdûdî, a.g.e., II, 1209-1210.

³⁵⁷ - el-Buhârî, “*Tevhîd*”, 44; Ebu Dâvûd; “*Vitr*”, 20; Dârimî, “*Salât*”, 171, “*Fadâilu’l-Kur’an*”, 34.

Rivâyete göre Hz. Ebu Bekir de şöyle demiştir: “Kendisine Kur’an verilmiş bir kimse dünyalık bir şeyler verilen başka birini kendisinden daha üstün görürse hiç şüphesiz, değersiz bir şeyi yüceltmış, çok değerli olan bir şeyi de küçültmüş demektir.”³⁵⁸

Yukarıdaki rivâyetler Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve onun ashâbına Kur’an nimeti ile yapılan bu tesellinin etkisini göstermektedir.

16) HAKKIN ESAS OLDUĞU BELİRTİLEREK YAPILAN TESELLİ

Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok yerde göklerle yerin hak ile yaratıldığından bahsedilmiştir: “Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık.”³⁵⁹. Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onlara hakkı getirdiği ve hakkın, inanmayanların hevâsına uyması durumunda göklerin, yerin ve bu mekanlarda bulunan her şeyin fesada uğrayacağı ifade edilmiştir: “Yoksa onda (Muhammed’de) bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar? Hayır, o, kendilerine hakkı getirmiştir. Onların çoğu ise haktan hoşlanmamaktadır. Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi.”³⁶⁰.

Bütün bu âyetlerle, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bâtılın üstünlüğünden ve hak yolundaki bin bir güçlük ve engelden korkmaması telkin edilmiştir. Bâtılın üstün oluşu geçici bir durumdur. Çünkü, gökler ve yer bâtıl ile değil hak ile yaratılmıştır. Dolayısıyla hak üzere kurulmuştur. Kainatın fitratı bâtıldan çok hakka yakındır. Onun için devamlılık bâtıla değil hakka aittir³⁶¹.

³⁵⁸ - er-Râzî, a.g.e., XIX, 167.

³⁵⁹ - Hicr, 15/85; Ayrıca bkz. İbrâhîm, 14/19; Nahl, 16/3; Ankebût, 29/44; Rûm, 30/8; Câsiye, 45/22; Ahkâf, 46/3.

³⁶⁰ - Mû’minûn, 23/71.

³⁶¹ - Mevdûdî, a.g.e., II, 1208-1209.

Rablerine itaatsızlık ve nankörlük eden, vefasızlık, isyan ve baş kaldırma gibi hareketlerde bulunan ve peygamberlerin getirdiği davet doğrultusunda itâat ve kulluktan yüz çevirenlerin hayatlarındaki bütün çalışmaları, başarıları ve amelleri bir kül yığını gibi anlamsız ve etkisiz kalır³⁶². Bu kül yığını, uzun bir süre içinde bir tepe olsa da, neticede bir günlük bir fırtına ile yerle bir olur. Göz kamaştıran her şeyleri bir kül yığından farksız olur. Bu kül yığını kıyâmet günün fırtınası tamamıyla yok eder ve böylece ahirette, Allah'ın tartısında azıcık ağırlık taşıyacak tek zerre bu yığına kalmayacaktır³⁶³. Oysa hak ve hakkın yanında olanlar asla zarara uğramayacaklardır. Onların yaptıklarının karşılığı tamamen verilecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hakkın her zaman üstün geleceği, bâtılın ise ne kadar görkemli olursa olsun bir gün aniden sona ereceği bildirilmiştir. Bu gerçeğe işaret edilirken de kainattaki nizamın hak ile işlediği belirtilmiştir. Böylece Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hakkın eninde sonunda üstün geleceği, bâtılın ise bir gün mutlaka söneceği telkin edilerek tesellide bulunulmuştur.

17) HİCRET MÜNASEBETİYLE YAPILAN TESELLİ

Mekkelilerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve ashâbına yönelik baskı ve zulümleri neticesinde müslümanlar hicret etmek zorunda kalmıştı. İlk önce Habeşistan'a hicret edilmişti. Daha sonra da hicret denince ilk anda akla gelen Medine'ye hicret gerçekleşmişti.

Hicretle birlikte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine ve Kur'ân-ı Kerîm'e iman eden insanlar doğup büyüdüğü toprakları, öz yurtlarını terk etmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Mekke'yi bırakmak ve Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştı. O, doğup büyüdüğü bu şehri çok seviyordu. Hicreti sırasında Mekke'nin dışına çıkarken söylediği şu sözler bunun en büyük kanıtıdır:

³⁶² - "Rablerini inkar edenlerin durumu (şudur): Onaların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler." (İbrâhîm, 14/18).

“Mekke! Sen Allah’ın en çok sevdiği şehirsin. Ben de seni çok seviyorum. Eğer halkın beni senden ayrılmak zorunda bırakmasaydı, ben asla senden ayrılmazdım.”³⁶⁴

Böylesine çok sevdiği, hiç ayrılmak istemediği vatanından ayrılmak zorunda kalmak Hz. Peygamber’i (s.a.v.) üzüyordu. Çünkü bu şehirden kendi rızasıyla değil Mekkelilerin baskısı yüzünden çıkıyordu. Gerek nübüvvetten önce gerekse nübüvvetten sonra hiçbir zaman peygamberini yalnız bırakmayan Allah Teâlâ, bu durum karşısında Mekkelilerden daha güçlü nice kavimleri helak ettiğini, onlara kimsenin yardımcı da olmadığını bildirerek Hz. Muhammed’i (s.a.v.) tesellî etmiştir³⁶⁵: *“(Ey Muhammed!) Seni (yurdundan) kovan bu toplumdaki daha güçlü nice toplumları yok ettik de onlara bir yardım eden çıkmadı!”³⁶⁶*

18) EHL-İ KİTÂBA VE MÜNÂFIKLARA KARŞI YAPILAN TESELLÎ

Kur’ân-ı Kerîm’in Medine’de inen bölümünde müslümanlarla ehli kitap ve münâfiklar arasında geçen münasebetlere oldukça geniş yer verilmiştir. Mekke döneminde ağırlıklı olarak müşrikler ve şirk hedef alınırken Medine döneminde ise ehli Kitâbın tahrif, küfür ve sapıklıkta direnmeleri ile ilâhi vahyin bağlarıyla giriştikleri amansız mücadele hedef alınmıştır.

Kur’an bütünlüğü içerisinde düşüncecek olursak, Medine döneminde inanmayanların tavırları karşısında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) göğsünün daralmasının sona erdiğini, ancak insanların kendisine ve getirdiği vahye inanmaması yüzünden hâlâ üzüldüğünü görürüz. Ehli kitapla birlikte dilleriyle iman ettiklerini söyleyen ancak

³⁶³ - Mevdûdî, a.g.e., II, 1170-1171.

³⁶⁴ - et-Taberî, a.g.e., XXVI, 48; el-Âlûsî, a.g.e., XIII, 203; Mevdûdî, a.g.e., III, 3034.

³⁶⁵ - el-Âlûsî, a.g.e., XIII, 203.

³⁶⁶ - Muhammed, 47/13.

kalpleri ile iman etmeyen münâfiklar da Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzen tavırlar içindeydi. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle küfür içinde koşuyorlardı³⁶⁷.

Ehli Kitâbın Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzmeleri, hem itikat hem de pratik açısından olmuştur. Yahudi ve hristiyanlar bir yandan Hz. İsa ve Hz. Üzeyr peygamberlere ulûhiyet izafe ederek diğer yandan da Allah'ın daha önceleri kendilerine uygulamaları emrettiği hükümleri değiştirerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzülmüne neden oluyordular. Bunu bile bile bir takım sebeplerden dolayı yapmaları ise onu daha da üzüyordu.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yaşayan yahudilerin seleflerinin Hz. Mûsâ'ya karşı muhalefet etmeleri anlatılmıştır³⁶⁸. Böylece bu kavmin daha önce de peygamberlere karşı benzer tavırlar, hatta daha ağır tutumlar sergiledikleri vurgulanarak Hz. Mûsâ gibi yahudilerin muhalefet ve isyanı ile karşılaşan Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir³⁶⁹.

Medine toplumunda müslümanlar arasında kalpleriyle inanmadıkları halde dilleriyle iman ettiklerini iddia eden bir grup türemişti. Görünüşte müslüman olan bu insanlar, zaman zaman Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve müminleri üzen davranışlarda bulunuyorlardı. Her fırsatta İslâm toplumunda bozgunculuk yapıyorlardı³⁷⁰. Müslümanlarla birlikte hareket etmiyorlardı. Ettikleri zamanda hep fitne fesat çıkarmak için çabıyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) Tebük seferine çıkarken münâfiklar bahane uydurarak sefere katılmamışlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "eğer (onlar da savaşa)

³⁶⁷ - "Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin" (Mâide, 5/41).

³⁶⁸ - "Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyeceğiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız dediler." (Mâide, 5/24); Ayrıca bkz. Bakara, 2/67-71; Mâide, 5/20-26; Bakara, 2/67-71.

³⁶⁹ - eş-Şevkânî, a.g.e., II, 32.

³⁷⁰ - "Onlara: 'Yeryüzünde fesat çıkarmayın', denildiği zaman, 'biz ancak ıslâh edicileriz' derler. Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin anlamazlar." (Bakara, 2/11-12); Ayrıca bkz. Nisâ, 4/61; Enfâl, 8/49; Ahzâb, 33/12.

çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı” buyurarak hem peygamberini hem de onunla birlikte olanları tesellî etmiştir³⁷¹.

Münâfikların ve ehli Kitâbın Hz. Peygamber’i (s.a.v.) ve ashâbını üzen bütün davranış ve sözleri karşısında Allah Teâlâ peygamberini ve ona gönül veren çağdaşlarını kitâbında tesellîye mazhar kılmıştır. Onların yaptıklarından ötürü Hz. Peygamber’in (s.a.v.) üzülmemesini telkin ederek tesellî etmiştir³⁷².

19) ALLAH’IN İLİM SIFATI İLE YAPILAN TESELLİ

İlim Allah Teâlâ’nın sıfatlarından biridir. O, her şeyi en iyi şekilde bilir. Hiç bir şey O’ndan gizli kalmaz. O, haktan sapamı, haktan yüz çevireni ve hakka ihtida etmeyen en iyi bilendir. Aynı şekilde hidâyete ereni, hakkı kabul edip hakka yöneleni ve hak ile amel edeni de en iyi bilendir. O, herkesin amelinin karşılığını verir. Eğer insanın ameli iyiye karşılığı da iyidir. Şayet kötüye karşılığı da kötüdür. Kur’ân-ı Kerîm’de bu gerçeğin altı çizilerek Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir. Böylece Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sapıklıkta ısrar eden ve ezelden şaki oldukları belirlenmiş kimseleri İslâm’a davet ederek kendisini yormaması istenmiştir³⁷³.

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Peygamber’den (s.a.v.) müşriklere karşı *“benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir”*³⁷⁴ demesi istenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine indirilen vahyi, olduğu gibi onlara tebliğ etmişti. Onlar ise onu yalanlayıp inkara devam etmişlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyetle Allah Teâlâ peygamberini tesellî etmiştir. Zira *“O, kullarını hakikaten bilip görmektedir”*³⁷⁵. Allah Teâlâ, uyaran ve uyarılan kullarını çok iyi bilmektedir. Dolayısıyla Mekkeli müşrikleri ve onların yaptıklarını da görmektedir. Her şeyi en iyi bilen Allah Teâlâ, onların

³⁷¹ - eş-Şevkânî, a.g.e., II, 418.

³⁷² - Âl-i İmrân, 3/176; Ayrıca bkz. el-Merâğî, IV, 139.

³⁷³ - eş-Şevkânî, a.g.e., V, 309.

³⁷⁴ - İsrâ, 17/96.

³⁷⁵ - İsrâ, 17/96.

amellerinin karşılığını da verecek olandır. Bu durum hatırlatılarak Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir³⁷⁶.

Müşrikler inanmadıkları gibi sözleriyle de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) üzüyorlardı. Allah Teâlâ, Peygamberinin onların sözlerinden dolayı üzülmemesini sağlamak için *"biz onların söylediklerini en iyi bileniz"*³⁷⁷ buyurmuştur. Böylece onu tesellî etmiştir³⁷⁸. Hatta Allah Teâlâ, müşriklerin gizledikleri ve açığa vurdukları sözlerini bildiğini bildirmiştir: *"Ama o hakikati inkar edenlerin sözlerinden üzüntüye kapılma! Şüphe yok ki, biz onların izlediklerini de açığa vurduklarını da biliriz."*³⁷⁹. Böyle buyurmakla da, müşriklerin yaptıklarının karşılığının verileceği belirtilmiştir. Müşriklerin yaptıklarının yanlarına kâr kalmayacağı ifade edilerek Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir³⁸⁰.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Allah'ın zâlimlerin yaptıklarından dolayı gâfil olmadığını, onların hak ettikleri azabın ise sünnetullah gereği ertelendiği bildirerek tesellî edilmiştir³⁸¹. Mekke dönemini ilk yıllarında müslümanların karşılaştıkları zulüm karşısında Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve beraberindeki inananlara şu mesaj verilmeye çalışılmıştır: Size yapılan baskı, zulüm, iğrenç saldırı ve işkencelerden dolayı yüksek sesle feryat etmenize gerek yok. Zira Allah Teâlâ sizlerin nasıl olduğunu ve ne gibi devrelerden geçtiğinizi çok iyi bilmektedir. O sizin yüreğinizdeki her sıkıntının ve her sızının tamamen farkındadır³⁸².

Allah Teâlâ peygamberlerine ve onlara tabi olanlara hidâyet verdiği gibi şeytanlara ve onlara uyanlara da sapıklık vermiştir. Bundan dolayı Peygamberine onlar için üzülmemesini ve görevini yerine getirmesini emretmiştir. Çünkü Allah, onların ne yaptıklarını bilmektedir. Yani onları en başta öyle şaşırtması, hikmetsiz, sırf zorla

³⁷⁶ - en-Nesefî, II, 475; Ebu's-Suûd, a.g.e., V, 196; Ayrıca bkz. et-Taberî, a.g.e., XV, 167; İbn Kesîr; a.g.e., V, 122.

³⁷⁷ - Kâf, 50745.

³⁷⁸ - el-Beyzâvî, a.g.e., II, 426.

³⁷⁹ - Yâsîn, 36/76.

³⁸⁰ - en-Nesefî, a.g.e., IV, 22; İbn Kesîr, VI, 593; Ebu's-Suûd, a.g.e., VII, 179-180.

³⁸¹ - "(Resûlüm!) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor." (İbrâhîm, 14/42) Ayrıca bkz. el-Kurtubî, a.g.e., IX, 346-347.

olmadığı gibi, sonunda da yaptıkları yanlarına bırakılacak değildir. Şüphe yok ki, kötüyü iyi gören, sonunda iyilik görecektir³⁸³.

Allah'ın ilminden hiçbir şey kaçmaz. Her şey onun ilmi dahilindedir. Bu yüzden Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hak dini tebliğ kulların ıslâhı için canla başla, büyük sabır ve sükunetle aralıksız çalışmasını bilmektedir. Allah Teâlâ'nın peygamberlik gibi böylesine zor bir görev verdikten sonra elçisini yalnız bıraktığı sanılmamalıdır. O, gerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaptıklarını ve gerekse ona yapılan kötü muamele ve çıkarılan zorluklardan habersiz değildir. Bir yandan inananlara bu mesaj verilirken diğer yandan da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) muhaliflerine davet karşıtı söz ve tavırlarından Allah'ın haberdar olduğu, yaptıkları bütün kötülüklerin teker teker kaydedildiği ve bir gün bunların hesabını verecekleri bildirilmiştir³⁸⁴.

20) İBÂDETE YÖNELTİLEREK YAPILAN TESELLİ

Kur'ân-ı Kerîm'in insanlara tebliğ edilmeye başlandığı ilk yıllarda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Ashâbının müşriklerden gördükleri zulüm karşısında Allah Teâlâ peygamberine ve onunla birlikte olanlara ibâdet etmelerini ve sabır göstermelerini istemiştir: “(Resûlüm!) Sen sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hakimlerin en hayırlısıdır.”³⁸⁵ Böylece vahyin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çektiği sıkıntılar ve duyduğu üzüntüler, ibâdetle bulunması ve sabretmesi telkin edilmek sûretiyle yapılan teskîn ve tesellî ile giderilmiştir.

İlk nâzil olan Alak sûresi ile Kalem ve Mûzzemmil sûreleri arasında şöyle bir ilişki vardır: Alak sûresi Hz. Peygamber'i (s.a.v.) nübüvvete hazırlama ve kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu açıklamaya yönelik bir giriş mesâbesindedir. Kalem sûresi, kavminin ileri gelenleri tarafından inkarla karşılanan Hz. Peygamber'e (s.a.v.)

³⁸² - Mevdûdî, a.g.e., II, 1457.

³⁸³ - Elmalılı, a.g.e., VI, 377.

³⁸⁴ - Mevdûdî, a.g.e., I, 962.

³⁸⁵ - Yûnus, 10/109; Ayrıca bkz. Hûd, 11/49, 115; Sâd, 38/17; Kâf, 50/39-40; Müddessir, 74/7.

yüce bir ahlak sahibi olduğunu belirterek övmek sûretiyle onun kalbini sağlamlaştırıyordu. Mûzzemmil sûresi ise Hz. Peygamber'i (s.a.v.), tebliğ ve insanları uyarma görevine psikolojik olarak hazırlıyordu. Bu sûrede Allah Teâlâ, peygamberine geceyi ibâdetle geçirmesini emrediyordu. Onun tamamen kendisine ibâdete yönelmesini istiyordu. Bu psikolojik hazırlık döneminde Hz. Peygamber (s.a.v.) derin düşüncelere sahip olmuştu. Büyük bir görevi yerine getirmek için taşıdığı yoğun düşünce onun bedeninin soğumasına neden oluyordu. Bazı siyer rivâyetlerinde nakledilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "beni örtünüz! Beni örtünüz!" demesi bu psikolojik hazırlığın bir sonucudur³⁸⁶.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.), insanları kendisine verilen vahye davet etmeye başlamadan önce, psikolojik olarak buna hazırlanması ve sabrın emredilmesi kavminden karşılaşıacağı menfi tavır karşısında onu hazırlamaya yönelikti. Müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve Ashâbının üzülmelerine neden olacak davranış ve sözlerinden önce o, ibâdet ve sabırla buna hazırlanıyordu³⁸⁷.

Hz. Peygamber'i (s.a.v.) muhaliflerinin iftira, baskı, zulüm ve inkarları karşısında ibâdet ve sabırla tesellî eden Kur'an âyetlerinde şu üç husus öne çıkar: Hamd ile tesbîh, namaz ve istiğfar: *"(Resûlüm!) Şimdi sen sabret! Çünkü Allah'ın va'di gerçektir. Günahlarının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ile tesbîh et!"*³⁸⁸ Fahrüddin er-Râzî bu ibâdetlerin insanın hüznünü nasıl giderdiği konusunda müfessirlerin ihtilâf ettiğini belirttikten sonra mutasavvıfların şu görüşüne yer vermiştir: "İnsan bu ibâdetlerle meşgul olursa, rububiyet aleminin nurları onun için inkişaf eder. Bu durum gerçekleştiği vakit dünya tamamen hakir kalır. Dünya hakir kalınca da varlığı ile yokluğu arasında fark kalmaz. Bu noktaya gelen biri için dünyanın varlığı ile yokluğu birdir. Bu anlayışa sahip olan biri içinde ne üzüntü vardır ne de gam."³⁸⁹

³⁸⁶ - el-Meydânî, Abdurrahmân Hasan Habenneke, *Fıkhu'd-da've ilâ'llahi*, Dimaşk 1996, I, 143-144.

³⁸⁷ - el-Meydânî, a.g.e., I, 146.

³⁸⁸ - Ğâfir, 40/55; "Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz. Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbîh et ve secde edenlerden ol!" (Hicr, 15/97-98); Ayrıca bkz. Kâf, 50/39; İnsân, 76/24-26.

³⁸⁹ - er-Râzî, a.g.e., XIX, 171.

Hak dini tebliğ etmek ve insanları islama davet etmek yolunda karşılaşılabilecek güçlükler ve umutsuz durumlardan kurtulmada kişiye en çok yardımcı olan husus, Allah'a ibâdet ve itâattir. Hamd ile tesbih, namaz ve istiğfar ile insan hem kendini tesellî edebilir hem de yeni bir güven ve güç kazanır. Böylece Allah rızası için davasını savunmada sonuna kadar kararlılık kazanır. İşte bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hatırlatılarak tesellî edilmiştir³⁹⁰.

21) KISSALAR İLE YAPILAN TESELLİ

a) Kur'an Kıssaları ve Tesellî

Kur'an-ı Kerim'in muhtevası içinde önemli yer tutan konulardan birisi de şüphesiz geçmiş milletler, peygamberler ve bazı önemli tarihi olayları anlatan kıssalardır. Hacım itibariyle kıssalar bazı müfessirlere göre Kur'an'ın üçte birini, bazılarına göre ise üçte ikisini teşkil eder³⁹¹.

Gerçekte Kur'an kıssaları; gerek konusu, gerek arzediliş üslubu, gerekse olayları ele alış itibariyle çok farklıdır. Sadece edebî bir sanatı gerçekleştirme gayesi ile sevk edilen türde edebî kıssalar gibi değildir. Ancak Kur'an'ın dini maksatlarını gerçekleştirmede bir çok vesilelerden sadece bir tanesidir. Her şeyden önce Kur'an dini bir davet kitâbidir. Kıssa türü de Kur'an'ın, bu daveti muhataplarına tebliğ ve tespit için kullandığı vesilelerden birisidir³⁹². Bilindiği gibi hakka davet meşakkatli bir yoldur. Bütün peygamberler bu yolda çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Hz. Muhammed de tabii ki, zaman zaman muâzırlarının alay ve saldırılarına, işkence ve komplolarına maruz kalmıştır. İşte bu gibi durumlarda Allah Teâlâ önceki peygamberlerin kıssalarını inzal ederek, onların da aynı problemlerle karşılaştıklarını anlatmış, böylece peygamberini tesellî edip azmini ve iradesini güçlendirmiştir. Tabiatıyla Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî eden bu kıssalar aynı zamanda, imanları nedeniyle

³⁹⁰ - Mevdûdî, a.g.e., II, 1212, 1281.

³⁹¹ - Şengül, İdris, *Kur'an kıssaları üzerine*, İzmir 1994, s. 26.

yurtlarından çıkarılan, her türlü sıkıntı ve baskıya uğrayan müminleri de tesellî etmiştir³⁹³.

Çağdaş âlimlerden Muhammed Ali es-Sâbûnî'ye göre Kur'an kıssaları nefsi tesellî ve terfih için değil, ibret alınsın diye anlatılmıştır³⁹⁴. Ancak klasik tefsîr kitaplarında müfessirler, kıssalarla tesellî arasında yakın bir bağ olduğunu kabul etmişler ve âyetleri bu doğrultuda yorumlamışlardır. Kıssaların Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellîde önemli bir yeri haiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuya birazdan eğileceğiz. Ancak bundan önce kıssaların Hz. Peygamber (s.a.v.) üzerindeki müspet etki yaptığını ve kendisinden nakledilen hadislerin³⁹⁵ de bunu gösterdiğini belirtmemiz daha doğru olur.

b) Adem Kıssası ile Yapılan Tesellî:

Hz. Adem kıssası, müfessirlerce Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellî ile alakalandırılan kıssalardan biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de farklı sûrelerde bu kıssa anlatılmıştır. Değişik maksatlarla anlatılan söz konusu kıssanın vahyediliş gayelerinden biri, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî etmektir.

*"Andolsun biz, daha önce de Adem'e ahid vermiştik. Ne var ki, o, ahdi unuttu"*³⁹⁶ âyetini yorumlarken bazı müfessirler Hz. Adem kıssasının bu bölümü ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tesellî edildiğini söylemişlerdir. Onlara göre bu kıssayla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) insanoğlunun şeytana itâat etmesinin eski bir alışkanlık olduğu, dolayısıyla kendi çağdaşlarının Allah'a ve O'nun âyetlerine uymayıp şeytana uymasının yeni bir şey olmadığı açıklanarak tesellî edilmiştir. Allah Teâlâ Hz. Adem'e *"ey Adem! Bu (şeytan) senin ve eşinin düşmanıdır"*³⁹⁷ buyurmasına rağmen o, bunu ve ahdi

³⁹² - Şengül, a.g.e., s. 27; Seyyid Kutub, *Kur'an'da edebi tasvir*, İstanbul, 1996, s. 184.

³⁹³ - Şimşek, M. Sait, *Kur'an kıssalarına giriş*, İstanbul, 1993, s. 73-78; Demirci, a.g.e., s. 183.

³⁹⁴ - es-Sâbûnî, a.g.e., s. 110.

³⁹⁵ - Şimşek, a.g.e., s. 74; Rivâyetler için bkz. el-Buhârî, *"Enbiyâ"*, 27, *"Meğâzî"*, 56, *"Edeb"*, 53, 71.

³⁹⁶ - Tâhâ, 20/115.

³⁹⁷ - Tâhâ, 20/117.

unutmuştu. Müşrikler de Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerine yönelik vaîdlere rağmen iman edip vahye itâat etmiyorlardı. Bu durumda Hz. Adem'in kıssası anlatılarak Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir³⁹⁸.

c) Nûh Kıssası ile Yapılan Tesellî:

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve beraberindeki inanan topluluğun sabretmesi istenildiği zaman Hz. Nûh'un çok uzun süren tebliğ çalışmalarından bahsedilmiştir. Bununla Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ashâbının birkaç yıllık tebliğ çalışmalarının sonuçsuz kalması halinde cesaretlerinin kırılmasını önleme ve Hz. Nûh'un uzun süreli ve meşakkatli tebliğ çalışmalarından ders almalarını sağlama hedeflenmiştir³⁹⁹.

*“Andolsun ki, biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik de, o, dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı”*⁴⁰⁰ âyeti Hz. Nûh'un ne kadar uzun süre kavmini Allah'a davet ettiğini göstermektedir. Kur'an kıssalarını incelediğimiz zaman bu kıssaların zaman ve mekan kayıtlarından uzak olduğunu görürüz⁴⁰¹. Ancak Hz. Nûh'un kavmi arasında kalıp tebliğ çalışmalarını sürdürdüğü süre, net olarak ifade edilmiştir. Bunun sebebini şu şekilde izah edebiliriz: Hz. Peygamber (s.a.v.) inkarcıların İslâm dinine girmeyip küfürde direnmelerinden dolayı üzülmüyordu. Bu durumda ona Hz. Nûh'un kavmini ne kadar uzun bir süre imana davet ettiği, kendisine çok az sayıda iman eden olmasına rağmen sabır gösterip feryat etmediği bildirilmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sabretmesinin daha evla olduğu ifade edilmiştir. Çünkü onun kavmi arasında tebliğe başlamasından sonra çok az bir müddet geçmişti.

³⁹⁸ - er-Râzî, a.g.e., XXII, 107; eş-Şevkânî, a.g.e., III, 437-438.

³⁹⁹ - Mevdûdî, a.g.e., I, 678-679.

⁴⁰⁰ - Ankebût, 29/14.

⁴⁰¹ - Cerrahoğlu, a.g.e., s. 171; Demirci, a.g.e., s. 180.

Bir mesaj da Mekkeli müşriklere verilmiştir. Onlara da Hz. Nûh'u yalanlayanların azabı uzun süre tehir edilmesine rağmen nasıl onları yakaladıysa kendilerini de Allah'ın azabının yakalayacağı haber verilmiştir⁴⁰².

Özetle ifade edecek olursak, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'un peygamber olduktan sonra dokuz yüz elli sene zâlim ve sapık kavminin ıslahı için hiç ara vermeden çalıştığı, bu süre zarfında kavminin her türlü baskı, zulüm, işkence, alay ve inadına rağmen cesaretini kırmadığı anlatılarak, birkaç yıl müşriklerin eziyetine maruz kalan Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbı tesellî edilmiştir⁴⁰³.

d) Yûsuf Kıssası ile Tesellî

Kur'ân-ı Kerîm'de tafsîlâtlı bir şekilde anlatılan Yûsuf kıssası da müfessirler tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellî ile irtibatlandırılmıştır.

Bazı müfessirlere göre Hz. Yûsuf'un kardeşlerinden gördüğü zulüm Kur'an'da Yûsuf sûresinde anlatılarak müşriklerin eziyet ve işkenceleri karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir⁴⁰⁴.

Rivâyete göre müşrikler Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yûsuf kıssasını sormuşlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ vahiy yoluyla Hz. Yûsuf ile kardeşleri arasında geçen kıssayı ve kardeşlerinin ona yaptığı zulümleri bildirmişti. O da kendisine indirilen Yûsuf sûresini onlara haber vermişti. Kıssayı anlatınca onların iman edeceklerini düşünmüştü. Müşriklerin küfürlerine devam edip iman etmediklerini görünce üzölmüştü. Bu durum karşısında Allah Teâlâ, *“sen (iman etmelerine) düşkün olsan bile*

⁴⁰² - er-Râzî, a.g.e., XXV, 37.

⁴⁰³ - İbnu'l-Cevzî, a.g.e., VI, 261; el-Beyzâvî, a.g.e., II, 205; el-Kurtubî, a.g.e., XIII, 220; en-Nesefî, a.g.e., III, 364-365; Mevdûdî, a.g.e., III, 2192.

⁴⁰⁴ - es-Seâlibî, a.g.e., II, 205; el-Âlûsî, a.g.e., VI, 362.

yine de insanların çoğu iman edecek değildir”⁴⁰⁵ buyurmak sûretiyle hidâyete erdirmenin sadece kendisine ait olduğunu belirterek peygamberini tesellî etmiştir⁴⁰⁶.

e) Mûsâ Kıssası ile Yapılan Tesellî

Kur’ân-ı Kerîm’de bir çok sûrede anlatılan kıssalardan biri de Mûsâ peygamberin kıssasıdır. Ulu’l-azm peygamberlerden biri olan Mûsâ peygamber, peygamberliği boyunca diğer peygamberler gibi bir çok sıkıntı ile karşılaşmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de peygamber olduktan sonra kavminin şiddetli muhalefeti ile karşılaşılıyordu. Peygamberlikle birlikte başlayan, alay, yalanlama, inkar, baskı ve zulüm gibi müşriklerden gelen eziyetler karşısında üzülen Hz. Peygamber’e (s.a.v.) Mûsâ kıssası anlatılarak tesellide bulunulmuştur. Böylece ona peygamberliğin ne kadar zor bir görev olduğu ve önceki peygamberlerden Hz. Mûsâ’nın da kendisi gibi eziyetlere maruz kaldığı bildirilmiştir⁴⁰⁷.

İnsanların bir kısmının Kur’an’a inanması, diğer bir kısmının ise onu yalanlaması Hz. Peygamber’i (s.a.v.) üzen hususlardan biriydi. Daha önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) kavminin iman etmemesi ve Kur’an hakkında ileri geri konuşmaları yüzünden üzülmüyordu. Allah Teâlâ “*Andolsun biz Mûsâ’ya Tevrat’ı verdik, onda da ayrılığa düştü*”⁴⁰⁸ buyurmak sûretiyle önceki peygamberlerin kitapları hakkında insanların, Mekkeli müşriklerin Kur’an hakkında ileri geri konuşmaları gibi ayrılığa düştüklerini bildirmiş ve böylece peygamberini tesellî etmiştir⁴⁰⁹.

Hz. Peygamber’e (s.a.v.) inanmayanlara göre Kur’an, sihir değil de gerçekten Allah katından indirilmiş olsaydı ya Mekke’nin zenginlerinden ya da Tâif’in ileri

⁴⁰⁵ - Yûsuf, 12/103.

⁴⁰⁶ - el-Kurtubî, a.g.e., IX, 178.

⁴⁰⁷ - eş-Şevkânî, a.g.e., III, 402.

⁴⁰⁸ - Fussilet, 41/45.

⁴⁰⁹ - İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VII, 264; eş-Şevkânî, a.g.e., IV, 595-596.

gelenlerinden birine indirilmeliydi⁴¹⁰. Mekkeli müşrikler Hz. Muhammed'i (s.a.v.) maddi açıdan zengin görmedikleri için ona vahyin indirilmesini yadırgıyorlardı. *"Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"*⁴¹¹ diyorlardı. Böylesi bir durumda Allah Teâlâ Mûsâ kıssasını anlatarak Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî etmiştir. Mûsâ peygamber de zengin değildi. Buna rağmen ona şiddetle muhalefet eden Firavun ve beraberindekiler hem varlıklı hem de yönetimi elinde tutan kimselerdi. Mekkeli müşriklerin yukarıdaki itirazlarına benzer bir itiraz da Firavundan gelmişti: *"Ey kavmim! Mısır'ın mülkü ve altından akıp giden şu ırmaklar benim değil mi?"*⁴¹² O bu sözleriyle Hz. Mûsâ'nın zayıf ve fakirliğini ima etmişti. Ama nübüvvet ona ve beraberindekilere değil, Hz. Mûsâ'ya verilmişti. Bu gerçek anlatılmak sûretiyle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve muhataplarına peygamberliğin zenginlikle, makam sahibi olmakla bir ilgisi bulunmadığı haber verilmiştir. Ayrıca bütün peygamberlerin özellikle de bağlılarının sayıca fazla olduğu Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ peygamberlerin tevhit inancına davet ettiklerine dikkat çekilerek puta tapmanın asla meşru bir inanç olmadığına işaret edilmiştir⁴¹³.

Özetle ifade edecek olursak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kavminden gördüğü muamelenin benzerini Hz. Mûsâ da Firavundan ve onun yanında bulunanlardan görmüştür. Kur'an-ı Kerîm'de bu durum anlatılarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Mûsâ peygamberin de kendisi gibi bir takım güçlüklerle ve sıkıntılarla karşılaştığı, fakat akıbetin, Hz. Mûsâ ve ona inananların olduğu bildirilerek tesellî edilmiştir.

⁴¹⁰ - et-Taberî, a.g.e., XXV, 65-66; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 225-226; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, VII, 374-375.

⁴¹¹ - Zuhurf, 43/31.

⁴¹² - Zuhurf, 43/51.

⁴¹³ - el-Âlûsî, a.g.e XIII, 86-87.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Yapılan Tesellîler adını verdiğimiz çalışmamızla Hz. Peygamber'in sîretinin bir bölümüne Kur'an açısından yaklaşılmaya çalıştık. Müstakil olarak araştırılmamış, fakat tefsîr kitaplarında işaret edilen bu konuyu incelemekle şu sonuçlara ulaştığımızı söyleyebiliriz:

Her şeyin yaratıcısı olan Allah Teâlâ, akıl nimetini yarattıkları arasında sadece insanlara bahşetmiş, böylece onların iyi ile kötü arasında tercih yapabilmelerine imkan vermiştir. Gönderdiği peygamberlerle de, onlara kendi mesajlarını ulaştırmış, böylece onların iyiden yana tercihte bulunmalarını kolaylaştırmıştır. İlk peygamberden son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberler insanları aynı inanç esaslarına davet etmişlerdir. Kimi insanlar peygamberlere iman ederek onlarla birlikte yaratıcılarının rızasına uygun hareket etmiş, kimileri de çeşitli sebeplerden dolayı onlara mukâvemet göstermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in bize bildirdiğine göre, peygamberlerle onların davetlerine inanmayan toplumlar arasındaki mücadele bazı peygamberlerin öldürülmesine kadar varmıştır.

Kendisinden önce gönderilen peygamberler gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir takım sıkıntı ve güçlüklerle karşılaşılıyordu. Onun sıkıntı ve üzüntüleri, Allah'tan vahiy almasıyla birlikte başlamıştı. Kur'an vahyiyle ilk karşılaşmasında şaşırıp ve korkan Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ilk defa eşi Hz. Hatice: "Sen dâima eli açık ve cömert biri idin, iyilik yapardın, fakir ve muhtaçlara yardıma koşardın. Muhakkak ki, Allah seni şeytanın aldatmacasına uğratmayacaktır" sözleriyle teskîn ve tesellî etmiştir. İlk vahyin ardından gelen fetret-i vahiy döneminde dağlara çıkıp uçurumdan kendisini atmayı düşünecek

kadar bunalan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) melek Cebrâil: "Ey Muhammed sen gerçekten Allah'ın elçisisin" diyerek onu tesellî etmiştir. Söz konusu bu iki durum Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik beşer ve melekten gelen tesellîlerdi. Hiç kuşkusuz ona yönelik en büyük tesellî, kendisini alemlere rahmet olarak gönderen, hem peygamberlikten önce hem de peygamberlikten sonra onu asla yalnız bırakmayan Allah Teâlâ'dan gelmekteydi.

Bütün insanlara uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'tan aldığı ilâhî buyrukları insanlara tebliğ etmeye başlayınca kendisinden önce gönderilen diğer peygamberler gibi küfür ve şirke bulaşmış kimselerin şiddetli muhâlefetiyle karşılaşmıştı. Atalarından devraldıkları inanç ve uygulamaları terk edip peygamber olduğunu iddia eden ve o dönemde maddî ve siyasî olarak bir nüfuzu olmayan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmek istemiyorlardı. İslâm dininin insanlar arasında yayılmasıyla Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve Ashâbına yönelik baskı ve zulümleri de farklılaşmıştır. Yüz çevirme, inkar, tekzîp ve alayla başlayan yıldırma politikaları, işkenceden savaşa kadar değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir yandan insanların iman etmesi için derin duygular besleyip onların iman etmemeleri karşısında üzülmürken, diğer yandan da iman etmeyenlerin kendisine ve Kur'an'a yönelik iftiralarıyla mahzun olmuştur. Kur'an'ın ifadesiyle neredeyse canından olacak kadar üzülmüştür.

Üzülen her insan gibi o da tesellîye ihtiyaç duymuştu. Bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de onu tesellî etmiştir. Apaçık delillere rağmen bir türlü iman etmeyen Mekkeli müşriklerle, peygamberliğinin hak olduğunu kendi öz evlatlarını tanıdıkları gibi bilen ehl-i kitâbın iman etmemesi karşısında üzülen Hz. Peygamber (s.a.v.), hidâyete erdirmenin sadece Allah'a ait olduğu, kendi görevinin ise insanlara hidâyete erdirmek değil bilakis Allah'ın buyruklarını tebliğ etmek olduğu vurgulanarak tesellî edilmiştir. Müşriklerin şahsına yönelik şâir, kâhin, sâhir ve mecnûn gibi iftiraları ile Kur'an'ı hedef alan sözleri yüzünden üzülmemesi istenmiştir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik tesellîde büyük önemi haiz hususlardan biri de peygamber kıssalarıdır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de önceki peygamberlerin

mücadelelerinden bahsederken Hz. Peygamber'e (s.a.v.), onların da kendisi gibi inkar, tekzîp ve alaya maruz kaldığını, kavimlerinden çeşit çeşit zulüm ve işkence gördüklerini, fakat bütün bunlara rağmen sabır gösterip peygamberlik görevlerini yerine getirdiklerini ve neticede Allah'ın yardımının onlara eriştiğini bildirmiştir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) tesellî edilmiştir. Çünkü kişinin kalbini rahatlatan ve onu teskîn eden hususlardan biri de, sıkıntı ve kederde yalnız olmadığını bilmesidir.

İnsanın kendisinden ve kendisine haksızlık edenlerden daha yüce bir varlığın olduğunu bilmesi ve ona bağlanması da tesellîde etkili olan hususlardan biridir. Bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ ilim sıfatıyla peygamberine zulmedenlerin yaptıklarından haberdar olduğunu, ona muhalefet edenlerin yaptıklarının bir gün mutlaka karşılığının verileceğini bildirmiştir. Ayrıca peygamberini ibadete yöneltmiştir. İbadetle Rabbine yönelen biri için dünya ve dünyadaki her şey önemsiz hale gelir. Dolayısıyla kendisine yapılan haksızlıklar çok rahatsız etmez. Bunun içindir ki, Allah Teâlâ peygamberine, kendisine ve inananlara yapılan zulümlerin karşılıksız kalmayacağını bildirerek ve onu ibadete yönlendirerek tesellî etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de geniş yer bulan tesellîye en fazla Hz. Peygamber (s.a.v.) mazhar olmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı üzülen, hatta üzüntüsünden neredeyse canından olma aşamasına gelen Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisini hem nübüvvetten önce hem de nübüvvetten sonra yalnız bırakmayan Allah Teâlâ tarafından Kur'ân-ı Kerîm'de tesellî edilmiştir. Bu tesellîler sadece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yönelik değildir. Her ne kadar şekil bakımından ona yönelik olsa da, aynı zamanda onun ümmetine de yöneliktir. Çünkü o inananlar için bir örnektir. *"Andolsun ki, Rasûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir."* (Ahzâb, 33/21)

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrezzâk b. Hemmâm**, *Tefsîru'l-Kur'an* (thk. Mustafa Müslim Muhammed), I-X, Riyâd 1989.
- Adudüddin el-Îcî**, Abdurrahmân, *Kitâbu'l-Mevâkıf bi Şerhi'l-Cürcânî* (Abdurrahmân Umeyra), I-III, Beyrut 1998.
- Ahmed b. Hanbel**, Ahmed eş-Şeybânî, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel* (thk. Bedreddin Çetiner), I-VI, İstanbul 1992.
- el-Ak**, Hâlid Abdurrahmân, *Teshîlu'l-Vusûl ilâ Ma'rifeti Esbâbi'n-Nüzûl*, Beyrut 1998.
- _____, *Meâlimu'n-Nübüvve fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Beyrut 1995.
- el-Âlûsî**, Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Maânî fi Tefsîri'l-Kur'an'î'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* (thk. Ali Abdulbârî Atiyye), I-XV, Beyrut 1994.
- el-Aynî**, Bedruddin Ebu Muhammed, *Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XX, Şeriketu Mektebe ve Matbaa Mustafâ, yy.1972.
- el-Begâvî**, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Ferra, *Maâlimu't-Tenzîl fi't-Tefsîr ve't-Te'vîl*, I-V, Beyrut 1985.
- el-Beydâvî**, Nâsıruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II, İstanbul ts.
- el-Buhârî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul ts.
- Cerrahoğlu**, İsmâîl, *Tefsîr Usulü*, Ankara, 1995.
- el-Cessâs**, Ebu Bekr Ahmed er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-III, Beyrut 1993.
- el-Cevherî**, İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Lugati ve Sihâhi'l-Arabiyye* (thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr), I-VII, Beyrut 1990.
- ed-Dârimî**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî* (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-II, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1991.

Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İstanbul 1997.

_____, *Tefsîr Usulü ve Tarihi*, İstanbul 1998.

Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd* (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-III, Beyrut 1988.

Ebu Hayyân, Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, Beyrut 1992.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'an'i'l-Kerîm*, Beyrut 1994.

Elmahlû, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak dini Kur'an Dili*.

el-Fîruzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *Basâiru Zevî't-Temyîz fi Latâifi'l-Kitâbi'l-Azîz* (thk. Muhammed Ali el-Bahhâr), I-V, İstanbul 1996.

Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Tefsîrinin Kaynakları*, İstanbul 1990.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1995.

İbn Abbâd, İsmâîl, *el-Muhît fi'l-Luğa* (thk. Muhammed Hasen Al Yâsîn), I-XI, Beyrut 1994.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XV, Tunus, ts.

İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Mekke, 1975.

İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, I-IX, Beyrut 1988.

_____, *Nâsihu'l-Kur'an ve Mensûhuhu*, Dimeşk, 1990.

İbn Ebi Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-Azîm* (thk. Esad Muhammed et-Tayyib), I-X, Mekke, 1998.

İbn Ebi'l-İzz, Sadruddin Ali b. Muhammed, *Şerhu't-Tahâviyye fi'l-Akideti's-Selefiyye* (thk; Ahmed Muhammed Şâkir), Riyâd h.1413.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-Azîm* (thk. Sami b. Muhammed es-Selame), I-VIII, Riyâd 1997.

_____, *es-Sîratü'n-Nebeviyye* (thk. Muhammed el-Mu'tasimbillah el-Bağdâdî), I-IV, Beyrut 1987.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce* (thk. Halil Me'mun Şiha), I-V, Beyrut 1988.

- İbn Manzûr**, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut ts.
- el-İsbehânî**, Ebu Naim, *Delâilu'n-Nübüvve* (thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî, Abdulber Abbas), I-II, Beyrut 1991.
- el-İsfehânî**, Rağb, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* (thk; Adnan Dâvûdî), Beyrut-Dimeşk, 1992.
- el-Kâsumî**, Muhammed Cemaluddin, *Mahâsinu't-Te'vîl* (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-XVII, Matbaatu Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arbiyye, yy. ts.
- el-Kastalânî**, Ebu'l-Abbas Ahmed, *İrşâdu's-Sâri li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XV, Beyrut 1990.
- el-Keramî**, Hasen Said, *el-Hâdi ilâ Lugati'l-Arap*, I-IV, Beyrut 1991.
- el-Kermî**, Mer'i b. Yûsuf b. Ebi Bekr, *Kalâidu'l-Mercân fi Beyâni'n-Nâsih ve'l-Mensûh fi'l-Kur'an* (thk. Sami Ata Hasan), Kuveyt, h. 1400.
- el-Kinûcî**, Ebu't-Tayyib Sıddık b. Hasen b. Ali el-Buhârî, *Fethu'l-Beyân fi Makâsidi'l-Kur'an*, I-XV, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda-Beyrut, 1992.
- el-Kurtubî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XXI, Beyrut 1993.
- Mennâ' Halîl Kattân**, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Riyâd 1992.
- el-Merâğî**, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, I-X, Daru'l-Fikr. yy. ts.
- Mevdûdî**, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an* (trc. Ahmed Asrar), I-IV, İstanbul 1995.
- el-Meydânî**, Abdurrahman Hasen Habenneke, *Fıkhü'd-Da've ilâllah*, I-II, Dimeşk, 1996.
- Muhammed Esed**, *Kur'an Mesajı, Meal-Tefsîr* (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), I-III, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- Muhammed Fuâd Abdulbâkî**, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'i'l-Kerîm*, Beyrut 1991.
- Müslim**, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim* (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-V, Kahire, 1991.
- en-Nesefî**, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*, Beyrut 1996.
- en-Nesâî**, Ebu Abdurrahman b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî* (thk. Mektebu Tahkiki't-Turasi'l-İslâmi), I-IX, Beyrut 1992.
- er-Râzî**, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, I-XXXIII, Beyrut 1990.

- es-Sâbûnî**, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve 'l-Enbiyâ*, Beyrut 1985.
- es-Seâlibî**, Abdurrahman b. Mahluf, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'an* (thk. Muhammed el-Fadîlî), I-III, Beyrut 1997.
- es-Semîn el-Halebî**, Ahmed b. Yûsuf, *ed-Durru'l-Masûn fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn* (thk. Ahmed Muhammed el-Harrât), I-XI, Dimeşk, 1987.
- Seyyid Kutub**, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (trc. Süleyman Ateş), İstanbul 1996.
- es-Suyûtî**, Celaluddin, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Beyrut 1990.
- _____, *ed-Durru'l-Mensûr fî t-Tefsîri'l-Me'sûr*, I-VIII, Beyrut 1993.
- _____, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an* (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), Beyrut 1996.
- es-Süheybî**, Abdurrahmân, *er-Ravdu'l-Ünûf fî Şerhis-Sîrati'n-Nebeviyye libni Hişâm* (thk. Abdurrahmân el-Vekîl), I-VII, yy. ts.
- Şengül**, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994.
- eş-Şevkânî**, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve 'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr*, I-XI, Beyrut 1992.
- Şimşek**, M. Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul 1993.
- et-Taberî**, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XV, Beyrut 1988.
- et-Taftâzânî**, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer, *Şerhu'l-Makâsîd* (thk. Abdurrahmân Umeyra), I-VI, Beyrut 1989.
- et-Tehânevî**, Muhammed Ali, *Mevsûatu Keşşâfî İstilâhâtî'l-Fünûn ve 'l-Ulûm* (thk. Ali Dahruc), I-II, Beyrut 1996.
- et-Tirmizî**, Ebu İsmâ Muhammed b. İsmâ, *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-V, Beyrut ts.
- Topaloğlu**, Bekir; Yavuz, Yûsuf Şevki; Çelebi, İlyas; *İslâmda İnanç Esasları*, İstanbul 1999.
- el-Umerî**, Ekrem Ziyâ, *es-Sîratu'n-Nebeviyyetu's-Sahîha*, I-II, Riyâd 1998.
- el-Vâhidî**, Ebu Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Beyrut 1993.
- Wensicnk**, A. J., *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, I-VIII, İstanbul 1988.
- Yavuz**, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul ts.
- Yurdagür**, Metin, "Hatm-i Nübüvvet", *DİA*, İstanbul 1997.

- ez-Zemahşerî**, Ebu Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâik Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Aqâvil fî Vucûhi't-Te'vîl* (thk. Muhammed Abdusselam Şâhin), I-IV, Beyrut 1995.
- e-Zeccâc**, Ebu İshâk İbrâhîm b. es-Seriy, *Maâni'l-Kur'an ve I'râbuhu* (thk. Abdulcelîl Abduhu Şelebî), I-V, Beyrut 1988.
- ez-Zebîdî**, Muhibbüddin Ebu'l-Feyd Seyyid Muhammed Murtezâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus* (thk. Ali Şeyrî), I-XX, Beyrut 1994.
- ez-Zer'î**, Muhammed b. Ebi Bekr ed-Dimeşkî, *el-Emsâl fî'l-Kur'an'î'l-Kerîm* (thk. İbrâhîm Muhammed), Tanta, h. 1406.
- ez-Zerkânî**, Muhammed Abdulazîm, *Menâhîlu'l-irfân*, I-II, Beyrut 1988.
- ez-Zerkeşî**, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an* (thk. Cemal Hamdî ez-Zehebî), I-IV, Beyrut 1990.
- ez-Zuhaylî**, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, I-XXXII, Beyrut 1991.